

ЧИТАНКА

за шести разред основне школе

ЧИТАНКА

за шести разред основне школе

Креативни центар

ВОДИЧ

да ли знаш?

анализа текста

смисли и напиши

рекли су о ...

књижевни појмови

домаћи задатак

речник

Плава звезда

1

УЧИЋЕМО:

- о правилима изражајног читања и рецитовања
- о свадбеним и породичним народним лирским песмама
- о успаванкама
- о разликама између научног и књижевног текста
- о начину исказивања сопственог става
- о аутобиографији

ТВОЈ ЗАДАТАК ЋЕ БИТИ:

- да научиш да рецитујеш песму *Плава звезда* Мирослава Антића
- да прочиташ дело *Аутобиографија* Бранислава Нушића и о њему напишеш писмени састав
- да смислиш и напишеш наставак приче *Чудесна сјрава* Бранка Ћопића
- да обновиш знање о стилским фигурама
- да се подсетиш одлика народне бајке

Да ли знаш шта значи латинска изрека *Преко шрња до звезда (Per aspera ad astra)*? Шта све може да значи реч *звезда* у тој изреци? Која пренесена значења у њој има реч *шрње*?

Мирослав Антић

ПЛАВА ЗВЕЗДА

Иза шума, иза гора, иза река, иза мора,
жбуња, трава,
– опет ноћас тебе чека чудна нека звезда плава,
звезда права.

Чак и ако не верујеш,
пробај тога да се сетиш.
Кад зажмуриш и кад заспиш, ти покушај да је чујеш,
да одлетиш,
да је стигнеш и ухватиш и сачуваш кад се вратиш.

Али пази:
ако није сасвим плава, сасвим права,
мора лепше да се спава, да се сања до свитања,
мора даље да се лута,
– тристо пута,
петсто пута,
мора друга да се нађе ... трећа ... пета ...
мора у сну да се зађе на крај света
и још даље иза краја – до бескраја.

Мора бити такве звезде.
Шта се чудиш?
Пази само да је негде не испустиш док се будиш.
Пази само да се негде не изгуби,
не повреди.
Таква звезда у животу много значи, много вреди.

Ја ти нећу рећи шта је ова звезда плава,
звезда сјајна.
Кад је нађеш – сам ћеш знати.
Сад је тајна.

Мирослав Антић (1932–1986)
рођен је у Мокрину, у Војводини.
За њега се каже да је песник првих
љубави. Познате су му књиге
песама: *Насмејани свет*, *Последња
бајка*, *Плави чујерак*, *Шашава књија*,
Гарави сокак и друге.

- Шта све може да буде плава звезда у нашем животу?
- Зашто песник каже да се плава звезда налази *иза шума, иза Јора, иза река, иза мора, жбуња, шрава?*
- Шта треба чинити ако звезда није *сасвим плава, сасвим права?*
- Како може да се ухвати и сачува плава звезда? Шта значе стихови који о томе говоре?
- Зашто се на крају песме каже да је плава звезда *сага шајна?*
- Шта би ти желео да буде твоја плава звезда?
- Подвуци и објасни стихове који у теби буде јака осећања.

Објасни зашто је важно да човек има своју плаву звезду.

Шта у песми значи реч *сањашти*? Шта значи *сањашти на јави*?

Наведи три епитета које песник користи кад описује ту звезду. Објасни њихово значење.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

Научи ову песму напамет. Погледај на крају књиге упутство за изражајно читање и рецитовање (стр. 146).

МИРОСЛАВ АНТИЋ О СВОЈИМ ПЕСМАМА

„Моје песме нису песме, него писма свакоме од вас. Оне нису у овим речима које читате, него у вама, а речи се употребљавају само као кључеви... Само сам почео да говорим нешто што треба и даље говорити, лепше од мене, шареније од мене и друкчије од мене, а сличније вама.“

РЕКЛИ СУ О ПЛАВОЈ ЗВЕЗДИ

„Пут од снова до остварења је далек, непознат, неутабан. Плаву звезду треба тражити истрајно, безброј пута, иза спољашњости непроникнуте, иза загонетних погледа и привлачних осмеха, у сваком човеку, на сваком месту, у сваком тренутку, увек и свуда.“

Звонимир Ойачић

О ЧИТАЊУ И РАЗУМЕВАЊУ ПЕСМЕ

„Прочитайши као што треба лирску песму никако није узалудан труд; зато њу треба *проучавати*. Треба с песником искрено поделити висока осећања, треба душом и телом *саосећати* сваку његову реч.“

Н. В. Гољољ

Vile su mitska bića, zamišljena kao lepe dugokose devojkice obučene u bele haljine. Zaljubljuju se u junake i čobane. Nekada ljudima čine dobro, a nekada mogu i da im napakoste. Seti se još nekog narodnog verovanja o vilama.

Narodna bajka

MALA VILA

Bili kralj i kraljica, pa imali jedinca sina. Kad je kraljević već narastao, proslaviše njegovo šišano kumstvo i na čast pozvaše najviđenije ljude iz svoga kraljevstva. Bijeli dvori zasjaše od zlata, srebra i dragog kamenja i od tisuću svijeća. Kad uvečer u vrtu povedoše kolo, uhvatiše se djevojke sve jedna ljepša od druge, a sve gledahu u kraljevića milo i drago, da ga pojedu očima.

U ponoć se razidoše gosti, a kraljević ode u gaj od starih lipa, jer je bila mjesečina kao dan, a njemu se nije spavalo. Čarobno bješe pogledati na tamne sjene debeloga drveća. Kroz granje se uvlačila mjesečina i padala po zemlji u čudesnim šarama. Lipe su mirisale kao tamjan iz crkve. Kraljević je polagano šetao, zamišljen, po mekanoj travici. Kad je izašao na proplanak, najednom ugleda pred sobom usred mjesečine na travi malu vilu odjevenu u krasne haljine od finog platna zlatom vezena. Kosa joj je bila duga i spuštена niz pleća, a na glavi joj se blistaše zlatna kruna ukrašena dragim kamenjem. Ali je bila posve, posve mala. Kao lučica! Kraljević u čudu zastane i zagleda se u nju, a ona progovori glasom kao da srebrno zvonce zvoni:

– Moj lijepi kraljeviću! I ja sam bila pozvana na tvoje kumovanje, ali nisam smjela doći u kolo jer sam tako malena; nego ti se ovdje klanjam, na ovoj sjajnoj mjesečini, koja je meni sunčev sjaj.

Kraljeviću se mala vila sviđje. Nije se nimalo poplašio ove noćne pojave, nego joj pristupi i uze je za ručicu. Ali mu se ona ote i nestade je. Ostade mu u ruci samo njena rukavica, tako mala da ju je jedva navukao na svoj najmanji prst. Tužan se vrati u dvore i nikome ne reče ni riječi s kim je bio. Ali, drugu noć opet dođe u vrt. Hodio je po bijeloj mjesečini i tražio malu vilu. Ali nje nigdje ne

bješe. Od žalosti izvadi iz njedara malu rukavicu i poljubi je. U taj mah stvori se pred njim vila. Kraljević se toliko obradovao da se ne može iskazati koliko. Sve mu je srce u grudima igralo od miline. Dugo su šetali po mjesečini i čavrljali. Kraljević se začudi kad opazi da mala vila sve jednako raste dok s njim govori. Kad su se rastali, bila je dvaput veća nego sinoć. Kad joj je vratio rukavicu, nije ju mogla više navući.

– Uzmi je, pa je čuvaj kao amanet – reče mala vila i nestade je.

– Nositi ću je na srcu – reče kraljević.

Svaku noć su se odsad sastajali njih dvoje u bašti. Dok je sunce sijalo, kraljević je muku mučio. Cio dan je bio tužan, jedva je čekao da izađe mjesec i samo je na nju mislio i pitao se hoće li noćas doći.

Kraljević je sve više ljubio malu vilu, a ona je svaku noć rasla i bivala sve veća i veća. Kad je prošlo devet noći, bješe pun mjesec, a vila je narasla – velika kao kraljević. Veselo ga dočeka i reče:

– Dokle god bude mjesečine, ja ću ti dolaziti.

– A ne, draga moja! Ja ne mogu živjeti bez tebe. Ti moraš biti sasvim moja. Ja ću te učiniti kraljicom.

– Dragi moj – reče vila – hoću biti tvoja, ali samo tada ako ćeš me uvijek i samo mene jedino voljeti.

– Uvijek, uvijek! – povikao je kraljević bez razmišljanja. – Samo tebe, druge nikad ni pogledati neću.

– Dobro! Ali pamti što kažem: samo dokle budeš držao riječ, bit ću tvoja.

Poslije tri dana proslaviše svadbu dvoje mladih. Ljepoti vilinoj se divio sav svijet. Sretno su živjeli sedam godina i onda umrije stari kralj.

Na pogreb mu dođoše mnogi podanici. Pored odra čuvale su mrtvaca najljepše gospođe iz čitave zemlje. Bila je tu i jedna djevojka crvene kose, a crna oka. Ta se nije Bogu molila, nit je mrtvog kralja gledala, nego je samo očima pratila mladoga kraljevića. Vidio je i on da ga lijepa gospođa gleda i bilo mu drago. Kad je velika pogrebna povorka krenula na groblje, pogledao je kraljević tri puta u zamamnu ljepoticu, vodeći za ruku svoju ženu. Najednom mu se žena spotakne na svoju suknju i malo što ne padne.

– Ju! Gle, suknja mi je preduga! – uzvikne.

Kraljević nije ni opazio da se ona smanjila. Kad su pokopali staroga kralja, prođe ona ljepotica crvene kose odmah uz kraljevića putom kući, a on je ispod oka sve u nju pogledavao. Tako nije

vidio da mu je žena sve manja. Kad stigoše kući pod stare lipe – nestade je posve.

Tada kraljević uzme za ženu gospođu crvene kose, a crnih očiju. Ali s njome nije ni tri dana sretno živio. Tražila je da joj kupi postelju od samog alema kamena, željela je sad ovo, sad ono, a sve same stvari kakvih i nema na svijetu. Kad on nije mogao ispuniti joj želje, ona je plakala, svađala se s njim, grdila ga. Kad mu bješe već dozlogrdilo, on je otjera.

Tad tek vidje što je učinio. Uzdisao je i jadicovao za malom vilom. Ponovno je odlazio pod stare lipe svake noći obasjane mjesecinom ne bi li dozvao svoju lijepu i dobru vilu. Zvao je zvao, čekao i čekao, i već postao i starac. Ali se ona nikada više nije vratila.

- Opiši svečanost posvećenu kraljeviću.
- Kojim je detaljima opisan izgled male vile pri prvom susretu s kraljevićem?
- Objasni šta znači *zvonak glas*. Kakav još može da bude glas?
- Šta možeš da zaključiš o osećanjima kraljevića i male vile iz rečenice: *Dugo su šetali po mesečini i čavrljali?*
- U bajci pronađi i podvuci detalje iz kojih se vidi kako se kraljević postepeno zaljubljuje u malu vilu.
- Koji je bio uslov za vilin i kraljevićev srećan život?
- Zašto je mala vila nestala?

Objasni zašto je važna vernost u prijateljstvu i ljubavi.

Podeli bajku na tri celine i smisli naslov za svaki deo.

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____

Na osnovu teksta izvedi zaključak o jednoj osobini svakog od navedenih likova iz ove bajke.

Kraljević je _____ zato što _____

Mala vila je _____ zbog toga što _____

Crvenokosa lepotica je _____ zato što _____

Navedi dva argumenta kojima ćeš potvrditi da je ova priča narodna bajka.

- 1 _____
- 2 _____

▪ Koju karakteristiku bajke ne nalazimo u ovoj bajci?

Od ponuđenih reči zaokruži tri koje smatraš ključnim motivima ove bajke.

ljubav

vernost

lepota

bogatstvo

neverstvo

Свадбени обичаји су људима одувек били важни. Праћени су песмом, игром и обредима који су славили срећан живот младенаца, здравље и богатство будуће породице. Да ли знаш неки свадбени народни обичај?

СВАДБЕНЕ НАРОДНЕ ЛИРСKE ПЕСМЕ

Молила се младожење мајка
старом свату и великом куму:
„Зарана ми снају доведите,
да донесе сунце у недрима,
у рукав’ма сјајне месечине,
да огреје беле дворе моје“.

Заран, Павле, заран, мили брале,
зараном ми снају прстенујте.
Кад будемо девојачком двору,
мили брале, не гледај пред себе,
не погледај тамо и овамо.
Од куће ће изгрејати сунце,
кад изведу лепоту девојку.
Ти не гледај венце ни обоце,
не гледај јој свилене зубуне,
нит јој гледај везене рукаве;
зубуне су терзије шарале,
рукаве су везиље навезле,
а венце су кујунције виле;
већ јој гледај стаса и образа,
с ким ћеш, брале, века вековати.

Гором иду Јовови сватови,
у гори их ноћца застанула;
сви сватови на поље заспали,
ђевер с снахом под жутом наранчом.
Ђевер спава, а снаха не спава,
него руни цвијет од наранче;
један јој се цвијет омакнуо,
па ђеверу на лице пануо.
Тад се ђевер од сна разабрао,
па је својој снахи говорио:
„Снахо моја, од злата јабуко,
што ће тебе цвијет од наранче?“
Ма ђеверу снаха говораше:
„Ој ђевере, мој златни прстене,
У Јова ми доста рода кажу,
мало сам им парићала дара;
ако буде рода господскога,
примиће ми цвијет за дарове“.

КЊИЖЕВНИ ПОЈМОВИ

- Свадбене народне песме су врста лирских обичајних песама које прате свадбене обичаје од прошевине до доласка невесте у младожењину кућу. У њима се слави лепота младенаца и исказује жеља да живе срећно.

заран ▪ ободац ▪ зубун ▪ терзија ▪ кујунција ▪ рунити ▪ парићати

- У првој песми је на сликовит начин исказано какву снаху жели младожењина мајка. Напиши шта значе њене жеље:

да донесе сунце у недрима

у рукав'ма сјајне мјесечине

да о'реје беле дворе моје

- Објасни значење стихова из друге песме: *Ог куће ће изірејаџи сунце, кад изведу лейоџу девојку.*
- Шта сестра саветује брату младожењи?
- Наведи са чиме се пореди снаха из треће песме. Зашто?
- Са чиме се пореди девер? Зашто?
- Због чега је забринута невеста из треће песме?
- Пронађи у овим песмама епитете и подвуци их. Шта запажаш, који се епитети често појављују у народним песмама?
- Другом бојом подвуци у песмама две непознате речи. Да ли на основу садржаја песме можеш да наслутиш њихово значење?
- Објасни значење израза *век вековаџи*.

РЕКЛИ СУ О НАШИМ НАРОДНИМ ПЕСМАМА

„У нашим је народнијем пјесмама за нас најдрагоцјенија чистота и сладост нашега језика: кад би књижевници наши то познавали, онда не би кварили и грдили највећу драгоцјеност свога народа, свој народни језик, него би се трудили научити га из народнијех пјесама.“

Вук Стефановић Караџић

- Пронађи у овим свадбеним песмама неколико речи и израза који показују сликовитост народног језика.

Вук Стефановић Караџић (1787–1864) рођен је у Тршићу код Лознице. Сакупљао је народне песме, приповетке и друге умотворине. Написао је прву граматику и први речник српског језика и усавршио азбуку. Писао је о догађајима и личностима свога доба, као и о животу и обичајима нашег народа.

Пре два века Вук Караџић је истраживао живот и обичаје у Србији. Његови записи драгоцено су сведочанство о животу српског народа тог времена.

Вук Стефановић Караџић

ЖИВОТ И ОБИЧАЈИ НАРОДА СРПСКОГ

(одломак)

ЖЕНИДБА У СРБИЈИ

У Србији и данас доста пута испросе и доведу дјевојку, а нити је момак видио њу ни она момка, него се родитељи гледају и договарају. Кад отац жени сина, он не гледа толико на дјевојку колико на људе од каквих је; нити дјевојка смије казати оцу, или брату, да неће поћи за онога за кога је он даје. Тамо се још не траже новци уз дјевојку, него се за њу дају, нпр. брату чизме или ђечерму, матери какву хаљину, тако сестри и свима осталима понешто, а особито новаца у кућу. У Србији су прије неколико година тако много искали за дјевојке да се сиромаш човек није могао оженити; зато је Црни Ђорђије био издао заповијест да није слободно искати (ни узети) за дјевојку више од једног дуката.

ОТМИЦА

У Србији су се отимале дјевојке до нашега времена. Млада су момчад врло рано ишла у отмицу, и често су нудили један другога: „Ајде, море, да ти отмемо ту или ону дјевојку“. У отмицу се иде с оружјем какогод на војску. Кадшто отмичари довребају дјевојку код стоке, или кад пођу на воду, па је ухвате и одведу; а кадшто ударе на кућу ноћу (као хајдуци), па обију кућу и свежу дјевојачкога оца и браћу, док нађу дјевојку и одведу. Кадшто се побију дјевојачка браћа и

рођаци с отмичарима, као што је у Јадру (у селу Клупцима) године 1805. погинуо дјевојчин брат и један отмичар; и дјевојку опет нијесу могли отети. Зато отмичари не смију ласно да ударе на кућу гдје знају да има много рода у дјевојке, а особито гдје је село сложно; јер и сељаци, како стану пушке пуцати и учини се буна, спопадне сваки своју пушку, па трчи у помоћ.

Највише се догоди те отимају дјевојке кад момак запроси дјевојку, па му је не даду; а кадшто је и не просе (кад знаду да је неће дати), него управо отиду и отму, а момак је није ни видио. Дјевојку отимају понајвише момчад која немају родитеља или, ако их имају, а они их не слушају, него се скићу којекуда; а за поштена момка и од поштена рода слабо ће кад отети дјевојку, нити ће такви момак отићи у отмицу. Црни је Ђорђије био забранио отимати дјевојке: издао је заповијест да ће свакога момка за кога отму дјевојку погубити, попа који вјенча отету дјевојку обријати (распопити), кума, дјевера и старог свата шибати, а осталијем отмичарима сваком по 50 батина ударити. Пошто Турци 1813. године обладају Србијом, отмица се опет поврати, али је послје је кнез Милош Обреновић, судивши неколицини по закону Карађорђијеву, истријеби сасвијем у подручју својему, а под владом турском јамачно је и сад у обичају.

- Подвучи реченицу из које се сазнаје ко је одлучивао о удаји и женидби младих у Вуково време.
- Објасни на шта су родитељи гледали када су женили своје синове.
- Зашто је Карађорђе донео заповест *да није слободно искати (ни узети) за девојку више од једног дуката?*

ђечерма • искати • дукат • ласно • јамачно

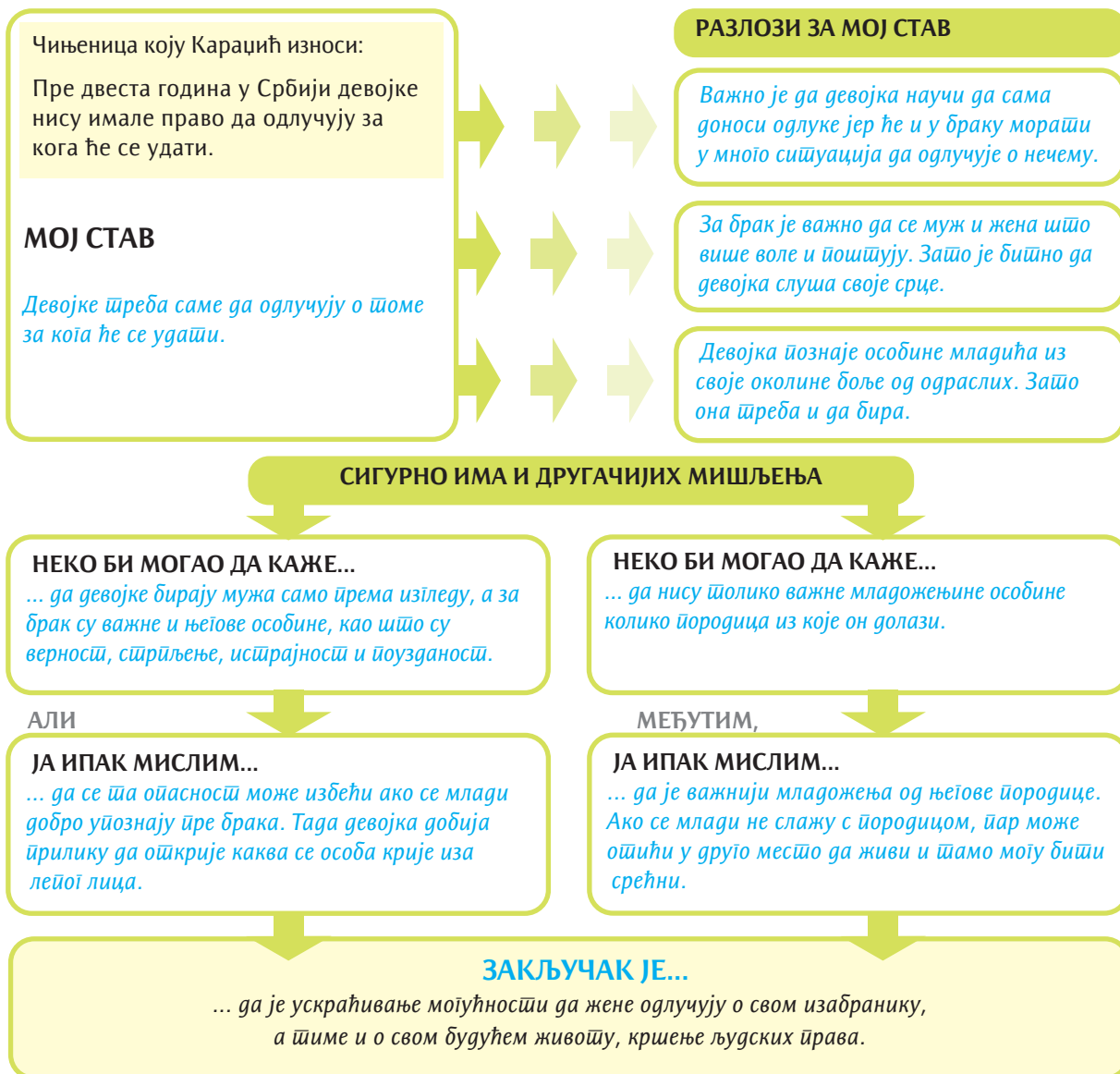

Покажи свој став

Став је мишљење о неком проблему које си спреман да браниш и спроведеш у дело. Став изграђујеш у вези са проблемима који нису једноставни за решавање. Због тога није лако пронаћи исправан став према њима. Људи о таквим проблемима најчешће имају различите ставове. Свако верује да је баш његов исправан и покушава да у то убеди остале. За став је важна увереност да си у праву и спремност да убеђујеш у то и друге.

Вук Караџић у овом тексту описује чињенице о женидбеним обичајима у некадашњој Србији, оно што се стварно дешавало пре двеста година. У тексту није исказао свој став о тим обичајима – да ли мисли да су добри или их осуђује. У вези с текстом показаћемо како би могао да изгледа један став о таквом удавању девојака.

Шта је биографија? Шта је то аутобиографија? Којих се одломака сећаш из аутобиографија које сте читали у претходним разредима? Бранислав Нушић је свој живот од рођења до женидбе описао у делу под називом *Аутобиографија*. У одломку који следи Нушић се сећа једног часа географије.

Бранислав Нушић

АУТОБИОГРАФИЈА

(одломак)

У нашој гимназији постојао је један глобус, који је годинама стајао на орману у директоровој канцеларији, али је тај глобус изгледао тако бедно да га је жалост било гледати. Осовина му се тако била искривила да би се, приликом експеримента, увек друкчије окретао но што је професор тврдио да се Земља окреће. Северну Америку покривала је једна огромна мрља од мастила, тако да смо ми били уверени да је то управо Црно море, а тамо где треба да буде Африка, била је велика рупа, те ниси знао да ли су то Енглези ископали Африку да нађу фараонске гробнице или је каква америчка експедиција, по упутствима Жила Верна, сишла у утробу Земљину. Међутим, вероватније но обе ове претпоставке, биће да су се професори, између часова, објашњавали о дневној политици, па употребили и глобус као аргумент.

Професор је у недостатку глобуса употребљавао главу једног нашег друга, некога Сретена Јовића, који је одиста био тако глават да је представљао прави покретни глобус.

– Изиђи, Срето, овамо! – отпочео би лекцију којом би, рецимо, хтео да нам објасни дан и ноћ. – Изиђи и стани овде крај прозора да те дохвати сунце.

Глобус изађе из треће клупе и стане крај прозора.

– Е, видиш, кад овако десни образ окренеш сунцу, онда ти је цела ова половина главе осветљена, а ова друга није. Је ли? Е, сад окрени леви образ сунцу и, ето, сад је ова друга страна осветљена, а она није.

Тако нам је исто објашњавао и полове на Сретеновој глави.

– Ето овде, видиш? – и ту би упро кажипрст у теме. – Ту је Северни ледени пол, ту је вечита зима, никад ништа не цвета, све је изумрло а, ако има чега, то је закржљало. То су неиспитани простори.

Други пут опет објашњавао нам је на Сретеновој глави путању онога путника који би за љубав географије, да би потврдио четврти доказ о округлини Земљиној, кренуо са једне тачке и идући увек у истом правцу стигао опет на ту тачку. Професор је пошао од Сретеновог носа, као тачке која је врло јасно маркирана. То је објашњење отприлике овако изгледало:

– Узећемо, дакле, нос као полазну тачку – и ту наслони свој кажипрст на Сретенов нос, па га затим упути, вукући ноктом по лицу, ка левом уву – и кренућемо на исток, то јест на ону страну света са које сунце истиче, затим ћемо ... Сретене, да испереш уши, пуне су ти блата као да си сад из свињца изашао ... затим ћемо обићи Земљину куглу и доћи на супротну страну света. Ја сам ти, Сретене, још прошлог часа казао да ошишаш ту косу. Иако на тој супротној страни света живе дивљаци, ја ипак нећу више да провлачим прсте кроз ту твоју прљаву косу... То је та страна где је ноћ кад је код нас дан и, обратно, где је дан кад је код нас ноћ. Затим ћемо ићи све даље и даље, прећи ћемо преко Сретеновог десног увета, па опет даље и даље, и ево нас на Сретеновом носу, одакле смо и пошли.

Сретен је нама ђацима необично имповновао због тога што се професор њиме служио. Изгледао нам је као одистински школски инструмент и на то смо се толико били навикли да нам

је његова глава одиста изгледала као глобус који представља куглу Земаљску. Његова чупава коса изгледала нам је као прашума у којој станују дивље звери; његово чело личило нам је на узоране мисирске равни; нос као недостижни врх Хималаја, а две реке, које су се изливале из носа, на Еуфрат и Тигар који су се, пред својом утоком у уста, спајали у једну реку.

Тако, на пример, једном кад нам је објашњавао помрачење, извео је нас тројицу испред клупе. Најпре је позвао неког Живка, највећег ђака међу нама, коме су већ и бркови пробили и кога су сви професори саветовали да се жени. Прозвао га и поставио га тако да га сви можемо видети:

– Иако си ти, иначе, Живко, прави магарац, али у овој прилици представљаћеш Сунце!

Затим се окренуо осталим ђацима:

– Пазите добро, глава овога Живка је Сунце и она осветљава и Земљу и Месеца. Земља ће, као и досад, бити Сретенова глава, а за Месеца узећемо овога малог из друге клупе.

Тај мали из друге клупе био сам ја.

– Е сад, видите, децо, кад Сунце стоји овде где је сад Живко, а Земља овде где је Сретен и Месеца овде где је овај мали, онда Сунце шаље своје зраке и обасјава и Земљу и Месеца. Је ли тако?

Сви ћуте јер не могу да замисле како то Живко обасјава и чиме обасјава.

– Али – наставља даље професор – Земља, на свом путу око Сунца, у једном тренутку нађе се између Сунца и Месеца ... ето овако! – и ту нас поврста у једну линију, Живка, Сретена и мене. – И онда, као што видите, главати Сретен заклонио је овога малог и светлост Живкова не може да га обасја, те услед тога настаје помрачење Месеца. Је л' разумете?

– Ја не разумем! – прогунђа Живко, из којег има светлост да потече.

И баш та околност што га овај који светлост треба да позајми другима не разуме, разгневи професора и звизну му такав шамар, те он жмиркајући додаде брзо:

– Сад разумем!

И не само што је он разумео шта је то помрачење него смо и ми сви остали тога тренутка разумели зашто се овај део географије зове физичка географија.

Још горе би било када би нам објашњавао планетни систем.

– Нека изађу оне планете од прошлог часа – рекао би.

Те планете били смо Живко, Сретен и ја.

– Ти, Живко, као што се зна, ти си Сунце. Стани овде и тихо, мирно, окрећи се око себе!

– Ти ћеш се, Сретене, такође окретати око себе. Окрећући се око себе, да трчиш и око овога Живка који представља, као што знаш, Сунце.

Затим стави мене у ред.

– Ти си Месеца. Ти ћеш се окретати најпре око себе, па, окрећући се око себе, окретаћеш се и око овога Сретена и, с њим заједно, окретаћете се око Сунца, односно око Живка.

Он то нама тако објасни, па онда узме штап и стане са стране као укротитељ зверова како би нас кврцнуо по глави ако ко погреша, и онда, на његову команду, стане једно окретање и трчање да те бог сачува. Окреће се Живко у месту, окреће се грешни Сретен око себе и око Живка, окрећем се ја око себе, па око Сретена и са њим заједно оптрчавам Живка. Не направисмо ни први круг честито, а ми се сва тројица срушисмо онесвешћени од вртоглавице. Најпре паднем ја као

Месец, на мене се сруши Земља, а на њу Сунце. Направи се једна гомила, нити знаш ко је Месец, ко Сунце, а ко Земља. Видиш само, вири једна нога Сунчева или нос Земљин или тур Месечев.

А професор поносито стоји над том гомилом и, док ми стењемо, он објашњава осталим ђацима планетни систем и кретање небеских тела кроз васиону.

Бранислав Нушић (1864–1938) рођен је у Београду. Он је највећи хумористички и драмски писац у српској књижевности. Позната су му дела: *Хајдуци*, *Аутобиографија* и комедије *Народни посланик*, *Сумњиво лице*, *Госпођа министарка* и друге. Његова дела се често играју у позоришту, а по њима су снимљени филмови и ТВ серије.

маркиран ▪ импоновати

- Зашто школски глобус није коришћен на часовима географије? Опиши изглед глобуса.
- Шта би могло да значи то што су професори „употребили и глобус као аргумент“ у расправи о дневној политици?
- Пронађи у тексту и подвуци део реченице који указује на разлог због којег је професор изабрао Сретена да представља глобус.
- На шта су ђацима личили Сретенова коса и његов нос?
- Подвуци професорово објашњење Северног пола. Објасни прикривена значења његових речи.
- Због чега је професор изабрао Живка да представља Сунце?

Уочи начин на који писац гради хумор у делу и објасни га. Наведи још неке примере за следеће начине изазивања смеха:

- Несклад између онога што очекујемо и онога што се догађа:

1 *Иако си ти, иначе, Живко, прави маџарац, али у овој прилици представљаћеш Сунце!*

2 _____

- Изненадни обрти:

1 *... кренућемо на исток, то јест на ону страну света са које сунце истиче, за тим ћемо ... Сретене, да испереш уши, јуне су ти блава...*

2 _____

- Употреба прејакних речи:

1 *Итали маџарац, као украјинишљ зверова, као да си сад из свињца изашао...*

2 _____

▪ Преувеличавања:

1 ... а ми се сва тиројица срушисмо онесвесни од врхоглавице.

2 _____

Смисли и напиши духовит наслов који би одговарао овом одломку.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

Прочитај цело дело *Аутобиографија* Бранислава Нушића. У дневник читања запиши своја запажања и податке о делу. Погледај упутство на 145. страни.

КЊИЖЕВНИ ПОЈМОВИ

▪ **Аутобиографија** је књижевно дело у којем писац описује свој живот.

РЕКЛИ СУ О АУТОБИОГРАФИЈИ

„Нушићева *Аутобиографија* зрачи ведрином и сјајем хумора. Просијавају у њој и крупне истине о друштву, утолико верније и убедљивије јер избијају непосредно и спонтано из самог живота. Његова аутобиографија је у великој мери и духовита биографија средине у којој је живео... Многи су у његовој веселој, распеваној шали и смеху аутобиографије видели своје детињство и своју младост, школовање и средину у којој су расли.“

Велибор Глишорић

АНЕГДОТА О НУШИЋУ

НУШИЋ И МОТОЦИКЛ

Једног поподнева шетао се Нушић београдским улицама, кад га неко изненада позва именом. Био је то његов комшија, механичар Јован. – Господине Нушићу! Хоћете ли да вас мало провозам на мотоциклу? Да видите шта је машиница! Нушић је пристао. Интересовала га је возња, пошто се никад дотле није возио на мотоциклу. И кренули су према Авали. Међутим, Јован је возио толико брзо и рискантно да је Нушић готово зажалио због тог свог експеримента и стално стишавао виловитог возача. А кад су стигли до врха Авале, Нушућ је сав блед и преплашен рекао: – Е, хвала ти комшија на обадве возње! – Како: на обадве – чудило се Јован. – Па само сам вас једном провозао. – Ама, то је моја и прва и последња возња на овом чуду! – објаснио је Нушић и пожурио да ухвати неки фијакер који ће га превести назад у Београд.

Да се подсетимо: Породичне народне лирске песме говоре о односима у породици. Нарочито су осећајне оне које описују љубав сестре према брату. Сети се песме *Двије сеје браћа не имале.*

ПОРОДИЧНЕ НАРОДНЕ ЛИРСКЕ ПЕСМЕ

НАЈВЕЋА ЈЕ ЖАЛОСТ ЗА БРАТОМ

Сунце зађе за Невен, за гору;
јунаци се из мора извозе.
Бројила их млада Ђурђевица.
Све јунаке на број набројила,
до три њена добра не наброји:
прво добро – Ђурђа господара,
друго добро – ручнога ђевера,
треће добро – брата рођенога.
За Ђурђем је косу одрезала,
за ђевером лице изгрдила,
а за братом очи извадила.
Косу реже, коса опет расте;
лице грди, а лице израста;
али очи не могу израсти,
нити срце за братом рођеним.

ДЈЕВОЈКА ЈЕ СУНЦЕ БРАТИМИЛА

Дјевојка је сунце братимила:
„Богом сунце, богом брат да ми си!
Почекај ме, сунце, на заходу –
да навезем брату зарукавје:
оба краја крила паунова,
а на среди очи соколове“.

У песми *Највећа је жалост за браћом* описан је обичај који је некада постојао у народу. У далекој прошлости жене су за изгубљеним мужем секле косу. Коса је увек била знак лепоте, а ожалошћена жена није више желела да било коме буде лепа. За девером се грдило лице, зато што девер на венчању предаје прстен снахи и пред сватовима открива њено лице. За изгубљеним братом бол је највећи.

- Упореди слику природе дате у првом стиху песме *Највећа је жалост за браћом* и догађаје о којима се у песми даље говори. Наведи две сличности међу њима.

1

2

- Уочи у првој песми градацију и контраст, две стилске фигуре које су ти већ познате, и објасни их. Подвуци их различитим бојама.
- Какав је твој став према оваквим обичајима који прате жалост за вољеним особама?

У вези са обичајима описаним у првој песми изрази оно што мислиш:

- Нисам знао (знала) да _____
- Осећам _____
- Мислим да _____

Зашто се девојка у другој песми обраћа сунцу?

Објасни шта сестра жели брату када му на рукавима кошуље везе крила паунова.

Шта му сестра жели када везе очи соколове?

Успављивање деце одувек је било праћено песмом. Те песме – успаванке – ритмичне су, милозвучне, нежне и једноставне, у складу са уљуљкивањем детета у сан.

УСПАВАНКЕ

Спавај, чедо, родила те мајка
у горици ће се легу вуци,
челица те медом задојила,
б'јела вила злату баба била,
у свилене пелене повила,
мушкијем те опасала пасом,
дала тебе капу вучетину,
вучју капу и од орла крило,
а на капи свакојака биља,
а највише девојачког смиља,
кад ми будеш момак за женидбу,
да те нико урећи не може.
Спавај, спавај, сан те преварио,
прије тебе него твоју мајку;
сан у бешу, а несан под бешу;
уроци ти под ногама били,
моме злату ништа не удили,
наудили у гори хајдуку;
уроке ти вода однијела,
моме чеду здравље донијела,
донијела здравље и напредак,
да ми буде здраво и напредно.

Мајка Јова у ружи родила,
ружица га на лист дочекала,
бела вила у свилу повила,
а пчелица медом задојила,
ластаница крилом покривала,
нек је румен кô ружа румена,
нек је бијел кô бијела вила,
нек је радин кô пчела малена,
нек је хитар као ластаница.

КЊИЖЕВНИ ПОЈМОВИ

- **Успаванке** су народне лирске песме које обично певају мајке да би успавале децу. У њима се исказује љубав према детету, жеља да дете мирно спава и расте, да буде срећно, јако, здраво и храбро. Такође се песмом настоји да се од детета одагнају зле силе, демони, болести и зли погледи.

- Каквим се гласом певају успаванке? Каква је њихова мелодија?
- Зашто у првој песми мајка каже да је дете рођено у *торици где се леју вуци*?
- Због чега се каже: *челица ше медом задојила*?
- Зашто је добро што је *б'јела вила злату баба била*?
- Подвуци у песми стихове који казују шта је све вила даровала детету. Објасни значење вилиних дарова.
- На који начин мајка жели да заштити дете од урока (болести и злих сила)?
- Подвуци поређења у другој песми. Научи их напамет.

Смисли и напиши у десетерцу још три поређења којима ћеш наставити ову песму.

Нек је _____ кô _____

Нек је _____ кô _____

Нек је _____ кô _____

Објасни значење речи којима смо описали ове песме:

нежан – _____

милозвучан – _____

ритмичан – _____

РЕКЛИ СУ О НАШИМ НАРОДНИМ ПЕСМАМА

„Ми можемо само да се поносимо поетским благом свога народа, јер не морамо лутати по свету. Управо нас то благо сједињује с читавим светом. Загледанима у дубока огледала нашег народног песништва, у његове вртоглаве вирове, чини нам се да на дну сваке речи назиремо чудотворне кључеве који отварају тајанствене капије лепоте, оне лепоте коју ствара човек да би њом победио ругобу, време и смрт.“

Васко Попа

- Пронађи у претходним лирским песмама примере који доказују оцене Васка Попе о лепоти народних песама.

Писац Бранко Ђопић често је писао о свом детињству. С нарочитом љубављу увек је говорио о свом деди Раду.

Бранко Ђопић

ЧУДЕСНА СПРАВА

Мој дјед Раде плашио се не само разних животиња (змија, даждевњака и риба) него је зазирао и од многих справа и машина: од пушака, термометара, васер-ваге и тако даље.

Ни под каквим изговором у нашу кућу није се смјела унијети пушка: ни пуна, ни празна, ни покварена, ни растављена. Од погледа на термометар дјед је добијао вртоглавицу и стуживало би му се у стомаку, а од васер-ваге је закретао главу као од урокљивих очију.

Међутим, једино је према сату одувијек имао неко посебно страхопоштовање гледајући у њему тајанствено биће које живи својим загонетним животом, чистим и мудрим као код каквог древног праведника. Није га чак волио ни у руке узети бојећи се да га на неки начин не обесвети и не упрља.

Дједов рођак Сава, стари лопов и никаква вјера, често би се око тога дохватио с дједом.

– Ма како ти то зазиреш од сата као да је пред тобом жив створ, а?

– Па да шта је него жив – мирно каже дјед.

– Сат жив?! – забезекне се Сава.

– Жив, богме, и десет пута мудрији него ти.

Иако баш није било тешко испасти мудрији од Саве, старчић увријеђено пуше:

– Мудрији од мене? О, види ти њега

– Да, да. У по дана, у по ноћи, кад год ти драго, само га отвориш, а он ти – цак, цал! – толико и толико сати. Ехе, драги мој, а ти не знаш ни на колико си мјеста шупаљ, а камоли што друго.

Дјед поучно дигне прст.

– Према једном сату, брате Саво, ти си једна обична бена.

– Да шта сам него бена. Код Бабића се пече ракија, а ја овдје код тебе цаба тупим зубе – искрено признаје Сава и диже се да пође.

У нашој кући, откад се зна и памти, никад нико није имао сата, нити је ко знао да по њему

чита вријеме. Мој стриц Ницо, кад се вратио са Солунског фронта, правио се да „зна у сат“, али касније се испоставило да он умије само понешто око мале казаљке, па је његово одређивање времена испадало, отприлике, овако:

– Још само колик за један нокат, па ће подне.

То „гледање у сат“ за мога дједа била је једна исто тако тајанствена и помало натприродна умјешност као и гатање у длан. Ако си рођен за то, ти ћеш ту работу и научити, ако ипак ниси, цабе ти је.

Да жене не знају у сат и да то нису женска посла, то је за дједа било нешто што се само по себи разумије.

Једне године и наша кућа доби сат. Било је то овако.

Имао ти је дјед једног побратима и пријатеља Петрака, самарцију по занимању. Тај ти је читаве године лутао испод Грмеча, од села до села, и људима правио и поправљао самаре, пропијајући своју зараду често већ на лицу мјеста, уз домаћина код кога је радио.

На Михољдан, крсну славу нашу, Петрак је освитао код наше куће, свечан и обријан, и здравио се с дједом:

– Побратиме Раде, да нам буде срећан данашњи светац.

Остао би тако који дан, напио се, напричао, испрегледао дједове самаре и једног јутра, ево ти га обувена и потпасана, љуби се с дједом и утјешно пророкује:

– Брзо ћемо се ми опет срести, побратиме, округла је Земља.

Једне године тако, растајући се с дједом, он му пружи повелик излизан џепни сат.

– Ево ти, побратиме, ово ћеш ми сачувати за догодине. Зарадио сам га у добра човјека, па ми је све страшиво да га ћегод не пропијем.

Дјед обриса оба длана о чакшире и прими сат побожно као нафору пред олтаром.

– У реду, побро, биће пажено кô очи у глави.

Сат је био закључан у дједов сандук и на њега се брзо и заборавило, све док ја једног дана не доперјох из школе поносито се шепурећи:

– Дједе, ја знам гледати у сат, учили нас у школи.

– Иди, бено, гдје ће дијете знати у сат. Хајде да си бар војску одслужио, друго би било.

– Богами, дједе, знам. Знам га навити, па да иде.

– Е, е, лажи само.

– Дај вамо па ћеш видјети.

Мољакао сам, улагивао се, аја, није помагало. Тако цијењену ствар у дјечје руке, то је за дједа био одвећ велик ризик.

Сљедећег Михољдана побратим Петрак не појави се на нашој слави. Дјед се забрину.

– Да није болестан, Бог га видио?

Пропитивао се за њ у вароши, на сточној пијаци, на црквеном сабору, али од побратима ни трага ни гласа. Те јесени нико га под Грмечом није видио. На једном мјесту дједа утјешеше причом како је стари говорио да ће преко Уне, у Кауре, да тамо претреса и прави самаре.

– Богами ће њега, онако пијана, гдјегод умлатити и опљачкати Каури, лопови су то – вајкао се дјед.

Једног поподнева тек што стигох из школе, дјед ме тајанствено позва у свој собичак. Био је сам код куће.

– Одидер вамо.

Почепркао је по свом сандуку, извадио из плаве хартије Петраков сат и неповјерљиво ме погледао.

– А знаш га навити, велиш?

– Знам.

– Дедер.

Старац ме усједе на свој кревет, стави ми сат у руке и без даха се загледа у моје прсте. Кад је навијање било готово и сат зацактао јасно и равномјерно, он га узе у руке, принесе десном уву и сав озарен прошапута:

– Аха, ради, ради, куца!

Спустио је сат у крило као да се одмара, загледао се некуд у даљину и обрадовано протепео:

– А, знао сам да је он жив, рђа једна. Жив и здрав.

– Ко то, дједе?

– Мој побро. Да је он мртав, и његов би сат умро. Па да, тако ти је то.

Тога поподнева дјед је био толико удобровољен да ме је навече чак и у млин повео. До дуго у ноћ сједили смо на млинском прагу и гледали у пун мјесец, нас двојица, велика и мала бена, а около су регатале жабе, па уз ту крекетаљку ниси знао јеси ли још на земљи или заједно с мјесецом рониш кроз распјеване навиљке облака.

АНЕГДОТА О БРАНКУ ЂОПИЋУ

Дошао чувени писац Скендер Куленовић одмах после рата из Сарајева у Београд. Потражио је свог пријатеља Бранка Ђопића.

– Слушај, Бранко, има ли неко згодно мјесто где се много не ради?

– Било је једно доскора.

– Које?

– Ово где сам ја сада – одговори Бранко и руком показа на врата с натписом: Главни уредник дечјег листа *Пионир*.

Бранко Ђопић (1915–1984)

рођен је у селу Хашанима, у Босни.

Он је наш омиљени дечји писац.

Написао је двадесет књига песама, прича и романа за децу и још толико књига за одрасле.

Најпознатије су: *Приче исјод змајевих крила*, *У царствију лейширова и медведа*, *Доживљаји мачка Тоше*, *Деда Тришин млин*, *Мајареће године*, *Орлови рано лете*, *Чаробна шума*, *Башта сљезове боје* и друге.

- Чега се све плашио деда Раде?
- Подвуци речи којима се описује деда Радово страхопоштовање према сату.
- Наведи делове текста из којих се види да стриц Ниџо није знао да чита време на сату.
- На растанку Петрак поручује деда Раду:
– *Брзо ћемо се ми ојейи сресџи, ѿбраџиме, округла је Земља.*
Шта из тих речи можеш закључити о односима и осећањима два побратима?
- Због чега се деда Раде толико обрадовао кад је сат почео да куца?
- Подвуци речи које сликају деда Рада и дечака из ове приче на млинском прагу. Објасни шта значе делови тог описа:
Нас двојица, велика и мала бена.

Ниси знао јеси ли још на земљи или заједно с мјесецом рониш кроз расџјеване навџљке облака.

Објасни разлику између речи *ѿошџовање* и *сџрахоѿошџовање*.

- Напиши наставак ове приче. Да ли се Петрак појавио? Шта је било са сатом?

СЕТИ СЕ ШТА СМО НАУЧИЛИ

НАРОДНА КЊИЖЕВНОСТ

НАРОДНА ПОЕЗИЈА

ЛИРСКЕ ПЕСМЕ

- 1. Митолошке**
Град градила б'јела вила
- 2. Обредне**
 - а) коледарске**
Војевао бели Виге
 - б) лазаричке**
Соко лећи високо
 - в) ђурђевске**
Камен мосте, грж' се, не њиши се
 - г) краљичке**
Бацала девојка за облак јабуку
 - д) додолске**
Насред села виша јела
- 3. Обичајне**
 - а) свадбене**
*Гором иду Јовови свашови**
- 4. Породичне**
Највећа је жалост за браћом
- 5. Успаванке**
Сјавај, чедо, родила те мајка
- 6. Посленичке (о раду)**
Надњева се момак и девојка
- 7. Шаљиве**
Женидба врайца подунавца

ЕПСКЕ ПЕСМЕ

- 1. Песме старијих времена (о Немањићима и Мрњавчевићима)**
Женидба Душанова Урош и Мрњавчевићи
- 2. Песме о Косовском боју**
Цар Лазар и царица Милица
Смрт мајке Јутовића
- 3. Песме о Марку Краљевићу**
Марко Краљевић и беџ Костићин
Марко Краљевић укида свадбарину
- 4. Песме о хајдучима и ускоцима**
Сћари Вујадин

ЛИРСКО-ЕПСКЕ ПЕСМЕ

- 1. Баладе**
Јетрвица, адамско колено

НАРОДНА ПРОЗА

НАРОДНЕ ПРИПОВЕТКЕ

- 1. Бајке**
Аждаја и царев син
Мала вила
- 2. Новеле**
Дјевојка цара нагмудрила
- 3. Басне**
Пас и његова сенка
- 4. Приче о животињама**
Међед, свиња и лисица
- 5. Легенде**
Како се Краљевић Марко јунашћву научио
- 6. Шаљиве народне приче**
Еро с онога свијеша
- 5. Анегдоте**
Нушић и мошцикл

КРАТКЕ НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ

- 1. Пословице**
Ко рано рани, две среће тради
- 2. Загонетке**
Бела њива, црно семе, мудра лава која сеје (књига)
- 3. Брзалице**
Наврх брда врба мрда
- 4. Питалице**
Без чега ништа не може бићи? – Без имена.

* У одељцима **Сети се шта смо научили** плавом бојом означени су текстови који се обрађују у шестом разреду.

Најдубље речи

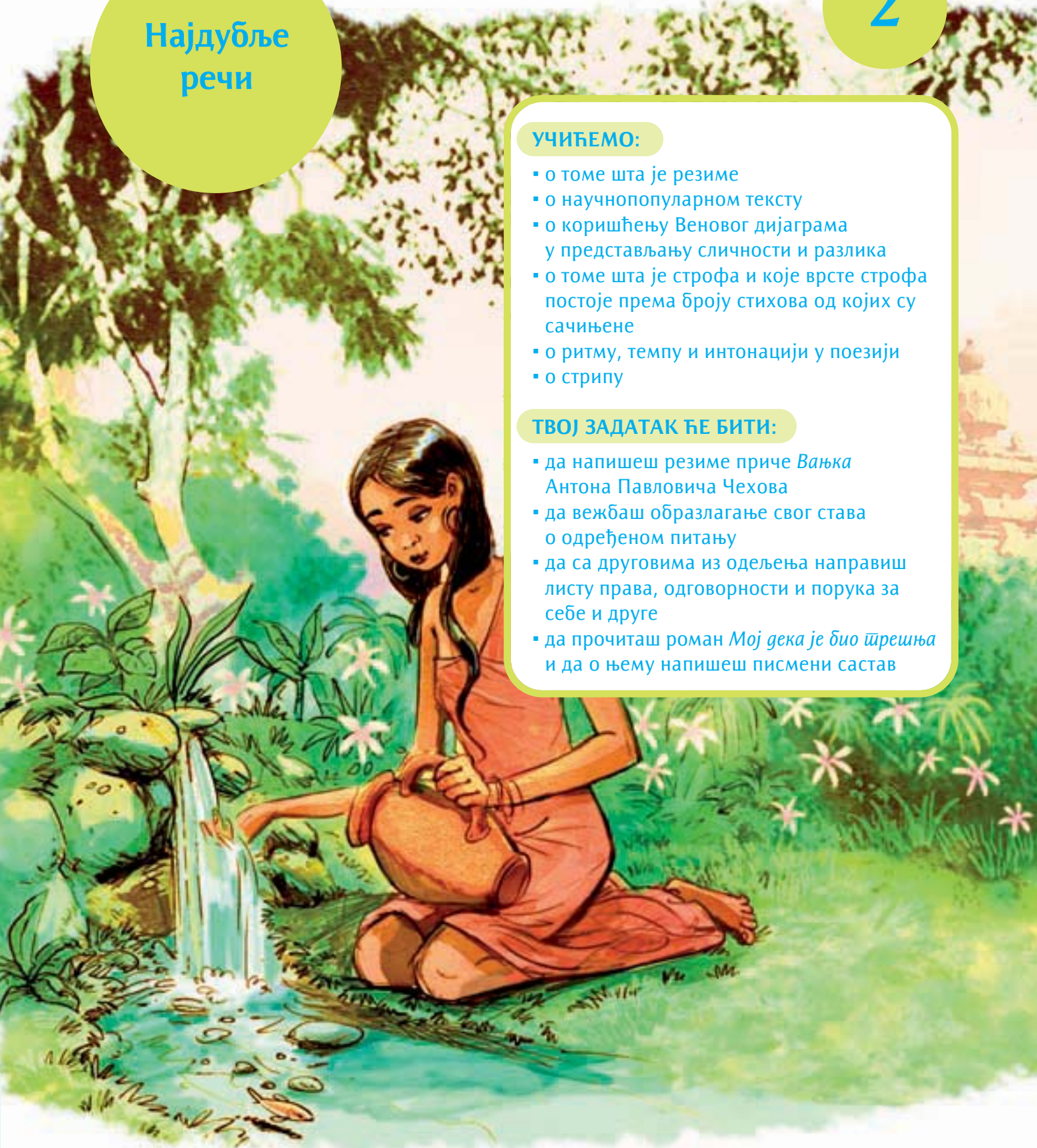
2

УЧИЋЕМО:

- о томе шта је резиме
- о научнопопуларном тексту
- о коришћењу Веновог дијаграма у представљању сличности и разлика
- о томе шта је строфа и које врсте строфа постоје према броју стихова од којих су сачињене
- о ритму, темпу и интонацији у поезији
- о стрипу

ТВОЈ ЗАДАТАК ЋЕ БИТИ:

- да напишеш резиме приче *Вањка* Антона Павловича Чехова
- да вежбаш образлагање свог става о одређеном питању
- да са друговима из одељења направиш листу права, одговорности и порука за себе и друге
- да прочиташ роман *Мој дека је био штрешња* и да о њему напишеш писмени састав

Један од највећих индијских песника, Рабиндранат Тагоре, стекао је светску славу осећајним и нежним песмама о природи, љубави и лепоти. Из његове збирке љубавних песама под називом *Градинар* читаћемо 41. песму.

Рабиндранат Тагоре

ГРАДИНАР

Чезнем да ти кажем најдубље речи које ти имам рећи;
али се не усуђујем, страхујући да би ми се могла насмејати.
Зато се смејем сам себи и одајем тајну своју у шали.
Олако узимам бол свој, страхујући да би то могла ти учинити.

Чезнем да ти кажем најверније речи које ти имам рећи;
али се не усуђујем, страхујући да би могла посумњати у њих.
Зато их облачим у неистину и говорим супротно ономе што мислим.
Остављам бол свој да изгледа глуп, страхујући да би то могла ти учинити.

Чезнем да употребим најдрагоценије речи што имам за те;
али се не усуђујем, страхујући да ми се неће вратити истом мером.
Зато ти дајем ружна имена и хвалим се својом суровошћу.
Задајем ти бол, бојећи се да никад нећеш сазнати шта је бол.

Чезнем да седим немо поред тебе; али се не усуђујем,
јер би ми иначе срце искочило на уста.
Зато брбљам и ћаскам олако и затрпавам своје срце речима.
Грубо узимам свој бол, страхујући да би то могла ти учинити.

Чезнем да те оставим заувек; али се не усуђујем,
страхујући да би могла открити мој кукавичлук.
Зато поносито дижем главу и долазим весело у твоје друштво.
Непрекидне стреле из твојих очију чине да је мој бол вечито свеж.

Рабиндранат Тагоре
(1861–1941) велики је индијски песник, добитник Нобелове награде за књижевност. Познате су његове збирке песама: *Вечерње џесме*, *Јушарње џесме*, *Боје и џесме*, *Градинар*, *Лабуд* и др.

- Шта значи реч *трагинар*? Погледај значење те речи у речнику.
- Које је главно осећање у овој песми?
- Подвуци у песми речи које говоре о томе за чим све чезне песник. Које је осећање узрок његових чежњи?
- Зашто се песник понаша супротно ономе што жели? Чег се боји?
- Објасни на које све начине песник задаје себи бол.
- Подвуци у трећој строфи стихове који показују како песник задаје бол вољеној особи.
- Шта значи стих: *и зашрпљивам своје срце речима*? Објасни га.
- Зашто је песников бол *вечићо свеж*?
- Пронађи стих из којег се види шта осећа девојка.
- Пронађи, поред наведених, још неке кључне речи из ове песме:

чежња, *страх* _____

- Које песничко осећање оставља на тебе најснажнији утисак? Објасни зашто.

Смисли начин на који би песник могао да се ослободи бола.

Да ли је добро скривати своја осећања од особе која нам је драга?
Наведи добре и лоше стране таквог понашања.

Добро је зато што _____

Није добро зато што _____

Мој закључак је да _____

Тако мислим зато што _____

Повежи речи сличног значења.

чежња

неверица

наслућивање

запањеност

сумња

жудња

запрепашћење

предосећање

РЕКЛИ СУ О
ТАГОРИНОЈ ПОЕЗИЈИ

„Његова реч је једноставна, али и дубока, устрептала и слободна... Кад њега чита, човек се радује што је човек.“

Војислав Ђурић

Антон Павлович Чехов је велики руски писац и један од највећих светских приповедача. У својим делима осветљава најдубља људска осећања.

Његову приповетку *Шала* читали смо у петом разреду.

Антон Павлович Чехов

ВАЊКА

Вањка Жуков, деветогодишњи дечак, кога су пре три месеца дали на занат код обућара Аљахина, не леже на Бадње вече да спава. Сачекавши да газда и калфа оду на јутрење, он узе из газдиног ормана стакленце с мастилом, држаљу са зарђалим пером и, раширивши пред собом изгужвани лист хартије, стаде писати. Пре него што ће написати прво слово, неколико пута се плашљиво осврте на врата и прозоре, погледа искоса на потамнелу икону око које су се с обе стране пружале полице с калупима и испрекидано уздахну. Хартија је лежала на клупи, а он је пред клупом клечао.

„Мили дедице, Константине Макаричу! – писао је. – И пишем ти писмо. Честитам вам Божић и желим ти свега од Господа бога. Немам ни оца, ни мајчице, само си ми ти још остао.“

Вањка погледа у тамни прозор, у ком је титрао одсјај његове свећице и живо представи себи свога деду Константина Макарича, који је служио као ноћни чувар код господе Живарјових. То је мален, помршав, али необично живахан и окретан старчић од око шездесет и пет година, вечно насмејаног лица и пијаних очију. Дању спава у кухињи за послугу, или ћаска са куварицама, а ноћу, умотан у поширок кожух, хода око куће и дворишта и удара у своје клепало. За њим, спуштене главе, корачају стара Каштанка и пас Ласко, прозван тако због своје црне боје и тела протегљастог као у ласице. Тај Ласко је необично пажљив и умиљат, подједнако се улагује и својима и туђима, али га не воле. Под његовом пажљивошћу и мирноћом скрива се права језуитска подмуклост. Нико боље од њега не уме да се прикрада кад треба и шчепа за ногу, да се увуче у ледењачу или да сељаку украде кокош. Више

пута су му већ пребијали задње ноге, двапут га вешали, сваке недеље га шибали на мртво име, али би он увек остао у животу.

Сад деда зацело стоји код капије, скићи у јаркоцрвене прозоре сеоске цркве и тапкајући сукненим чизмама ћаска са служинчади. Клепало му је за појас привезано. Он плеска рукама, јежи се од хладноће и, кикоћући се старачки, штипа сад собарицу, сад куварицу.

– Да ли да шмркнемо мало бурмута? – вели он, пружајући женама бурмутицу.

Жене шмрчу и кијају. Деда се топи од милине, загрцнуо се од смеха и виче:

– Држи, не дај се!

И псима дају да шмрчу бурмут. Каштанка која тресе њушком и, увређена, склања се у страну. А Ласко из учтивости не кија и врти репом. И време дивно. Ваздух је тих, провидан и свеж. Ноћ је тамна, али се све село види с његовим белим крововима, прамењем дима што се вије из димњака, дрвеће посребрено ињем, сметови. Све небо се осуло звездама које весело трепере, а Кумова слама се тако јасно истиче, као да су је за празник умили и истрљали снегом...

Вањка уздахну, умочи перо и настави писање:

„А јуче сам добио батине. Газда ме је извукао за косу на двориште и избио ме обућарским каишем зато што сам љуљао њихово дете у колевци и случајно заспао. А неки дан ми газдарица заповедила да очистим харингу, а ја почео од репа, а она узела рибу па њену главу стала да ми гура у лице. Калфе ме исмејавају, шаљу ме у крчму по ракију и заповедају ми да крадем од газде краставаца, а он удара чим стигне. А храна ми ништа не ваља. Ујутру дају хлеба, на подне каше, а увече опет хлеба, а што

се тиче чаја и чорбе, њих газде саме пождеру. Морам да спавам у ходнику, а кад им дете плаче, никако и не спавам, него љуљам колевку. Мили дедице, смилуј се, води ме одавде кући у село. Мени овде живота нема... Клањам ти се до земље и увек ћу бога молити, води ме одавде, иначе ћу умрети..."

Вањка искриви уста, протрља очи својом црном песницом и зајеца:

„Бурмут ћу ти трти – настављао је он. – Богу ћу се молити, а ако до чега дође, млати ме као вола у купусу. А ако мислиш да тамо посла нећу имати, ја ћу богом кумити књиговођу да му чизме чистим, или да место Феђеке идем у чобане. Деда мили, више се ово не да издржати, просто као на робији. Желео бих да пешке кидам у село, али немам обуће, зиме се бојим. А када порастем велики, за то ћу те хранити и никоме нећу дати да те дира, а кад умреш, молићу се за покој твоје душе, исто као за мајчицу Пелагију.“

„А Москва је град велики. Све куће су господске и коња има много, а оваца нема и псинису опаки. Деца овде не носе вертеп нити кога пуштају на хор да пева, а једном сам видео у једном дућану, у прозору, продају се удице заједно са прутом, и за сваку рибу, врло су скупе, има чак и таква нека удица која би могла одржати сома од четрдесет кила. И видео сам дућане у којима се свакојаке пушке продају, као што су оне господинове, и свака би била, вала, по сто рубаља... А у касапницама и тетребова, и јаребица, и зечева, а где их лове, о томе се продавци не исповедају.“

„Мили дедице, а када код наше господе буде јелка са даровима, узми за мене један зла-

тан орах и сакриј га у зелено сандуче. Замоли од госпођице Олге Игњатијевне, реци – за Вањку.“

Вањка грчевито уздахну и опет заустави поглед на прозору. Сети се да је по јелку за господу увек ишао у шуму деда и водио са собом унука. Весело је било то време! И деда је хуктао, и мраз је хуктао, па је угледајући се на њих и Вањка хуктао. Пре него што одсече јелку, деда обично попуши лулу, дуго шмрче бурмут, смеје се озеблом Вањици... Младе јеле, посуте ињем, стоје непомично и чекају која ће од њих умрети. Куд год погледаш, преко сметова као стрела прелети зец. Деда не може а да не викне:

– Држи, држи ... држи га! Ах, куси ђаволе!

Посечену јелку деда је одвлачио у господску кућу, а тамо би је стали китити... Више од свих осталих је у томе суделовала госпођица Олга Игњатијевна. Док је још била жива Вањина мајка Пелагија и као собарица служила код господе, Олга Игњатијевна је Вањку кљукала слаткишима и, беспослена, научила га да чита, пише, рачуна до сто и чак да игра кадрил. А када је Пелагија умрла, сиротог Вањку су преместили у кухињу за служинчад код деде, а из кухиње у Москву код обућара Аљахина...

„Дођи, мили дедице – настављао је Вањка. – Христом богом те кумим, води ме одавде. Смилуј се на мене, сироче несрећно, јер ме сви туку и страшно ми се једе, а туга ме мори да ти исказати не могу, стално плачем. А ономад ме газда тако калупом по глави ударио да сам се претурио и једва се повратио. Јадан је живот мој, гори од псећег... А још ми поздрави Аљошу и ћоравог Јегора и кочијаша, а армунику моју ником немој давати. Остајем твој унук Иван Жуков, мили дедице мој, дођи.“

Вањка начетворо пресави исписани лист и стави га у омотач који је дан раније купио за копејку. Размисливши мало, умочи перо и написа адресу:

ДЕДИ У СЕЛО

Затим се почеша, промисли још мало, па додаде: „Константину Макаричу“. Задовољан што му нису сметали док је писао, стави капу и не огрћући се капутићем, онако у кошуљи истрча на улицу...

Касапски момци, које је уочи тога дана распитивао, рекли су му да се писма спуштају у поштанске сандучиће, а из сандучића се разnose по целој земљи на поштанским тројкама с пијаним кочијашима и звецкавим прапорцима. Вањка дотрча до првог поштанског сандучета и гурну драгоцено писмо у отвор.

Уљуљкан слатким надама, после једног часа, чврсто је спавао... Сањао је пећ. На пећи седи деда, спустио доле босе ноге и чита писмо кува-рицама. Око пећи хода Ласко и врти репом.

Антон Павлович Чехов

(1860–1904) велики је руски и светски писац. Радио је као лекар и писао приповетке и драме. Својим делима критиковао је глупост, осиноност и лаж у ондашњем руском друштву. У писању се руководио правилима: „Краткоћа је сестра талента“ и „писати треба тако да речима буде тесно, а мислима широко“. Многи га сматрају највећим писцем кратке приче свих времена.

Најпознатије су му приповетке:

Човек у фужроли, Сељаци, Туа, Шала, Чиновникова смрт, Сшеја. Познате су му драме: *Ујка Вања, Галеб, Три сестре, Вишњик.*

калфа ▪ држаља ▪ калуп ▪ клепало ▪ протегљаст ▪ језуитски ▪ ледењача ▪ зацело ▪ бурмут ▪ бурмутица ▪ смет ▪ трти ▪ вертеп ▪ кадрил ▪ тројка ▪ прапорац ▪ осиноност

- Које проблеме има дечак Вањка?
- На који начин настоји да реши те проблеме?
- Да ли је проблеме решио или није? Зашто?
- Шта из следеће реченице можеш да закључиш о Вањкиним осећањима : „Пре него што ће написати прво слово, неколико пута се плашљиво осврте на врата и прозоре, погледа искоса на потамнелу икону око које су се с обе стране пружале полице с калупима и испрекидано уздахну“?
- Подвуци у тексту једном бојом реченице којима се описује изглед и понашање (портрет) Вањкиног деди Константина Макарича. Какав је твој утисак о дедином лику?
- Подвуци другом бојом опис изгледа пса Ласка.
- Наведи неколико битних особина тог пса.
- Којих се лепих догађаја из детињства сећа Вањка?
- Шта обећава Вањка свом деди у писму? Зашто?
- Поново прочитај последњи пасус из приче. Шта је уљуљкало Вањку у сладак сан?
- Којим детаљима описује Вањка Москву у писму деди? Зашто је запазио баш те детаље?

Наведи неколико примера из текста којима ћеш потврдити да је Вањкин живот код обућара Аљахина био тежак.

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____
- 4 _____

Наведи два разлога због којих Вањка не може да се врати пешице натраг, у село.

- 1 _____
- 2 _____

КЊИЖЕВНИ КРИТИЧАРИ РЕКЛИ СУ О ЧЕХОВУ

- Врхунски сан његових ликова је жеља за радом, за испуњењем смисла живота и жеља за љубављу.
- Велики је познавалац најтананијих трептаја људске душе.
- Критиковао је неправду у друштву, беду, заосталост, страдање људи.

▪ Пронађи у причи *Вањка* примере који потврђују наведене ставове књижевних критичара.

▪ **РЕЗИМЕ** је кратак, сажет извод оног што је најважније у неком тексту: књизи, причи, говору и сл.

Напиши резиме ове приче тако што ћеш у најкраћим цртама сажети, укратко изложити њен садржај. То можеш учинити тако што ћеш са по једном реченицом одговорити на прва три питања с претходне стране, постављена у вези са овим текстом.

Погледај пример са стране 12 да би се подсетио шта је то став и који разлози иду у прилог неком ставу, односно који су против њега. Попуни табелу са ове стране по узору на ону са стр. 12.

Искажи свој став о животу сиромашне руске деце у време догађања ове приче (крај XIX века). Твој став ће, у ствари, бити реченица којом ћеш исказати да ли одобраваш или осуђујеш такво поступање према деци.

МОЈ СТАВ	→	→	→	РАЗЛОЗИ ЗА МОЈ СТАВ
	→	→	→	
	→	→	→	
СИГУРНО ИМА И ДРУГАЧИЈИХ МИШЉЕЊА				
НЕКО БИ МОГАО ДА КАЖЕ...				НЕКО БИ МОГАО ДА КАЖЕ...
АЛИ				МЕЂУТИМ,
ЈА ИПАК МИСЛИМ...				ЈА ИПАК МИСЛИМ...
ЗАКЉУЧАК ЈЕ...				

Šta znači reč *samopouzdanje*? U rečniku ćeš pronaći da ta reč označava sigurnost u sebe i svoje sposobnosti. Samopouzdan je onaj koji je uveren, pouzdan, siguran u sebe. Zašto je samopouzdanje važno? Kako se ponaša čovek koji ima samopouzdanje? Kako se ponaša onaj koji ne veruje u svoje sposobnosti?

FORMULA ZA SAMOPOUZDANJE

PAŽNJA. Pre nego što budeš u prilici da razgovaraš s nekim o problemu koji imaš i pokušaš da ga rešiš, moraš da privučeš pažnju te osobe. *Primer:* „Marko, moram da razgovaram s tobom o nečemu. Da li možemo to da učinimo sada?“

BRZO, KRATKO, JEDNOSTAVNO. Reaguj čim shvatiš da su ti narušena prava. Gledaj tu osobu u oči i reci šta imaš kratko i usredsređeno. *Primer:* „Radi se o onome što se dogodilo danas u hodniku“.

POSTUPAK. Čime je ta osoba narušila tvoja prava? Usredsredi se na ponašanje, ne na osobu. Budi što konkretniji. *Primer:* „Nije mi se dopalo što si me gurnuo uza zid, što su mi ispale knjige i što si ih šutirao po hodniku“.

POSLEDICE. Opiši osećanja koja si iskusio kao posledicu ponašanja te osobe. *Primer:* „Bilo me je sramota, a i zakasnio sam na čas. Morao sam da sačekam da se raščisti hodnik da bih pokupio knjige“.

ODGOVOR. Sačekaj da ti ta osoba odgovori. Ona će možda pokušati da te ignoriše rečima kao što su: „Velika stvar!“, „Nemoj da si bebica!“, „Zar ne umeš da podneseš šalu?“ ili „Pa šta?“ Ne dozvoli da te to uznemiri. I to je nekakav odgovor. S druge strane, ta osoba bi mogla i da ti se izvini.

ZAHTEV. Predloži rešenje problema. *Primer:* „Hoću da prestaneš da me maltretiraš u hodniku. Ako ne prestaneš, prijaviću te nastavniku“.

Predlozi: Formula za samopouzdanje u početku može da izgleda čudno i nezgodno. Ona nije u potpunosti dokazana i neće uvek biti od koristi. Ako dođe do maltretiranja koje uključuje i fizičko nasilje, stvari mogu i da se pogoršaju njenom primenom. A neki nasilnici se hrane bilo kakvim odgovorom, čak i ako on izražava samopouzdanje. Ako ti se čini da tvoja sigurnost ljuti ili provocira nasilnika, pokušaj da odeš ili pobegeš.

(Iz knjige *Učionica bez nasilništva* Alana L. Bina, Kreativni centar 2004)

KNJIŽEVNI POJMOVI

- **Naučnopolularni tekst** je delo koje na jasan, razumljiv, popularan način približava nauku čitaocu.

- Pročitaj ovaj tekst i uporedi ga s nekim sopstvenim iskustvom. Iznesi svoje mišljenje o predloženim pravilima ponašanja.
- Za koje od ovih pravila možeš sa sigurnošću da kažeš da bi ih primenio u sličnoj situaciji? Zašto?
- Za koja od ovih pravila nisi siguran da bi ti koristila? Zašto?

Predloži još neko pravilo za samopouzdanje na osnovu svog životnog iskustva.

Zašto ovaj tekst ima naziv *Formula za samopouzdanje*? Objasni.

Poveži reči sa njihovim značenjima:

savesnost ▪	▪ poštovanje koje neko izaziva svojom vrednošću ili pojavom
predostrožnost ▪	▪ moralna osetljivost i moralna odgovornost za svoje postupke
humanost ▪	▪ opreznost, smotrenost
dostojanstvo ▪	▪ osećanje obaveze, svest o dužnosti
odgovornost ▪	▪ briga o ljudima, čovečnost, čovekoljublje, plemenitost

ODELJENSKA AKCIJA

S drugovima iz odeljenja vežbaj po ulogama korišćenje ovih pravila ponašanja.

Napravite u odeljenju listu svojih prava i odgovornosti (npr. da misliš svojom glavom, da imaš svoj stav i ubeđenja, da donosiš odluke, da kažeš da ili ne, da se suprotstaviš onima koji te zadirkuju ili ponižavaju, da pokazuješ svoja osećanja, da odgovoriš kad neko krši tvoje pravo i, naravno, da poštuješ prava drugih).

Vežbajte u odeljenju kroz igru i dijalog siguran govor tela: uspravan stav, ponosito držanje glave, gledanje drugima u oči i dr.

Šta misliš o poslovcici: *Vera u uspeh je pola uspeha*? Zašto je važno verovati u sebe? Šta se događa ako smo nesigurni, kolebljivi ili uplašeni kad imamo neki problem ili zadatak? Tada bi bilo važno ohrabriti sebe, poslati sebi poruku.

PORUKE KOJE ŠALJEM SEBI

„Ja sam dobra osoba.“
„Zaslužujem da se prema meni ophode ljubazno i s poštovanjem.“
„Ja sam poseban i jedinstven.“
„Ja sam kreativan i talentovan.“
„Mogu da postavim ciljeve i da ih dostignem.“
„Umem da rešavam probleme.“
„Mogu da zamolim druge za pomoć.“
„Imam pravo da budem nesavršen.“
„Imam pravo da pravim greške.“
„Svako pravi greške.“
„Mogu da učim na svojim greškama.“
„Vredim i vredan sam pažnje... baš ovakav kakav sam.“
„Mogu ovo da prebrodim.“
„Učim i rastem.“
„Nisam sam.“
„Dobro sam.“
„Ja sam snažan i sposoban.“
„Iako se trenutno ne osećam sasvim dobro, uskoro ću biti bolje.“
„Umem da budem strpljiv sa sobom.“
„Snaći ću se.“
„Umem da izađem na kraj sa problemima.“
„Ja to mogu.“
„Uspeću.“
„Mogu da pokušam ponovo.“
„Mogu da očekujem najbolje od sebe.“
„Ja sam hrabar i odvažan.“
„Verujem u sebe.“
„Ne bojim se.“

- Pročitaj ove poruke i objasni na primerima šta one znače.
- Podvuci one poruke koje primenjuješ. Ispričaj kako to radiš.

Napiši još neku poruku koju bi preporučio drugima.

Napiši reči koje imaju slično značenje sa sledećim rečima:

prebroditi _____ strpljiv _____

poštovanje _____ odvažan _____

ODELJENSKA AKCIJA

Napišite liste poruka koje šaljete sebi i drugima i istaknite ih na vidnom mestu u odeljenju (na plakatu ili zidnim novinama).

Seti se nekog događaja kad je bilo važno da sebi kažeš da ti nešto umeš, da možeš, da ćeš uspeti i sl. Opiši kako su ti takve poruke pomogle da rešiš problem.

Наша позната списатељица Исидора Секулић врло је осећајно писала о свом детињству.

У једном од својих записа она говори о дечјој потреби за усамљеношћу и маштањем.

Исидора Секулић

БУРЕ

С почетка је било неког детињег страха, и ја бих почешће искакала из бурета да се после мале паузе и послушнвања опет вратим у њ. Али навика је брзо дошла, и ја се од бурета нисам одвајала. И ако је требало да ме траже, тражили су ме у бурету, и ако је требало да ме нађу, нашли су ме у бурету. Штавише, касније сам и ону једну даску, која је уласка ради скинута, наслањала изнутра, тако да сам, осим отвореног крова, била сасвим заграђена и била сасвим сама. Псима и мачкама је улаз био забрањен, моме брату је у бурету било тесно, а крилати моји гости долазили су од горе.

У овом шупљикавом и смежураном дворцу бујала је нека лака, мека и тиха фантазија, и док су друга деца напољу грајала и целог лета трчала од тарабе до тарабе за једним лептиром, мала бледа девојчица сањала је у бурету своју робинзонијаду.

Сањала о великим морима по којима се коралска острва љуљају као котарице цвећа. О пределима где сунчани зраци у тешким дебелим витицама падају на земљу, и где нема друге хладовине и свежине до кад морске тице рашире своја крила и водом са свога перја попрскају цвеће. Сањала о страшној студи и глечерима из чијих се пукотина плази чудна плава светлост, и осећала да тамо на северу, у оним смрзнутим енергијама, мора лежати клица и стихија праве вечности.

У тој трулој колибици сам научила да волим оно што не видим, оно што немам, и оно што мора да прође.

Волела сам сунце, светлост, лептире, бубице и цврчке. Волела сам их нервозно и са стрепњом, јер сам видела да сунце залази, и знала да ће за дан или недељу поумирати шарени и луди лептири, и да ће за мало попадати изнурени мали цврчци. Попадаће, и

врућина ће их спржити, и ја ћу можда сама изгзити осушене лешинице веселих мојих певача.

... Пламен и светлост су рођаци и долазе из исте чаробне земље. У пламену је пуно слика и прича, и сви простодушни добри људи знају да зимски пламен даје све што се нема и враћа све што се оплакује и жели. Зимски пламен је змај који преко дана дрема, а кад дође вече, он рашири своја ватрена крила и растресе своје пламене витице, и прича, прича, озеблним и шћућуреним Корјецима прича тихо и топло, прича им и пуцка и греје док их не занесе, док не задремају, полежу, и заспе, а ватра стално и једнако букти, и топло је и угодно, а напољу је простор и слобода, и нигде нема улице и нема суседа, и нико није сиромашнији од другог, и нема слугу, и док звижде и циче ветрови и звери, у корјечким колибама је мир, мир, мир.

Исидора Секулић (1877–1958)

рођена је у Мошорину, у Бачкој. У младости је била наставник математике, а онда је докторирала филозофију. Најпознатије књиге су јој путописи *Писма из Норвешке*, приповетке *Хроника љаланацкој гробља* и књижевне критике *Мир и немир* и *Њејошу књија дубоке оданосћи*. Њено писање се истиче по осећајном и мудрој казивању.

- Како је девојчица разбила страх од боравка у бурету?
- Наведи о чему је девојчица у бурету маштала.
- Зашто буре назива колибицом?
- Шта значи реч *робинзонијада*? Које још речи имају слично значење?
- Подвуци и објасни реченицу у којој се казује шта је девојчица научила да воли док је била у бурету.
- Зашто је сунце, светлост, лептире, бубице и цврчке волела *нервозно и са стрејњом*?
- Пронађи део текста у којем се описује зимски пламен у земљи Корјеча и објасни га.
- Зашто се текст завршава речима: „Мир, мир, мир“? Пронађи везу између значења приче и оваквог завршетка.

Пронађи у тексту три епитета којима се описује машта (фантазија) ове девојчице и напиши их:

Прикажи у Веновом дијаграму сличности и разлике између девојчице која сањари у бурету и друге деце која напољу трче и граје.

Како девојчица замишља народ Корјеча? Наведи три одлике тог народа.

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____

Велики руски и светски песник Сергеј Јесењин познат је по нежним лирским песмама о селу и природи, а таква је и ова песма.

Сергеј Јесењин

БРЕЗА

Под прозором мојим
Бела брезица је
Огрнута снегом,
Кô сребрна да је.

На пуним гранама,
Леденим по страни,
Развиле се ресе
Кô бели ђердани.

У тишини стоји
Бреза, кô у гају,
И пламте пахуље
У огњеном сјају.

А зора, полако,
Наоколо плови,
И на гране сипа
Сребрни прах нови.

РЕКЛИ СУ О ЈЕСЕЊИНУ

„Рећи само плавооки песник мислим да не би било довољно. Требало је видети како су понекад пламтеле те очи. У таквим тренуцима он је био заиста диван. То је била лепота изразита. Осећао се огроман унутрашњи живот, прави песник.“

Иван Розанов

КЊИЖЕВНИ ПОЈМОВИ

- **Строфе** у песми добијају називе према броју стихова: строфа од једног стиха је **моностих**; строфа од два стиха је **дистих**; строфа од три стиха – **терцет**; од четири стиха – **катрен**. Песма *Бреза* испевана је строфама од по четири стиха, катренима.

- Какво расположење преовлађује у овој песми?
- Којом речју је наглашена блискост песника с брезом?
- Лепота песме је у контрасту *мир – немир*. Прва два стиха сваке строфе сликају мир и спокојство, а друга два најављују немир, покрет, унутрашњу снагу која се шири. Објасни то на примерима из песме.
- Пронађи у песми и подвучи два поређења којима се описују бреза и ресе на њој.
- Често се каже да се уметничка вредност крије у фино запаженим детаљима, нијансама из природе и живота. Пронађи такве детаље у овој песми.
- Како је песник описао зору? Зашто се каже да зора *наоколо њлови*? Како то зора на гране сипа *сребрни њрах нови*?

Сергеј Јесењин (1895–1925) рођен је у Константинову код Петрограда (данас Јесењиново). Он је велики руски и светски песник. Песме су му искрене, сликовите, пуне нежности и љубави према природи и животу. Познате су његове књиге песама: *Исјавести манјуа*, *Кафанска Москва*, *Песме о Русији и револуцији*.

СЕРГЕЈ ЈЕСЕЊИН О СВОМ ДЕТИЊСТВУ

Када ми је било две године дали су ме на васпитање прилично имућном деди по мајци, који је имао три одрасла нежењена сина, са којима сам провео готово све своје детињство. Моји ујаци беху бујни и опаки момци. Када ми је био три и по године, попели су ме на коња без седла и одмах га потерали у галоп. Памтим да сам се пренеразио и да сам се врло чврсто држао за гриву. После су ме учили да пливам. Један од њих (ујка Саша) узимао ме је у чамац, удаљавао се од обале, свлачио ме је и као штене бацао у воду. Невешто сам и уплашено млатарао рукама и, догод се не бих загрцнуо, он је стално викао: „Ех! Скоте! Низашта ниси, а?“ „Скот“ је за њега била реч милоште. Доцније,

када ми је било осам година, другоме ујаку често сам замењивао ловачког пса и пливао по језерима за убијеним дивљим гускама. Врло добро сам се пузао уз дрвеће. Међу децом био сам увек предводник, велики кавгација, и стално – изгребан. За несташлук грдила ме само баба, а деда ме је понекад сам изазивао на песничаче и често је говорио баби: „Ти ми га, лудо, не дирај, јер ће овако ојачати!“ Баба ме је јако волела и њеној нежности није било граница. Суботом су ме купали, секли нокте и зејтином мазали главу јер ниједан чешаљ није улазио у гргураву косу. Али и зејтин је мало помогао. Увек сам се драо на сав глас, па чак и сада имам неко непријатно осећање према суботама.

Какав је твој став о оваквом васпитавању деце? Наведи разлоге за свој став.

Манастир Хиландар налази се на Светој гори у Грчкој. Растко Немањић, син српског владара Стефана Немање, као младић је отишао у тај манастир, замонашио се и добио име Сава. О том догађају говори ова песма Војислава Илића.

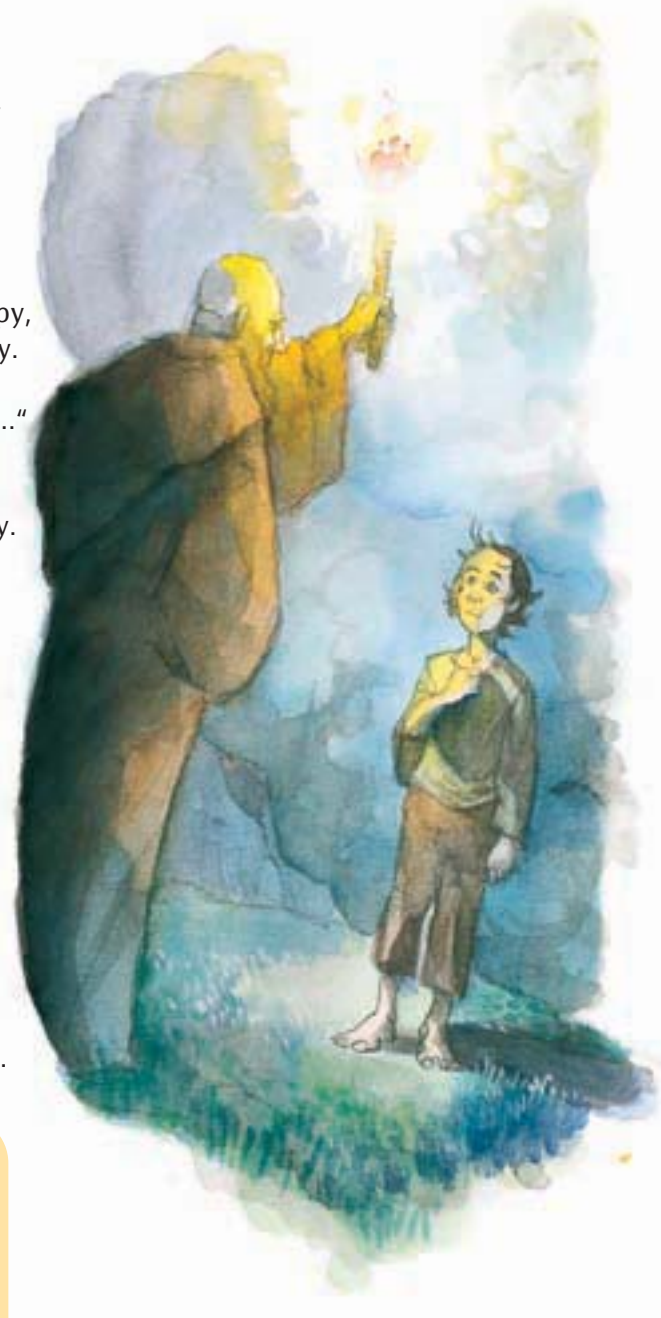
Војислав Илић

СВЕТИ САВА

Ко удара тако позно у дубини ноћног мира
 На капији затвореној светогорског манастира?
 „Већ је прошло тавно вече, и нема се поноћ хвата,
 Седи оци, калуђери, отвор’те ми тешка врата.
 Светлости ми душа хоће, а одмора слабе ноге,
 Клонуло је моје тело, уморне су ноге моје –
 Ал’ је крепка воља моја, што ме ноћас вама води,
 Да посветим живот роду, отаџбини и слободи.
 Презрео сам царске дворе, царску круну и порфиру,
 И сад ево светлост тражим у скромноме манастиру.
 Отвор’те ми, часни оци, манастирска тешка врата,
 И примите царског сина кô најмлађег свога брата...”

Зашкрипаше тешка врата, а над њима сова прну
 И с крештањем разви крила и склони се у ноћ црну.
 А на прагу храма светог, где се Божје име слави,
 Са буктињом упаљеном, настојник се отац јави.
 Он буктињу горе диже, изнад главе своје свете,
 И угледа, чудећи се, безазлено босо дете.
 Високо му бледо чело, помршене густе власи,
 Али чело узвишено божанствена мудрост краси.
 За руку га старац узе, пољуби му чело бледо,
 А кроз сузе прошапута: „Примамо те, мило чедо“.

Векови су прохујали од чудесне оне ноћи –
 Векови су прохујали и многи ће јоште проћи –
 Ал’ то дете јоште живи, јер његова живи слава,
 Јер то дете беше Растко, син Немањин, свети Сава.

Војислав Илић (1862–1894) рођен је у Београду у породици књижевника. Песме је почео да пише још у ђачким данима. Објавио је три књиге песама које су донеле много новина. Оне су пуне слика, музике и језичког богатства. Постале су узор српским песницима.

позно • крепак • порфира

Песма *Свети Сава* испевана је дугим стихом од шеснаест слогова. У једном стиху има по шест стопа или акценатских целина. Такав стих назива се **хексаметар** и њим су испевани антички епови *Илијада* и *Одисеја*. У српску поезију увео га је песник Војислав Илић.

Ова песма говори о судбоносним догађајима и јаким осећањима. Песниково казивање о светом Сави има дубину легенде. Зато су и њен ритам и темпо тешки и спори, са наглашеним паузама и дубоком интонацијом. Припреми се да је на тај начин изражајно читаш.

КЊИЖЕВНИ ПОЈМОВИ

- **Ритам** је равномерно понављање појава и радњи. У животу све протиче у неком ритму: наступање дана и ноћи, смена годишњих доба, дисање, куцање срца, ходање и др.
Песнички ритам је понављање наглашених и ненаглашених слогова, стихова, пауза, рима и др. у одређеним размацама. Ритам је у песмама повезан са врстом осећања и утиче на снагу доживљаја песме. Ритам може бити **брз** и **спор**.
- У вези са ритмом су и **темпо** (брзина изговарања речи, стихова и строфа); затим **интонација** (промена висине тона при изговарању реченица), као и **паузе** (прекиди, застоји у казивању).

- Како је у овој песми описан дечак Растко? Наведи детаље из песме.
- Подвуци речи које показују чега се све одрекао дечак Растко и то објасни.
- Подвуци речи које говоре о дечаковим жељама и објасни их.
- Објасни значење дела стиха: *Светлости ми душа хоће*.

Наведи речи из песме које дочаравају ноћне звуке.

Наведи речи из песме које наговештавају изворе светлости и таме.

Последња четири стиха песме препричај у прози, својим речима.

Ово је почетак романа *Мој дека је био трешња* италијанске списатељице Анђеле Нанети. Роман је писан у првом лицу, као прича коју казује дечак Тонино.

Анђела Нанети

МОЈ ДЕКА ЈЕ БИО ТРЕШЊА

(одломак)

Када сам имао четири године, имао сам и њих четворо: баку и деку у граду, и баку и деку на селу.

Они из града су се звали Луиђи и Антонијета и сасвим су личили на све људе из града. Они са села су се звали Отавијано и Теодолинда и нису личили ни на кога, чак ни на своје комшије.

Бака и дека из града живели су у нашој кући и виђао сам их најмање четири пута дневно.

У осам ујутру, кад се дека враћао из шетње са Флопијем:

– Па, шта радимо данас, младићу? Хоћемо ли у школу?

У девет, када је бака излазила са Флопијем у куповину:

– Јеси ли се спремио за школу, птичице?

У два, када је дека излазио у другу шетњу са Флопијем:

– Аха, вратио си се из школе! Браво!

И у пет, када је бака излазила са Флопијем да нешто купи или у посету пријатељицама:

– Јеси ли се данас лепо провео у школи, птичице?

Школа је, у ствари, била забавиште, које сам свим срцем мрзео још од оног грозног јутра када је мама почела да ради и тамо ме на силу одвела.

Тако се сваког дана прича понављала: ја сам плакао, дека је лупао на врата, бака провиривала, а онда су обоје излазили са Флопијем.

Мама би понекад, кад их види, фрктала и изговарала реченице као: „Пас им је дражи од унука“, што ме је веома бринуло и често сам због тога престајао да плачем. Јер је Флопи, са

оним стомаком као моја лопта и рахитичним ногама, био страшно ружан и питао сам се како могу да будем гори од њега.

Сасвим је другачије било са баком и деком на селу. Пре свега зато што су имали гуске и кокошке уместо пса; затим, нису их четири пута дневно изводили у шетњу; најзад, нису живели изнад нас, већ су од нас били удаљени четрдесет километара и виђао сам их углавном неколико пута месечно.

Мама је, понекад кад би их помињала, уздисала и говорила реченице попут ове: „Као да су духови“. А ја сам замишљао деку Отавијана и баку Теодолинду како покривени белим чар-

шавима, он висок, а она широка, прогоне кошке и гуске по дворишту.

Њих двоје су били мамини родитељи и били су ми, као и она сама, дражи од другог деке и баке.

Мама је била једина ћерка деке Отавијана, јер је бака Теодолинда, иако тако дебела, рађала веома мале бебе које нису успевале да преживе више од једног дана. На срећу, с мамом је било другачије; можда и због тога што се бака, како је причала, тада много потрудила да би могла да добије унука као што сам ја.

Дека је славио целог тог дана, а бака је причала да се и напио. Потом је отишао у башту и посадио трешњу.

А сад морам да вам причам о деки. Мене тада још није било, али мислим да је већ био посебан. Бака је говорила да је био најлепши мушкарац у селу и како је морала много да се потруди да би га уловила. Можда је бака мало претеривала, јер га је толико волела да се то још видело. Ја се баш не сећам да је дека био толико леп, али памтим да је био висок и усправан, с ветром у преосталој коси и увек са травком у устима. Са два прста би чупнуо травку с ливаде и полако, полако је грицкао. Говорио је: „Боље ово него цигарета“.

Дакле, кад се мама родила, дека је отишао у село и вратио се с паром златних минђушица за баку и једном садницом трешње. Отишао је у башту, ископао рупу, напунио је топлим стајским ђубривом и засадио дрво; затим је узео перорез, усијао га и урезао име: Феличита. Мама се управо тако зове, а то је, по декином мишљењу, требало да буде и име дрвета. Бака је приметила да то име никако не пристаје једној трешњи; онда је дека одлучио да то дрво назове Феличе. Феличе је тада имао три гране, а у пролеће, када је мама имала седам месеци и четири зуба, избила су и њему четири цвета. Од тада су мама и трешња расли заједно и са баком и деком чинили породицу. То се јасно видело кад би се погледао албум са фотографијама.

На првој је била мама са седам месеци и та чувена четири зуба која се нису видела, у рукама баке Теодолинде која ју је подигла увис као лутку. Кад год бих видео ту слику, увек бих помислио како би бака Теодолинда могла сасвим добро да изгледа у рингу у најтежој катеорији. Тада је била млада и не онолико дебела какву сам је памтио, али је имала толике руке да су се од једне њене могле направити две руке баке Антонијете. А да и не говорим о прсима! Груды баке Теодолинде биле су велике и меке – кад ме је грлила, чинило ми се да тонем у перјани јастук и увек сам ту желео да заспим.

То је нешто најлепше што памтим о баки, а ту је и онај њен мирис, ни налик на смрдљиве парфеме баке Антонијете, већ као што мирише мама после купања. Она је говорила да је за сапунчиће које је сама правила добила тајни рецепт од неке вештице, а ја сам јој тада веровао, јер је та моја бака била толико другачија од осталих жена да ми се све чинило могућим.

Уз баку се на тој првој фотографији у албуму налази Феличе: отприлике њене висине и налик на трешњу дете. Дека је говорио да је садница била стара три године кад ју је засадио, а то је право доба да буде добар другар у игри. На другој фотографији видела се мама на љуљашци обешеној о највећу грану трешње, из које су у међувремену избиле и младице. Дека је орезао гране и Феличе је изгледао кроз промрзло. Али кад сам му то рекао, дека ми је одговорио: „Ма не, дрвећу то прија, тако јача“. И заиста, на слици с маминог седмог рођендана Феличе је већ био право дрво и мама је могла да јаше једну грану и млатара ногама.

Она ми је често причала како је као девојчица највише волела да се попне на трешњу и горе измишља хиљаде игара. Слушао сам је са завишћу, јер је, кад би ме одвела код баке и деке, увек било премало времена, Феличе је био превише висок, а ја сувише мали да се попнем сам. Кад дека није радио у башти или око живине, он би ме тамо однео: скидао је ципеле, стављао ме на рамена и пео се невероватно вешто, као мајмуница са својим мајмунчетом. Једном је мама изашла, угледала нас и покрила

уста руком да не би викнула. Али није рекла ништа, јер је знала да је то бескорисно. То се дешавало када је бака још увек била добро. Затим се разболела и дека више није био онај стари. Мама је то стално говорила, сваки пут кад смо се враћали кући. Причала је сама са собом, наглас, и говорила да није праведно оставити их тамо, да је дека тврдоглавац, да не може о свему сам да се брине... Онда се жалила на другу баку и другог деку и љутила на Флопија.

Албум са фотографијама завршавао се мамином свадбом и ту су биле две слике које су ми се много свиђале: на једној су мама и тата под трешњом у пуном цвату, она на љуљашци, а тата се претвара да је љуља; на другој се дека Отавијано и бака Теодоланда држе за руке. Мама ми је испричала како је дека за свадбу хтео да направи велики ручак у башти; али пошто су дека Луиђи и бака Антонијета били против, због мува и инсеката, тамо су се

Феличита • Феличе

Анђела Нанети је рођена у Будрију код Болоње, у Италији. Била је професор у школи. До сада је написала дванаест књига за децу. Роман *Мој дека је био шрешња* објављен је 1998. године. Добио је пет значајних награда од жирија које су сачињавали не само стручњаци за књижевност за децу већ и многа деца читаоци.

- Подвуци у тексту речи којима се описује пас Флопи. Објасни шта је Тонино осећао према Флопију. Зашто је то осећао?
- Објасни зашто су Тонину били дражи мамини родитељи од татиних.
- Подвуци мамине речи које се односе на мужевљеве родитеље и оно што је рекла о својим родитељима. Шта закључујеш?

само сликали и онда отишли у ресторан, па је дека Отавијано морао да једе остриге које су му се гадиле, а сутрадан му је било мука.

На слици са свадбе мама и тата су били прелепи, а дека Отавијано и бака Теодоланда готово се нису могли препознати. Дека је имао тамно одело са краватом које је носио на својој свадби, а бака хаљину, сву нациговану, због чега се чинила још дебљом, са букетићем цвећа на прсима. Бака се смејала и у лицу изгледала као девојчица.

Тај албум више не постоји, дека га је уништио, али ја се сећам сваке поједине слике.

Наведи три примера из текста из којих се види да се Отавијано радовао кад му се родила ћерка.

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____

Зашто је дека Отавијано био посебан? Пронађи и напиши три детаља из текста важна за описивање лика деке Отавијана.

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____

Испричај ову причу у првом лицу, али као да је прича мајка дечака Тонина.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

Прочитај цео роман *Мој дека је био шрешиња*. Надамо се да ћеш уживати у причи дечака Тонина. Запиши важне податке о књизи и своја запажања у дневник читања. Види упутство на 145. страни.

Анђела Нанети потписује своје књиге посетиоцима на Сајму књига у Београду 2007. године.

СТРИП
МОЈ ДЕКА ЈЕ БИО ТРЕШЊА
Илустровао *Андреј Војковић*

ШКОЛА ЈЕ, У СТВАРИ, БИЛА
ЗАБАВИШТЕ, КОЈЕ САМ СВИМ СРЦЕМ
МРЗЕО ЈОШ ОД ОНОГ ГРОЗНОГ ЈУТРА
КАДА ЈЕ МАМА ПОЧЕЛА ДА РАДИ
И ТАМО МЕ НА СИЛУ ОДВЕЛА.

ТАКО СЕ СВАКОГ ДАНА ПРИЧА ПОНАВЉАЛА:
ЈА САМ ПЛАКАО, ДЕКА ЈЕ ЛУПАО НА ВРАТА,
БАКА ПРОВИРИВАЛА, А ОНДА СУ ОБОЈЕ
ИЗЛАЗИЛИ СА ФЛОПИЈЕМ.

Зашто је Тонино мрзео одлазак у забавиште? Упиши у облачиће о чему је тада размишљао.

СЕТИ СЕ ШТА СМО НАУЧИЛИ

ПОДЕЛА КЊИЖЕВНОСТИ

ПРЕМА АУТОРУ (ТВОРЦУ) ДЕЛА	ПРЕМА ОБЛИКУ (ФОРМИ) ДЕЛА	ПРЕМА КЊИЖЕВНОМ РОДУ
1. Народна књижевност 2. Ауторска књижевност	1. Поезија 2. Проза	1. Лирика 2. Епика 3. Драма

АУТОРСКА КЊИЖЕВНОСТ

ЛИРИКА	ЕПИКА	ДРАМА
1. Лирска песма а) љубавна <i>Шашава песма</i> – Мирослав Антић <i>Градинар</i> – Рабиндранат Тагоре б) родољубива <i>Домовина</i> – Душан Васиљев <i>Моја ошацибина</i> – Алекса Шантић в) описна (дескриптивна) <i>Зимско јушро</i> – Војислав Илић <i>Шљива</i> – Милован Данојлић <i>Село</i> – Јован Дучић г) социјална <i>Рајсар</i> – Вељко Петровић	1. Роман а) научнофантастични <i>Двадесет хиљада миља под морем</i> – Жил Верн б) пуστοловни <i>Робинсон Крусо</i> – Данијел Дефо в) историјски <i>Орлови рано летје</i> – Бранко Ћопић 2. Приповетка <i>Прва бразда</i> – Милован Глишић <i>Јаблан</i> – Петар Кочић 3. Лирски запис <i>Мосћови</i> – Иво Андрић	1. Комедија <i>Аналфабета</i> – Бранислав Нушић <i>Избирачица</i> – Коста Трифковић 2. Сатирична комедија <i>Јазавац пред судом</i> – Петар Кочић 3. Радио драма <i>Каштан Цон Пилфокс</i> – Душан Радовић

ЛИРСКО-ЕПСКА ПОЕЗИЈА

- 1. Поема**
Ђачки расшанак – Бранко Радичевић
Вашар у Тойоли – Добрица Ерић

КЊИЖЕВНОНАУЧНЕ ВРСТЕ

1. Биографија
<i>Жижије Ајдук Вељка Пећковића</i> – Вук Караџић	1. Научнопопуларно дело
<i>Народна веровања о бивљкама</i> – Веселин Чајкановић
<i>Формула за самојоуздање</i> – Алан Л. Бин
2. Аутобиографија
<i>Моји изуми</i> – Никола Тесла
<i>Аутобиографија</i> – Бранислав Нушић	

Моја отаџбина

3

УЧИЋЕМО:

- о томе шта је рима и које врсте риме постоје
- о лирским родољубивим песмама
- о народним епским песмама о Косовском боју и Марку Краљевићу
- о стилској фигури градацији

ТВОЈ ЗАДАТАК ЋЕ БИТИ:

- да прочиташ још неке песме из тематског круга о Косовском боју и Марку Краљевићу и да напишеш писмене саставе о ликовима из тих песама
- да смислиш и напишеш другачији завршетак приче *Бојојављенска ноћ* Светозара Ђоровића
- да прочиташ роман *Орлови рано леће* Бранка Ћопића и да о њему напишеш писмени састав

Године 1908. Аустроугарска је припојила себи Босну и Херцеговину. Турска окупација замењена је новом, аустроугарском окупацијом. Те године је песник Алекса Шантић написао у граду Мостару, у Херцеговини, песму *Моја отаџбина*. У њој саосећа са болом свог народа који је наставио да живи у ропству.

Алекса Шантић

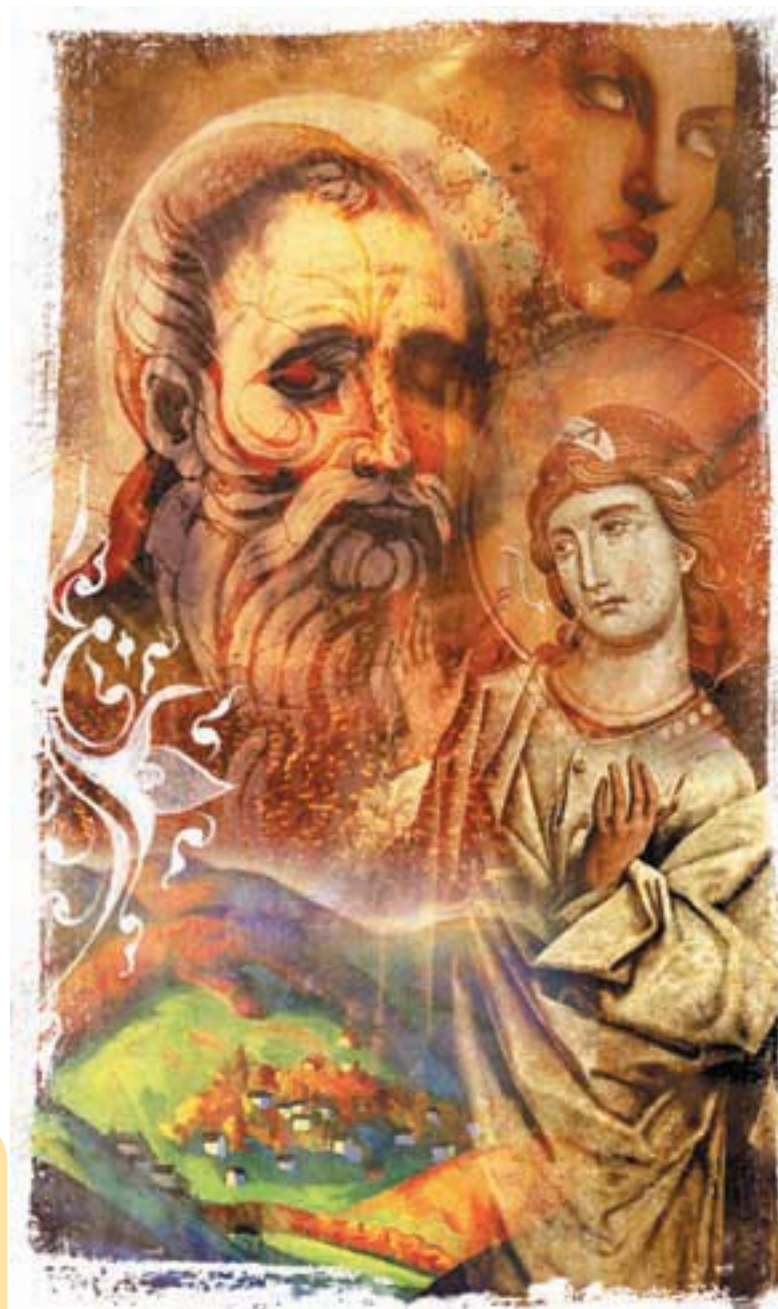
МОЈА ОТАЏБИНА

Не плачем само с болом свога срца
Рад земље ове убоге и голе;
Мене све ране мога рода боле,
И моја душа с њим пати и грца...

Овдје у болу срца истрзана
Ја носим клетве свих патња и мука,
И крв што капа са душманских рука,
То је крв моја из мојијех рана...

У мени цвиле душе милиона...
Мој сваки уздах, свака суза бона,
Њиховим болом вапије и иште...

И свуда гдје је српска душа која,
Тамо је мени отаџбина моја
Мој дом и моје рођено огњиште...

Алекса Шантић (1868–1924) рођен је у Мостару, у Херцеговини. Писао је родољубиве и љубавне песме и оне којима се борио против друштвених неправди. Стихови су му искрени, осећајни, пуни топлине и љубави. Познате су му родољубиве песме: *О класје моје*, *Ми знамо судбу*, *Осћајше овдје*, *Моја отаџбина* и љубавне: *Емина*, *Сећање*, *Не вјеруј* и др.

- Које осећање преовлађује у овој песми?
- Којој књижевној врсти припада ова лирска песма? Објасни зашто.
- Која још осећања и расположења препознајеш у песми?
- Наведи разлоге због којих песник пати.
- Подвуци и објасни стихове из којих се види како и колико песник саосећа са својим народом.
- Којим је стиховима најјаче исказана идеја песме?

Наведи шта осећаш кад помислиш на своју отаџбину.

Наведи речи које имају слично значење са речју *отаџбина*.

Колико строфа има ова песма? Према броју стихова одреди врсту сваке строфе.

Прочитај о томе шта је *рима*. Подвуци у песми речи које се римују. Одреди врсте риме у овој песми.

КЊИЖЕВНИ ПОЈМОВИ

- **Рима** је гласовно подударане на крају два стиха или више њих. Рима доприноси лепшој звучности песме и појачава њено значење. Рима може бити:

Према распореду

парна рима – римују се два узастопна стиха (АА)

укрштена – римују се први и трећи и други и четврти стих (АБАБ)

обгрљена – римују се први и четврти и други и трећи стих (АББА)

нагомилана – подудара се више узастопних стихова (АААА)

испрекидана – нема правилности у подударану стихова (АБВБ).

Према броју римованих слогова

рима може бити:

једносложна (мушка) *дан–сан*
двосложна (женска) *рука–мука*
тросложна (дактилска)

хаљина–гаљина

Према квалитету (степену подударности гласова) рима је:

чиста (ако се поклапа и акценат)
ша́ма–са́ма

нечиста (ако се акценат не поклапа) *ру́ка–и́друка*

- **Лирска родољубива песма** је песма у којој се исказује љубав према домовини, националној прошлости и културном наслеђу свог народа.

Шта значи реч *наслеђе*? Шта све може да се наследи? Шта смо ми наследили од наших предака? Песник Милан Ракић у песми *Наслеђе* говори о свом духовном наслеђу. Шта мислиш да значи *духовно наслеђе*?

Милан Ракић

НАСЛЕЂЕ

Ја осећам данас да у мени тече
Крв предака мојих јуначких и грубих.
И разумем добро, у то мутно вече,
Зашто бојне игре у детињству љубих.

И презирем тугу, заборављам бољу,
Јер у мени тече крв предака моји',
Мученика старих и јунака који
Умираху ћутке на страшноме кољу.

Јест, ја сам се дуго са природом хрво,
Успео сам – све се може кад се хоће –
Да на ово старо и сурово дрво
Накалемим најзад благородно воће.

И сад, ако плачем кад се месец крене
С ореолом модрим низ небесне путе,
Ил' кад старе шуме, чаробне сирене,
Једно тужно вече злокобно заћуте.

Ја осећам ипак, испод свежих грана
И калема нових, да, кô некад јака,
У корену старом струји снажна храна,
Неисцрпна крепост старинских јунака.

Све ишчезне тада. Заборављам бољу,
А преда ме стају редом преци моји,
Мученици стари, и јунаци који
Умираху ћутке на страшноме кољу...

Милан Ракић (1876-1938)
рођен је у Београду. Један је од највећих српских песника, иако је написао само 64 песме. Настојао је да његови стихови буду савршени по звуку и значењу, па их је дуго поправљао, дотеривао, тражећи праве речи које одговарају његовим осећањима и мислима.

- Која се осећања могу наслутити из стихова:
Ја осећам данас да у мени шкече / Крв предака мојих јуначких и трубих.
- Како се назива врста песама у којима преовлађују таква осећања?
- Шта закључујеш о особинама песникових предака?
- Да ли песника у тренуцима слабости мисао о прецима чини јачим?
Пронађи стихове који о томе говоре.
- Заокружи значење које највише одговара следећим стиховима:
Да на ово старо и сурово дрво / Накалемим најзад блајородно воће.

- а) прошлост је инспирација песнику
- б) преци уливају моралну и духовну снагу песнику
- в) преци нас својим животом уче о родољубљу, јунаштву, достојанству

Према грчкој митологији сирене су фантастична бића чаробног гласа које песмом маме морнаре да приђу опасном стењу о које ће се разбити њихови бродови. Чаробне сирене за песника Ракића су природне лепоте (шуме, месец, небо) које су инспирација за његово писање. Када ти гласови *једно шужно вече злокобно заћуше*, тј. када песнику природа више не буде испирација, он ће се окренути нечем другом. Које осећање даје песнику нову снагу? Наведи.

Напиши следеће податке о овој песми:

Врста песме: _____

Врста сваке строфе према броју стихова: _____

Врста риме у песми:

	рима према распореду	рима према броју слогова	рима према квалитету
1. строфа			
2. строфа			
3. строфа			
4. строфа			
5. строфа			
6. строфа			

Наведи епитете из песме, са именицама уз које стоје:

У време Првог српског устанка вођен је с Турцима и бој на Лозници. Тада је слепи певач Филип Вишњић српским устаницима певао јуначке песме уз гусле.

Шта мислиш, како су се осећали српски војници док су слушали јуначке песме?

Светлана Велмар-Јанковић

СВЕТЛОСТ ПЕВАЊА

(одломак из књиге *Дорћол*)

Вишњић је осећао да певање доноси неко расветљење у смрачене људске унутрашњости: зато се трудио, све преданије, да у певању готово увек достигне онај тренутак кад слушаоци замиру јер ход сопствене судбине почињу да препознају у опевањима судбинама. У таквим тренуцима као да се између певача и слушалаца одстојање смањивало, а празнине ишчезавале јер су, сви заједно и у исти мах, разазнавали корак смрти која је промицала. Тада би, само за час ослобођени сваког страха, постајали, само за тај час, чистијим у себи...

Битка за Лозницу била је жестока јер су Турци хтели то утврђење на Дрини. Трајала је три дана и три ноћи: час су били јачи Турци у нападу, час Срби у одбрани. Три дана и три ноћи је Вишњић певао. Седео је иза лозничког бедема, око њега се пуцало и псовало, јаукало и гинуло. Турци су надлазили, њихови узвици су били све ближи, топови су грували. У том је лому Вишњић певао и осећао како га Срби слушају, а Турци чују: Србима је био потребан, а Турци су га се, можда, бојали. У затишјима битке и он би, за који трен, утихнуо и ослушкивао небеса, тај мукли бездан; зачудо, од њих је дотицала благост и светлосна тачка је затреперила у Вишњићу. Кад год је, за та три дана и за те три ноћи, изгледало да је српски пораз сасвим близу, Вишњић је знао да је ипак далеко, па је тако и певао. Ваљда су га зато, покатак, турске тобџије узимале на нишан: ђулад се распрскавала око њега, а он се, у себи, смејао: узаман тобџије покушавају, ако га и погоде, његово је певање довољно трајало над Лозницом. Што је битка била неизвеснија, то је његов глас бивао сигурнији. Кад је, у једном часу, све изгледало изгубљено, Вишњићева се песма

проломила над Дрином, кроз пуцњаву и кроз јек умирања и устаници су, опет, јуришали. Тада је стигао и Карађорђе са својом војском и све се изокренуло: битка је била добијена, Лозница одбрањена.

Исто вече Карађорђе је хтео да види тог певача чија га је песма сачекала над шанчевима. Док су га водили Вожду, у Вишњићу су надолгле речи. Ако ником другом, Црном је Ђорђу могао да искаже сазнање што се таложило у њему. Било је време. Али, кад га је Вожд загрлио, Вишњић је осетио како је та топла људеска натопљена умором и ситним, оштрим мраком. Грлили су се, нешто су, можда, и рекли, Вишњићу је за леђима горела ватра, ближила се поноћ и тама се хладила, долазиле су јесење месечине, а Вождов образ је мирисао на барут. После, Карађорђе је ћутао и Вишњић је ћутао, па су тако, у ћутању, поделили хлеб. Онда је Вишњић, нагло, пружио руку ка Карађорђу, да га дотакне у знак поздрава, рука је промашила, ништа није дотакла. Вишњић је отишао, сам, у своју ноћ; Карађорђе је остао у својој.

Светлана Велмар-Јанковић, рођена је 1933. године у Београду, где и данас живи и ради. Познати су њени романи: *Ожиљак*, *Лајум*, *Бездно*, затим збирке приповедака *Дорћол* и *Врачар* и драма *Кнез Михаило*. У својим делима највише пише о догађајима и личностима из прошлости нашег народа.

- Објасни значење реченице: *Певање доноси неко расветљење у смрачене људске унутрашњости.*
- Подвуци делове текста у којима се описује бој на Лозници.
- Наведи и друге речи из текста које говоре о утицају песме на осећања људи.
- Шта се догодило у критичном тренутку боја када се *Вишњићева песма проломила над Дрином?*
- Како је Вишњић доживео Вождов загрљај? Зашто?
- Зашто су Вишњић и Вожд у *ћушању поделили хлеб?* Заокружи тврдњу која најбоље одговара на питање:
 - а) зато што су били исцрпљени и уморни
 - б) зато што су се разумели и без речи
 - в) зато што је хлеб за њих био светиња.
- Објасни значење последње две реченице из текста. Каква је ноћ у којој остаје Карађорђе, вођа устаника? Каква је Вишњићева ноћ?

Издвој пет кључних речи из овог текста.

Шта значи реч *йорекло*? Како би одговорио на питање: *Које је твоје йорекло?*

Зашто је важно да знамо своје порекло? Песникиња Десанка Максимовић је написала песму у којој о свом пореклу говори цар Душан.

Десанка Максимовић

О ПОРЕКЛУ

Ја знам ко сам
по звону
што са задужбина немањићких пева,
по јасности његова гласа,
по томе што ме од Студенице до Милешева
прадедови гледају са иконостаса
и што сваки у руци држи храм.

Ја имам
светитеља за оца и деда,
имам светитеља за кума,
и на небесима
све Сухој планини од громада
преко Ситнице до Раса и Хума
моја лоза влада.

Ја знам ко сам
и по мржњи бесомучној
којом ме злопакосни гоне одвајкада,
знам по томе колико сам Угру
пред очима црн
и по томе колики трн
у сан Византији моја моћ забада.

Ја знам ко сам
и по пријатеља својих господству,
и по благородности њихова лика
и слави им копља и штита.
Са свецима и краљима ја сам у сродству,
о мом пореклу из књига староставних
владар на далеком двору
и летописац у манастиру чита.

Десанка Максимовић (1898–1993) рођена је у селу Рабровици код Ваљева. Највећа је српска песникиња. Писала је љубавне и родољубиве песме, песме за децу и др. За њу се каже да је песникиња топлог срца и дечје душе. Познате су јој књиге песама: *Зелени вишез*, *Гозба на ливади*, *Песник и завичај*, *Тражим йомиловање*, *Слово о љубави*, *Немам више времена* и др.

- У првој строфи говори се о значају грађевина које су подизали наши преци. Објасни значај Студенице, Милешеве и др. манастира за српску државу и народ.
- Како се осећају потомци када их са фресака и иконостаса гледају насликани преци?
- У другој строфи говори се о српским владарима који су преци цара Душана. Које владаре из лозе Немањића знаш? По чему су они значајни?
- Цар Душан је ратовао и сарађивао са својим суседима – Византијом и Угарском. Којим речима се о томе говори у трећој строфи?
- Српски владари, па тако и цар Душан, настојали су да се удајама и женидбама родбински повежу с владарима других земаља. Од каквог је значаја то било за српску државу и народ? Којим речима се о томе говори у четвртој строфи?

Упореди песме: *Моја ошацибина* А. Шантића, *Наслеђе* М. Ракића и *О њореклу* Д. Максимовића.

	<i>Моја ошацибина</i>	<i>Наслеђе</i>	<i>О њореклу</i>
тема песме			
најјача осећања			
поруке песме			
врста стиха према броју слогова (осмерац, десетерац, једанаестерац, дванае- стерац, слободан стих)			
врста риме према распореду			

У јуну 1389. године на Косово поље кренула је српска војска, предвођена кнезом Лазаром. Очекивала ју је бројна турска војска, са султаном Муратом на челу. У бој су пошли не само српски племићи, већ готово сви одрасли мушкарци, одлучни да бране слободу своје земље. О Косовском боју народ је испевао велики број песама које чине тематски круг о Косовском боју. Песма која следи говори о поласку српске војске у бој.

Народна песма

ЦАР ЛАЗАР И ЦАРИЦА МИЛИЦА

Цар Лазаре сједе за вечеру,
покрај њега царица Милица;
вели њему царица Милица:
„Цар-Лазаре, српска круно златна,
ти полазиш сјутра у Косово,
собом водиш слуге и војводе,
а код двора никог не остављаш,
царе Лазо, од мушкијех глава,
да ти може књигу однијети
у Косово и натраг вратити;
одводиш ми девет миле браће,
девет браће, девет Југовића:
остави ми брата бар једнога,
једног брата сестри од заклетве“.
Њој говори српски кнез Лазаре:
„Госпо моја, царице Милице,
када сјутра бијел дан осване,
дан осване и огране сунце,
и врата се отворе на граду,
ти ишетај граду на капију;
туд ће проћи војска на алаје:
све коњици под бојним копљима,
пред њима је Бошко Југовићу,
и он носи крсташа барјака;
кажи њему од мене благосов:
нек да барјак коме њему драго,
па нек с тобом код двора остане“.
Кад ујутро јутро освануло
и градска се отворише врата,
тад ишета царица Милица;
она стаде граду код капије,
ал’ ето ти војска на алаје:
све коњици под бојним копљима;

пред њима је Бошко Југовићу
на алату, вас у чистом злату;
крсташ га је барјак поклопио,
побратиме, до коња алата;
на барјаку од злата јабука,
из јабуке од злата крстови,
од крстова златне ките висе,
те куцкају Бошка по плећима.
Примаче се царица Милица,
па увати за узду алата,
руке склопи брату око врата,
пак му поче тихо говорити:
„О мој брате, Бошко Југовићу,
цар је тебе мене поклонио,
да не идеш на бој на Косово,
и тебе је благосов казао:
да даш барјак коме тебе драго,
да останеш са мном у Крушевцу,
да имадем брата од заклетве“.
Ал’ говори Бошко Југовићу:
„Иди, сестро, на бијелу кулу;
а ја ти се не бих повратио,
ни из руке крсташ барјак дао,
да ми царе поклони Крушевац;
да ми рече дружина остала:
гле страшивца Бошка Југовића!
Он не смједе поћи у Косово
за крст часни крвцу прољевати
и за своју вјеру умријети“.
Пак поћера коња на капију.
Ал’ ето ти старог Југ-Богдана
и за њиме седам Југовића;
све је седам устављала редом,

ал' ниједан ни гледати неће.
Мало време затим постајало,
ал' ето ти Југовић-Војина
и он води царева једеке,
покривене са сувијем златом.
Она под њим увати кулаша,
и склопи му руке око врата,
па и њему стаде говорити:
„О мој брате, Југовић-Војине,
цар је тебе мене поклатио,
а тебе је благосов казао:
да даш једек коме тебе драго,
да останеш са мном у Крушевцу,
да имадем брата од заклетве“.
Вели њојзи Југовић Војине:
„Иди, сестро, на бијелу кулу;
не бих ти се јунак повратио,
ни царева једеке пустио,
да бих знао да бих погинуо!
Идем, сејо, у Косово равно
за крст часни крвцу прољевати
и за вјеру с браћом умријети“.
Пак поћера коња на капију.
Кад то виђе царица Милица,

она паде на камен студени,
она паде, пак се обезнани.
Ал' ето ти славнога Лазара:
када виђе госпођу Милицу,
уд'рише му сузе низ образе;
он с' обзире здесна налијево,
те дозивље слугу Голубана:
„Голубане, моја вјерна слуго,
ти одјаши од коња лабуда,
узми госпу на бијеле руке,
пак је носи на танану кулу;
од мене ти богом просто било,
немој ићи на бој на Косово,
већ остани у бијелу двору“.
Кад то зачу слуга Голубане,
проли сузе низ бијело лице,
па одсједе од коња лабуда,
узе госпу на бијеле руке,
однесе је на танану кулу;
ал' свом срцу одољет не може
да не иде на бој на Косово,
већ се врати до коња лабуда,
посједе га, оде у Косово.

- Чег се бојала царица Милица, главни лик ове песме?
- Шта она чини да би одагнала бојазан?
- Објасни зашто није у томе успела.
- Подвуци стихове у којима се описује изглед војске кнеза Лазара у бојној поворци.
- Којим је појединостима описан Бошко Југовић?
- Која осећања народног певача наслућујеш у опису Бошка Југовића и војске цара Лазара?
- Означи на један начин стихове у којима царица Милица моли своју браћу да остану с њом у Крушевцу.
- Означи на други начин стихове у којима они одговарају сестри на њену молбу.
- Изведи закључак на основу тих стихова о осећањима и расположењу браће Југовића и српске војске пред одлучну битку.
- Објасни зашто се царица Милица онесвестила.
- Зашто је цар Лазар заплакао када је угледао царицу Милицу како лежи онесвешћена?
- Због чега је слуга Голубан пролио сузе?
- Који су разлози због којих је слуга Голубан прекршио наредбу господара, па се вратио до коња и отишао у бој на Косово?
- Научи напамет оне делове песме које си подвукао и означио као најлепше.

КЊИЖЕВНИ ПОЈМОВИ

- **Епске народне песме** опевају знамените догађаје и личности; деле се на тематске кругове:
 - песме старијих времена (о Немањићима и Мрњавчевићима),
 - песме о Косовском боју,
 - песме о догађајима после боја,
 - песме о Краљевићу Марку,
 - песме о хајдуцима и ускоцима и
 - песме о борбама за ослобођење Србије и Црне Горе.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

- Прочитај и друге песме о Косовском боју као што су: *Клеџва кнежева*, *Кнежева вечера*, *Косанчић Иван уходи Турке*, *Три добра јунака*, *Мусић Стеван*, *Царица Милица и Владеџа војвода*, *Слуја Милуџин*, *Косовка девојка*, *Смрт мајке Југовића*.
- Напиши писмени састав с темом: *Херојски ликови у џесмама о Косовском боју*. Важно је да своје ставове документујеш стиховима из песама. Узор може да ти буде и наведени текст Војислава Ђурића.

РЕКЛИ СУ О НАШИМ НАРОДНИМ ПЕСМАМА

О песми *Цар Лазар и Царица Милица* и песмама косовског циклуса књижевни критичар Војислав Ђурић написао је, између осталог, и следеће:

„Читајући песму *Цар Лазар и царица Милица* човек не може да се отме утиску да је јутро поласка у бој било ведро, светло, пуно жубора. Поље око Крушевца било је покривено зеленом травом. На њој, на дрвећу, на кућама, на младим јуначким лицима дрхтала је јасна сунчана светлост. Сијали су калпаци и челенке, копља и сабље, лепршале се заставе... Љуба је испраћала војна, сестра брата, мајка сина. Милица је девет пута хватала за узду братовљег коња и девет пута склапала брату руке око врата. И девет пута поносне речи јуначке вере испуниле су град и поље:

*Иди, сестро, на бијелу кулу;
а ја ти се не бих повратио...*

Не бити страшљивац, не бити издајник, не осрамотити се пред дружином – пред отаџбином, то је била једина мисао, једино осећање.

С том мишљу и с тим осећањем Југовићи су стигли на Косово. А тада – како је [песник] Стеван Филиповић насликао сложну браћу – *девет белих џовише се ѝера, девет џешких койља кошџуница сџусџише се*. На замагљено поље слетела је смрт, крвљу су плинули и Лаб и Ситница. Само смрт могла је да растави верну браћу. Тако Милутин и извештава Милицу:

*Поџбе ти осам Јуџовића,
ђе браџ браџа издаџи не шџеде –
докле џође један џеџијаше.
Још осџаде Бошко Јуџовићу,
крџаш му се џо Косову вија,
још разџони Турке на буљуке,
као соко џиџе џолубове.*

И човек не може да се отме утиску да је народни певач – у XVI, и у XVII, и у XVIII, и у XIX веку, кад год је изговарао стихове: *крџаш му се џо Косову вија, / још разџони Турке на буљуке* – увек видео живог Бошка, његову пламену заставу и његову неуморну руку и сабљу.“

У боју на Косову изгинуло је много српских јунака. Међу њима, по народној песми, био је и Југ Богдан, српски великаш, са својих девет синова.

Народна песма

СМРТ МАЈКЕ ЈУГОВИЋА

Мили боже, чуда великога!
Кад се слеже на Косово војска,
у тој војсци девет Југовића
и десети стар Југе Богдане;
моли бога Југовића мајка
да јој бог да очи соколове
и бијела крила лабудова,
да одлети на Косово равно,
и да види девет Југовића
и десетог стар-Југа Богдана.
Што молила, бога домолила:
бог јој дао очи соколове
и бијела крила лабудова.
Она лети над Косово равно,
мртви нађе девет Југовића
и десетог стар-Југа Богдана,
и више њи девет бојни копља,
на копљима девет соколова,
око копља девет добри коња,
а поред њи девет љути лава.
Тад завришта девет добри коња,
и залаја девет љути лава,
и закликта девет соколова;
и ту мајка тврда срца била,
да од срца сузе не пустила,
већ узима девет добри коња,
и узима девет љути лава,
и узима девет соколова,
пак се врати двору бијеломе.
Далеко је снае угледале,
мало ближе пред њу ишетале:
закукало девет удовица,
заплакало девет сиротица,

завриштало девет добри коња,
залајало девет љути лава,
закликтало девет соколова;
и ту мајка тврда срца била,
да од срца сузе не пустила.
Кад је било ноћи у поноћи,
ал' завришта Дамјанов зеленко;
пита мајка Дамјанове љубе:
„Снао моја, љубо Дамјанова,
што нам вршти Дамјанов зеленко?
Ал' је гладан шенице бјелице,
али жедан воде са Звечана?“
Проговара љуба Дамјанова:
„Свекрвице, мајко Дамјанова,
нит је гладан шенице бјелице,
нити жедан воде са Звечана,
већ је њега Дамјан научио
до поноћи ситну зоб зобати,
од поноћи на друм путовати;
пак он жали свога господара
што га није на себи донио“.
И ту мајка тврда срца била,
да од срца сузе не пустила.
Кад ујутру данак освануо,
али лете два врана гаврана:
крвава им крила до рамена,
на кљунове б'јела пена тргла;
они носе руку од јунака
и на руци бурма позлаћена,
бацају је у криоце мајци.
Узе руку Југовића мајка,
окретала, превртала с њоме,
па дозивље љубу Дамјанову:

„Снао моја, љубо Дамјанова,
би л' познала чија ј' ово рука?“
Проговара љуба Дамјанова:
„Свекрвице, мајко Дамјанова,
ово ј' рука нашега Дамјана,
јера бурму ја познајем, мајко, –
бурма са мном на вјенчању била“.
Узе мајка руку Дамјанову,
окретала, превртала с њоме,

пак је руци тијо бесједила:
„Моја руко, зелена јабуко,
гдје си расла, гдје л' си устргнута!
А расла си на криоцу моме,
устргнута на Косову равном!“
Ал' ту мајка одољет не могла,
препуче јој срце од жалости
за својије девет Југовића
и десетим стар-Југом Богданом.

зеленко ▪ тргнути ▪ криоце

- О чему је мислила и шта је осећала мајка Југовића када је испратила синове и мужа у бој?
- Зашто је молила бога да јој да очи соколове и крила лабудова?
- Подвуци стихове који сликају изгинуле Југовиће на Косову. Објасни понашање мајке. Зашто тада није заплакала?
- Означи стихове који говоре о томе како су мајку Југовића дочекале снахе на двору. Која се осећања наслућују из тих стихова? Зашто мајка ни тада није заплакала?
- Означи део песме који говори о разлозима због којих у поноћ вришти Дамјанов коњ.
- Којим су осећањима и доживљајима били повезани коњ и његов млади господар?
- Како се те ноћи осећала Дамјанова љуба?
- Зашто мајка ни тада није заплакала?
- Наведи појединости којима је насликано долетање гавранова и бацање руке у крило мајке. О чему је у тим тренуцима размишљала Дамјанова љуба? Чег се све сећала и о чему је мислила мајка док је држала руку свог најмлађег сина? Зашто јој је тада срце препукло од жалости?
- Шта обично у народним песмама најављују *два врана таврана*? Шта су најавили у овој песми?
- У начину на који су у овој песми поређане песничке слике уочи стилску фигуру градацију и објасни је.

У жељи да се бори и истраје
у својој борби за слободу народ је
испевао још четири стиха као
наставак ове песме:

*Иако су одлешели ждрали,
остали су ишићи ждраловићи;
хранићемо ишиће ждраловиће,
наше илеме уинуши неће.*

КЊИЖЕВНИ ПОЈМОВИ

- **Градација** је стилска фигура којом се постепено, по јачини, ређају осећања, представе, појаве, мисли или песничке слике.
У овој песми градацију учавамо у низању приказа страдања Југовића на које наилази мајка.

U narodu postoji verovanje da se na hrišćanski praznik Bogojavljenje, dan Isusovog krštenja, u ponoć otvara nebo i pojavljuje Bog. Da li znaš još neko verovanje povezano s tim praznikom?

Svetozar Ćorović

BOGOJAVLJENSKA NOĆ

(odlomak)

Približuje se ponoć. Čitavu kasabu obavio je gusti mrak i samo što u maloj sirotinjskoj kućici, tamo nakraj mahale, još treperi slaba svjetlost. To se kratka svijeća, lojanica, bori sa smrću... Dogorila je skoro do kraja, pa se onaj zlačani plamen povija, drhće i lagano puckara, razbacujući sitne, modrikaste pjege i jedva osvjetljujući onaj dio sobe, gdje, na poderanom dušeku, leži bolesna žena, u zadnjim časovima... Blizu glave njezine je malo pendžerče... Kraj njega sjedi mršavi i blijedi sedmogodišnji mališa, pa zamišljeno gleda u nebo. Nalaktio se na kraj pendžera, podnimio se rukom, pa niti se miče, niti govori. Kao da je od kamena. Samo ako bolesnica katkada jače jaukne, okrene joj se i, gotovo šapatom, zapita:

– Majko, boli li te puno?

– Oh ... boli...

A on je tiho pogladi po obrazu.

– Ne boj se, sve će proći!

Pa se opet okrene i gleda kao prije. Po sveme nebu osule se zvijezde i kao da se smješkuju na njega. A on ih gleda ... gleda i nikada da odvrati očiju. Kao da to i nijesu zvijezde, nego razne lijepe igračke koje djeca tako rado i tako dugo gledaju... Jedna zvijezda zatrepta, polete i iščeznu u noći, ostavivši za sobom svijetao trag... Mali pogleda i, kao da to prije nije ni vidjeo, blago se osmjehnu.

– Sad će – tiho prošapta.

On je mislio da će sada popadati još nekoliko zvijezda i tada će biti ono, što upravo i čeka: da će se otvoriti nebesa. Baš jutros razgovarao se sa svojim drugovima u školi (a išao je u prvi razred), te jedan reče da se uvijek o ponoći, uoči Bogojavljenja, otvore nebesa. I tad, šta god ko zaželi, neka zaište, pa će mu se ispuniti.

Sva djeca rekoše da će čekati ponoć.

– Ja ću iskati zlatna konja – reče jedno.

– Ja carske haljine!

– Ja karuce!

– Ja sablju od almaza!

Samo je on šutio.

– A ti šta ćeš? – zapitaše ga.

– Ja ... da mi ozdravi majka...

On, uistinu, i nije imao veće želje od te...

Jadna njegova majka!... Dva mjeseca leži i muči se, a nikoga kod nje, da je podvori, osim njega. Samo još komšinica Ana što je svako jutro obilazi i donosi joj ponuda...

Zvijezde su blistale i osmjehivale se, isto kao i prije.

– Bože, da mi ozdravi majka! – ponovi opet poluglasno svoju molitvu, samo da ne bi zaboravio i zbunio se, ako se iznenada otvore nebesa.

- Uporedi opis plamena sveće i opis bolesne majke u krevetu. Kakve sličnosti nalaziš u njima?
- Koje su razlike između želja ovog dečaka i želja ostale dece?

Nastavi ovu priču onako kako ti želiš.

– Spavaj... – tiho izgovori bolesnica, po šaputanju osjećajući da još nije zaspao.

– Spavaj ti, majko. Sad ću ja! – odgovori joj, ne okrećući se.

Na polju se čulo zviždanje. To je noćni stražar dozivao svoga druga. Iz daljine je odjeknuo drugi zvižduk... I sve se opet umiri...

Svetozar Ćorović (1875–1919) rođen je u Mostaru, u Hercegovini. Pisao je pripovetke i romane u kojima govori o teškom životu hercegovačkog naroda u vreme austrougarske okupacije. Poznate su mu zbirke pripovedaka *Moji poznanici*, *Komšije* i romani *Stojan Mutikaša* i *Među svojim*.

Највећи јунак наших народних песама је Краљевић Марко. Био је син краља Вукашина. У боју на реци Марици 1371. године краљ Вукашин је погинуо, а његов син Марко је морао да призна турску власт, то јест да постане турски вазал. У народним песмама Марко је опеван као јунак и заштитник поробљеног народа.

Народна песма

МАРКО КРАЉЕВИЋ УКИДА СВАДБАРИНУ

Поранио Краљевићу Марко,
поранио низ Косово равно.
Кад је био на води Сервани,
сукоби га Косовка девојка;
божју помоћ назива јој Марко:
„Божја помоћ, Косовко девојко!“
Девојка се до земље поклања:
„Здраво да си, делијо незнана!“
Ал' јој Марко поче беседити:
„Драга сестро, Косовко девојко,
лепа ти си, секо, млађа била!
Красна ти си стаса и узраста,
руменила, господска погледа!
Ал' те, секо, коса покварила;
јер си тако, секо, оседила?
С ког си млада срећу изгубила?
Ил' са себе, ил' са своје мајке,
или са свог стара родитеља?“
Проли сузе Косовка девојка,
па говори Краљевићу Марку:
„Драги брате, делијо незнана,
с себе срећу изгубила нисам,
ни са себе, ни са своје мајке,
ни са свога стара родитеља;
већ сам јадна срећу изгубила:
ево има девет годин' дана
како дође Арап прекоморац,
па од цара Косово закупи,
и наметну зулум на Косово:
Косово га и поји и рани.
Па је други зулум наметнуо:
ко с' удаје, тридесет дуката;
ко се жени, тридес'т и четири.
Који има те толико даде,
тај се јунак може оженити

и девојка млада удомити;
а у мене браћа сиромашна,
нема блага да Арапу даду,
у томе сам јадна заостала,
те се нисам млада удомила;
са тога сам срећу изгубила.
Па још за то не би ни жалила,
што нам с' не да младим удавати
и јунаком младим оженити;
него ево и веће невоље,
још је већи зулум наметнуо:
на ноћ иште младу и девојку,
па девојку Арапине љуби,
а невесту слуге Арапове.
Обреди се све Косово редом:
даваше му младе и девојке,
ево мени, тужној, редак дође
да довече идем Арапину,
да му ноћас, јадна, будем љуба,
па ја мислим и размишљам мисли:
мили боже, што ћу и како ћу?
Ил' ћу јадна у воду скочити,
или ћу се млада обесити
нег љубити свој земљи душмана“.
Ал' беседи Краљевићу Марко:
„Драга сестро, Косовко девојко,
не шали се, у воду не скачи,
немој себи смрти учинити,
немој, секо, душе огрешити!
Већ ми кажи Арапове дворе,
где су двори Арапина црна?
Имам речи беседити с њиме“.
Девојка му поче беседити:
„Драги брате, незнана делијо,
а што питаш Арапове дворе?

Што и питаш? – Остали му пусти!
Може да си нашао девојку,
пак му идеш, носиш свадбарину;
а можда си јединац у мајке,
па ћеш, брате, тамо погинути,
па што ће ти саморана мајка?“
Марко с’ маши руком у џепове
те извади тридесет дуката,
па и даје Косовки девојки:
„На ти, секо, тридесет дуката,
пак ти иди своме белом двору,
пак се рани док ти с’ срећа јави;
само кажи Арапове дворе,
ја ћу платит свадбарину за те.
Зашто би ме Арап погубио,
кад ја имам, сестро, доста блага,
могô б’ платит све Косово равно,
камо л’ не би за се свадбарину?“
Девојка му поче беседити:
„Нису двори, већ шатори пусти.
Погледајде доле низ Косово
где се онај свилен барјак вије,
онде ј’ шатор црног Арапина,
око њега зелена авлија,
сва авлија главам’ накићена:
ево нема још недељу дана
како ј’ проклет’ Арап исекао
седамдесет и седам јунака,
Косоваца тужни ђувегија;

Арап има четрдесет слугу,
што чувају стражу око њега“.
А кад Марко саслушао речи,
крену Шарца, оде низ Косово,
добра Шарца врло расрдио,
из копита жива ватра сева,
из ноздрва модар пламен лиже;
срдит Марко језди низ Косово,
рони сузе низ јуначко лице,
а кроз сузе гњевно проговара:
„Ој давори, ти Косово равно!
Шта си данас дочекало тужно,
после нашег кнеза честитог,
да Арапи сад по теби суде!
Ја срамоте поднети не могу,
ни жалости велике трпите,
да Арапи таки зулум чине
и да љубе младе и девојке.
Данас ћу вас, браћо, осветити,
осветити или погинути!“
Оде Марко право под шаторе,
угледа га Арапова стража,
па казује црну Арапину:
„Господине, Арап-прекоморче,
чудан јунак језди низ Косово
на витезу коњу шареноме,
добра коња врло расрдио,
из копита жива ватра сева,
из ноздрва модар пламен лиже;

оће јунак на нас ударити“.
Ал' беседи Арапине црни:
„Децо моја, четрдесет слугу,
не сме јунак на нас ударити,
ваљаде је нашао девојку,
па нам иде, носи свадбарину,
жао му је што ће дати благо,
са тога се врло расрдио;
већ изид'те пред нашу авлију,
пред њиме се смерно поклоните,
под њим добра коња приватите,
примите му коња и оружје,
пустите га мени под шаторе,
нећу блага, узећу му главу,
да добијем коња према себе“.
Испадоше Арапове слуге
да под Марком добра коња приме,
а кад близу угледаше Марка,
не смедоше пред Марка изићи;
беже слуге под шатор Арапу,
па се крију за Арапа слуге,
покривају сабље јапунцети,
да им Марко не види сабаља.
И сам Марко у авлију уђе,
пред шатором одседнуо Шарца,
своме Шарцу тако беседио:
„Одај, Шаро, и сам по авлији,
а ја идем под шатор Арапу;
наоди се шатору на врати –
ако б' мени до невоље било“.
Пак се Марко под шатора шеће;
Арап седи, пије вино ладно,
служи му га млада и девојка;
божју помоћ називао Марко:
„Божја помоћ, драги господине!“
Арап њему лепше одговара:
„Здрав, јуначе, делијо незнана!
Од', јуначе, да пијемо вина,
па ми кажи што си ми дошао“.
Ал' беседи Краљевићу Марко:
„Немам каде с тобом пити вина,
а добро сам до тебе дошао,
врло добро, боље бит не може:
ја испроси лепоту девојку,
осташе ми на друму сватови,
дошао сам, доно свадбарину,

да дам благо, да водим девојку,
да ми нико на пута не стане;
кажи мени што је свадбарина“.
Арап лепо Марку одговара:
„Та ти за то већ одавно знадеш:
ко с' удаје, тридесет дуката;
ко се жени, тридес'т и четири;
ти се видиш јунак од мејдана,
није квара да стотину дадеш!“
Марко с' маши руком у џепове,
пред Арапа три дуката баци:
„Веруј мени, више немам блага,
већ кад би ме тео причекати
док се вратим с лепотом девојком,
тамо ће ме даривати лепо,
све ћу теби поклонити даре,
теби даре, а мени девојка“.
Цикну Арап као гуја љута:
„У мен', курво, вересије нема!
Не даш блага, са мног се подсмеваш!“
Па потрже тешка буздована
те удари Краљевића Марка,
удари га три-четири пута.
Насмеја се Краљевићу Марко:
„О јуначе, Арапине црни,
ил' се шалиш, ил' од збиље бијеш?“
Цичи Арап као змија љута:
„Не шалим се, већ од збиље бијем!“
Али Марко поче беседити:
„А ја мислим да се шалиш, тужан;
а кад, море, ти од збиље бијеш,
и ја имам нешто буздована,
да те куцнем три-четири пута;
колико си мене ударио,
толико ћу тебе ударити,
па ћем' онда на поље изићи
и изнова мејдан започети“.
Трже Марко буздована свога,
пак удари Арапина црна;
како га је лако ударио,
искиде му из рамена главу!
Насмеја се Краљевићу Марко:
„Боже мили, на свем' теби вала,
кад брж' оде са јунака глава!
Канда није на њему ни била!“
Трже Марко сабљу од појаса,

пак зареди Арапове слуге,
исече му четрдесет слугу,
а четири не кте погубити,
већ и Марко остави за правду,
кој' ће сваком право казивати,
како ј' било Арапу и Марку.
Све с авлије поскидао главе,
па је главе саранио лепо,
да ј' не кљују орли и гаврани,
па авлију пуну накитио,
накити је арапским главама.
Арапово благо покупио;
а четири слуге Арапове,
које није тео погубити,
оправи и по Косову Марко,

оправи и на четири стране,
те телале по Косову слуге:
„Гди девојка има за удају,
нека тражи себи господара,
нек с' удаје док је за младости;
а гди јунак има за женидбу,
нек се жени, нека љубу тражи;
одсад више нема свадбарине,
Марко за све свадбарину плати“.
Све повика мало и велико:
„Бог да живи Краљевића Марка,
који земљу од зла избавио,
који сатр земљи зулумћара!
Проста м' била и душа и тело!“

свадбарина ▪ Сервана ▪ сукобити ▪ зулум ▪ обредити се ▪ ђувегија ▪ давори ▪ јапунце ▪ находити се ▪ заредити ▪ оправити ▪ телалити ▪ зулумћар ▪ просто му било

- По чему је Марко Краљевић наслутио да је Косовка девојка несрећна?
- Наведи три узрока несрећног живота Косовке девојке и народа на Косову која су поменута у песми.

1

2

3

- Који стихови указују на животну дилему Косовке девојке? Пронађи их и подвуци.
- Шта можеш да закључиш о мислима и осећањима Краљевића Марка исказаним у стиховима:

<i>Ој давори, ти Косово равно!</i>	<i>ни жалости велике шријиши,</i>
<i>Шта си данас дочекало шужно,</i>	<i>да Арапи шаки зулум чине</i>
<i>после нашеї кнеза честиишоїа,</i>	<i>и да љубе младе и девојке.</i>
<i>да Арапи сад по шеби суде!</i>	<i>Данас ћу вас, браћо, осветиши,</i>
<i>Ја срамоте поднеши не моју,</i>	<i>осветиши или поинуши!</i>
- Којим је детаљима у песми насликан срдит Марко који креће на Арапина? Подвуци у песми те појединости и објасни их.
- Које особине показују Арапин и његове слуге у сусрету с Марком? Наведи делове текста којима то потврђујеш.
- Које се намере крију иза привидно присних Арапинових разговора с Марком? Шта говоре, а шта мисле?
- Исажи својим речима Маркову поруку народу на Косову.

Пронађи у речнику значење речи *блајослов*.

Објасни шта је све народ желео да каже у свом благослову Марку Краљевићу.

Каквим је стихом испевана ова, као и претходне две епске песме? Зашто та врста стиха има такав назив?

РЕКЛИ СУ О КРАЉЕВИЋУ МАРКУ

„У тамним вековима ропства народ је стварао полетну слику ненадмашног јунака у кога је 'оштра сабља, рука самовољна'; који је дорастао сваком подвигу, јер је мудрији и јуначнији од свих душмана. Пред тим неукротивим џином – а такав је хтео да буде сам народ – турска власт, господство и надмоћност претварали су се у прах.

Марково јунаштво извире из дубоке љубави према човеку који је у невољи. Најчешће, за херојски подухват Марко је надахнут тугом због утамниченог друга, унесрећене девојке, ојађене сиротиње, незаслужене патње и

надахнут је гневом због насиља и свакојаког нечовештва.

Из огњеног сна наших предака израсла је горостасна фигура Марка Краљевића. Кроз песму о њему престајали су да буду робље. Кроз песму о њему кретали су се слободно широм рођене земље, с краја на крај, и чистили је од уљеза, пљачкаша и крвопија. Кроз песму о њему дизали су се до гордих, слободних људи који имају смелости да се успротиве цару и божанству.“

Војислав Ђурић

Овде направи свој план за израду писменог састава о лику Краљевића Марка. О чему ћеш све писати? Којим редоследом?

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____
- 4 _____
- 5 _____
- 6 _____
- 7 _____

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

- Прочитај још неке песме о Краљевићу Марку: *Марко Краљевић* познаје очину сабљу, *Марко Краљевић* и *Муса Кесеџија*, *Орање Марка Краљевића*, *Марко Краљевић* и *вила*, *Марко Краљевић* и *орао*. На основу сачињеног плана напиши састав на тему: *Лик Краљевића Марка у народним џесмама*. Наведене особине лика поткрепи стиховима из песама.

Бранко Ђопић у роману *Орлови рано лете* говори о животу деце из једног планинског села у Босни. У првом делу романа прича се о догађајима из школског живота. Други део романа описује судбину тих дечака и девојчица на почетку Другог светског рата.

Бранко Ђопић

ОРЛОВИ РАНО ЛЕТЕ

(одломак)

Из густа љескара, на ивици Прокина гаја, јави се глас кукавице:

– Ку-ку! Ку-ку!

Из тајанствена сумрака букове шуме, из даљине одазвао јој се сличан глас:

– Ку-ку! Ку-ку!

Овај наизглед обичан „разговор“ кукавица не би преварио неког пажљивог слушаоца. Глас ових „кукавица“ био је, истина, мелодичан, иако мало тврд и превише гласан, али откуд сад, под саму јесен, да се кукавице толико развичу?! Оне се највише чују с прољећа, кад се јавља први лист, али сад! Ехе, биће то нешто друго.

И заиста, из љескара, умјесто птице, испаде дугоног бос дјечак и трком јурну у сјеновиту дубину старог гаја између голих и правих букових стабала.

Куд ли то дјечак отрча, на чији знак?

Прокин гај, запуштена, густа и прилично велика шума, на сат хода удаљен од подножја планине, био је одувијек, чак и за старије људе, помало страшно и тајанствено мјесто. Бабе су шапутале да је уklet и да није добро ноћу крај њега пролазити. Зачас те, каже, може шчепати ледена рука непозната чудовишта и повући за собом под зашаптане сводове букових крошања. А шта ће даље бити – брр! – страшно је и помислити.

Тако, вечером поред огњишта, казује бака забленутом унуку, а дјечак само шири очи и од мачка у ћошку чини му се да је незнана огромна звијер с ватреним очурдама.

Још у босанскохерцеговачком устанку, 1875, у томе гају опкољен је и погинуо од бегова чувени хајдук Јованче. Борио се два дана

пуцајући из црне угљарске колибе, а онда је, кажу, чак од Бихаћа довучен топ и колиба порушена, а хајдук убијен. Сахрањен је на самој ивици гаја.

Крај његова гроба, под крушком дивљаком, за време љетних дана хладују чобани. Окупе се око камене надгробне плоче без натписа, нахерене и обрасле маховином, причају и смију се, а кад у широким буквама зашуми вјетар, дјечацима се чини да се то доље у гају још увијек наставља давно минута битка између силних бегова и мрка хајдука.

– Предај се, Јованче! – јечи са свих страна.

– Не предајем се! – тврдо враћа невидљив хајдук.

Шћућурени у сјени, пуни чудне треме, дјечац очекују кад ће да груне гарав топ, али све је уоколо тихо, над гајем се смјешка златно љето, а пуцањ никако да се чује. Давно је нестало и топова и тобција и малог Јованчета са сребрним токама.

Понеко чобанче тако и заспи с главом уз камену плочу, сања чудне снове, а кад се од

страха прене, дуго трља очи буљећи у овце, милује топао камен и шапуће:

– Гдје си, Јованче, сад си био ту?! Тако си ми нешто лепо причао, а ја заборавио.

За љетних ноћи хучу по гају аветињске сове, јавља се ћук, а труо пањ тиња зеленкастим сјајем и плаши осамљена путника:

– Чекај само, сад ћу да те зграбим!

Зими су све стазе и путеви око гаја ишарани зечјим и вучјим траговима. С њима се укршта траг листице, а понекад и злоћуде дивље свиње која се спусти с блиске планине.

Кроз јаругу, дубоко у гају, мрмори узан поточић пун трула лишћа и брзо се губи у тијесну камениту понору. Нема те бабе у селу која би се усудила надвирити над то мјесто. А и како би имала храбрости, кад се ту, кажу, крије страшно чудовиште дрекавац, које за кишовитих ноћи продорном дреком испуњава читав крај.

Па ипак, ипак ... чим је из гаја чуо глас кукавице, дјечак је главачке јурнуо у шуму. Како се само не боји и ко ли га то зове?

Дуге ноге брзо су донијеле дјечака до једне мање заравни усред гаја. Личила је на дно какве плитке чиније или тепсије у којој се пеку пите. Кад се спустите на то пољанче, већ сте заклоњени од свачијег погледа.

– Ку-ку! – опет се тихо огласи дјечак.

– Ку-ку! – зачу се одговор, али однекле одозго, као с неба, и истог тренутка низ глатко стабло витке букве на ивици зараванка спузну исти један такав дјечак.

– Охо, мајсторски се спушташ – похвали га дјечак дошљак.

– Од тебе сам научио, Стриче – насмија се путник с букве. – Ех, још само да имам тако дугачке ноге и руке као ти, па да могу обухватити свако стабло.

Дјечаца се спустише на малу зараван и сједоше под прастару дебелу букву која је расла у средини и својом широком крошњом наткриљавала скоро читав пољанак.

– Како је данас било у школи, Стриче?

– Уф, Јованче, не питај! И ја сам добио папрене шибе – хукну Стриц и показа дланове. – Ево, погледај.

– А због чега је тебе?

– Због Дунава, ђаво га однио и Дунав! Казао сам да се Дунав улива у Јадранско море, а кад учитељ скочи: „Ево ти, вели, Јадранског мора, испружи добро длан!“ Опали ми двије вруће, па ће опет: „Дедер сад, гдје се улива Дунав?“

– А шта ти?

– А ја: не улива се, кажем, нигдје. „Како нигдје?“ – избечи се он. – Лијепо, велим, понире под земљу као онај поточић у Прокином гају.

– Уху, брате мој, ти си загрдио! Каква понорница! У Црно море, болан.

– Е, сад ћу и ја запамтити да је Црно, јер ми је данас прописно зацрнило. И Дунав ми је црн, а учитељ још најцрњи. Сад видим да ти имаш право што се кријеш од школе. Ево и мене у твоју дружину, а биће их још, све по избору јунаци.

- Збиља?
- Па да. Због самог Дунава биће их најмање пет, а кад тек узмеш историју – иха! – на самом Косову изгинуће четвртина разреда.
- Па рачун! – подсјети га Јованче.
- Иха, нек ђаво израчуна колико ће ту страдати.
- А кад почне да испитује природопис?
- Онда ће бити таквих батина да ће пола клиснути у природу, то јест у шуму. Читаву ћемо чету створити овдје у Прокину гају.

- Јованче се замисли.
- Е, нећемо примати све бјегунце из школе, само оне најсигурније, оне који неће ником одати гдје нам се налази чета.
 - То си добро смислио. Видиш, ја се тога никад не бих сјетио – искрено признаде дугачки Стриц и с поштовањем погледа свог нераздвајног друга. – Хајде, хоћемо ли сад кући. Дјеца су још прије пола сата изишла из школе.
 - Хајдемо... Успут ћемо се договорити кога ћемо примити у нашу чету.

љескар ▪ гај ▪ уклет ▪ бег ▪ хајдук ▪ крушка дивљака ▪ хладовати ▪ чобанин ▪ нахерен ▪ тобџија ▪ токе ▪ аветињски ▪ ђук ▪ дрекавац ▪ тепсија ▪ зараванак ▪ шибе ▪ загрдити ▪ понорница ▪ природопис

- Зашто су се деца плашила Прокиног гаја? Подвуци делове текста који говоре о томе како је то тајанствено и страшно место.
- Због чега је Стриц добио батине од учитеља?
- Наведи неке особине дечака Стрица. На основу чега то мислиш?
- Шта закључујеш о учитељевим особинама? Наведи примере из текста на основу којих ћеш доказати своје мишљење.
- Како су на одрасле и децу утицале приче о хајдуку Јованчету? Које чињенице из текста то потврђују?

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

- Прочитај цео роман *Орлови рано лете*. Запиши о њему своја запажања и важне податке. Види о томе упутство на 145. страни.

На који је начин писац постигао тајанственост у приповедању?

Упореди школски живот из овог одломка и оног из *Аутобиографије* Бранислава Нушића. Шта запажаш?

...О БРАНКО ЂОПИЋ О СВОМ ДЕТИЊСТВУ

„Родио сам се 1915. у Босанској Крајини, у селу Хашанима, сакривеном у једној долини близу планине Грмеча. Кад у ономе крају упитате некога из вароши где су Хашани, он ће вам шаљиво одговорити: „Тамо где је магла пањ извалила, где се секирама прозори чисте, а кубурама лампе гасе!“ То се на тај начин мојим сељанима ругају да се много туку и причају невјероватне приче.

Заиста, још од раног дјетињства ја сам се од мојих Хашанаца наслушао свакојаких прича и шала. Половина њих досељена је из Лике, међу њима и моја стара, а половина су прави Босанци, па се једни другима ругају како су њихови преци правили воденицу наврх брда, сијали со, истезали греду да им буде дужа, куповали памет, скакали у маглу, мислећи да је памук итд. Поред тога, од њих сам чуо и прве народне пјесме и тако их заволио да ме и данас узбуди кад чујем неку народну пјесму.

Чуао сам јагањце по хашанским пашњацима, гледао шуме обасјане сунцем, бјежао кући кад се наоблачи и почне грмљавина. Ловио сам рибе по потоцима, утркивао се с мојим друговима низ прашњаве путеве у повратку из школе и брао туђе јабуке, иако сам и својих имао. За зимских ноћи слушао сам

завијање вукова и лајање лисица, док је мој дјед причао шаљиве приче, а једна моја стара рођака оне страшне: о вукодлацима, вилама и разним привиђењима.

Тако сам још у дјетињству заволео и природу и људе свог родног краја и никад их послјије нисам заборавио, иако сам рано отишао у туђи свјет...”

Бранко Ђопић испред своје родне куће у Хашанима

...О РЕКЛИ СУ О ЈЕЗИКУ БРАНКА ЂОПИЋА

„Велико благо Ђопићево је и његов језик. Сам по себи већ садржи чари поезије. Освежава својим лепотама, доводи читаоце у пуни непосредни контакт с природом, оплемењава ону материју о којој Ђопић пише. Његов језик је осунчан, пун је виталности, зрачења, природних сокова, загрејан је унутрашњим поетским духом. Нема умора, напора, истрошености у њему, нити натеге, сушице, ни кратка даха. Ђопићев језик је распеван. У Ђопићевом поетском таленту он је и пречишћен, тако да

не делује фолклорно накићено. Једно богатство које је неисцрпно, као што је неисцрпна плодност његовог контакта са човеком и природом.

Оне своје лепе особине из литературе за одрасле Ђопић је пренео и у своју дечју литературу. Ону жудњу за светлошћу, љубав према животу, природи и човеку, оно спонтано изражавање својих осећања, ведри хумор и благу, топлу лирику.“

Велибор Глигорић

Објасни значење израза *пружићи некоме руку*.

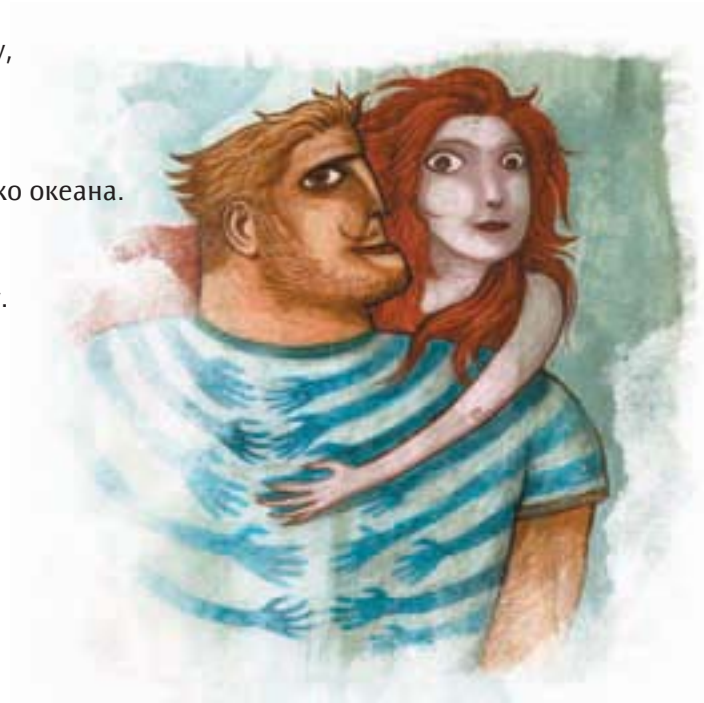
Пол Фор

КОЛО

Кад би све девојке света једна другој пружиле руку,
могле би заиграти коло око читавог мора.

Кад би сви момци света били морнари,
могли би од својих лађа саградити диван мост преко океана.

Коначно, могло би заиграти коло око целог света
кад би сви људи света једни другима примили руку.

Пол Фор (1872–1960)
познати је француски песник.
Називали су га „кнезом
песника“. Написао је
тридесет осам књига песама
под заједничким насловом
Француске баладе.

- Шта све може да означи коло девојака из прве строфе ове песме?
- О каквом мосту се говори у овој песми? Шта све људима значе мостови?
- Како би, по твом мишљењу, могло да изгледа коло око целог света описано у овој песми?
- Уочи у овој песми стилску фигуру градацију. Објасни је.

Напиши поруке које ова песма шаље људима света.

Замисли праведнији, бољи свет и настави започету реченицу, било у стиху, било у прози.

Кад би _____

СЕТИ СЕ ШТА СМО НАУЧИЛИ

ЛИРИКА (сликовито исказивање осећања и мисли)

СТИЛСКЕ ФИГУРЕ

1. епитет

злаћана јабука

2. поређење

*Сину Милош у њољу зелену
као јарко иза њоре сунце*
(Женидба Душанова)

3. персонификација

Ливада крај реке сања
(Покошена ливада – Десанка Максимовић)

4. оноματοпеја

*Водом иде не бућка,
шравом иде не шушка* (сенка)

5. контраст

*Ја босиљак сејем
мени њелен ниче*
(Народна песма)

6. хипербола

*Коса му је до земљице црне,
њолу сњере, њолом се њокрива;
нокњи су му – орањи би мојо*
(Марко Краљевић и Муса Кесеџија)

7. градација

*Јесџ слободно, млађано Бујарче...
Јесџ слободно, моје драјо г'јеше...
Јесџ слободно, мој рођени синко*
(Женидба Душанова)

ВРСТЕ СТРОФА

1. од једног стиха

моностих

2. од два стиха

дистих

3. од три стиха

терцина

4. од четири стиха

катрен

ВРСТА РИМЕ

1. Према распореду

- а) парна (АА)
- б) укрштена (АБАБ)
- в) обгрљена (АББА)
- г) нагомилана (АААА)
- д) испрекидана (АБВБ)

2. Према броју слогова

- а) једносложна (мушка)
дан–сан
- б) двосложна (женска)
река–зека
- в) тросложна (дактилска)
хаљина–даљина

3. Према квалитету

- а) чиста
тама–сама
- б) нечиста
рука–порука

ВРСТЕ СТИХА

1. Према броју слогова најчешћи су:

а) шестерац (шест слогова)

*Бацала девојка
За облак јабуку* (Народна песма)

б) седмерац (седам слогова)

*Невестџице, росице,
кајни војну на лице* (Народна песма)

в) осмерац (осам слогова)

*Град градила б'јела вила,
Ни на небо ни на земљу* (Народна песма)

г) десетерац (десет слогова)

*Сјавај, чедо, родила џе мајка
у џорици џе се леју вуци* (Народна песма)

д) једанаестерац (једанаест слогова)

*Не џлачем само с болом своја срца
Рад земље ове убоје и толе*
(Моја оџаџбина – Алекса Шантић)

ђ) дванаестерац (дванаест слогова)

*Виџорој се месеџ зайлео у грању
Сџарих кесџенова; ноћ свешла и џлава*
(Село – Јован Дучић)

е) шеснаестерац (шеснаест слогова)

*Ко удара џако џозно у дубини ноћној мира
На кајџији зайвореној свешојорској манасџира?*
(Свешџи Сава – Војислав Илић)

Хвала сунцу, земљи, трави

УЧИЋЕМО:

- о стилској фигури alegорији
- о томе шта је описна песма
- о социјалној песми
- о комедији

ТВОЈ ЗАДАТАК ЋЕ БИТИ:

- да проучиш ток радње у приповеци *Јаблан* Петра Кочића
- да са друговима из одељења изведеш комедију *Аналфабеша* Бранислава Нушића
- да прочиташ роман *Ово је најстрашнији дан у мом животу* Јасминке Петровић и о томе напишеш писмени састав
- да образложиш свој став о једном проблему

Књижевник Стеван Раичковић у својим је песмама често говорио о обичним стварима око нас и у природи. Те мале ствари откривају велике тајне, значајне за човека.

Стеван Раичковић

ХВАЛА СУНЦУ, ЗЕМЉИ, ТРАВИ

Хвала сунцу, земљи, трави.
Хвала ваздуху што је плав.
И хвала, ево, што имам говор.
И гледам како мили мрав.

Хвала сунцу за бол, славља,
Што га пробуди и шум благ.
Хвала свему што оставља
По свету сен, у мени траг.

И хвала овој лудој глави
О коју лупа простор сав.
Хвала сунцу, земљи, трави.
Хвала ваздуху што је плав.

Стеван Раичковић (1928–2007) рођен је у Нересници, у Србији. Један је од највећих савремених српских писаца. Његове песме и приче највише говоре о љубави према природи и сетним осећањима. Често је писао о трави, води, сунцу, птицама, камену, тишини, усамљености и сл. Насупрот хладноћи и усамљености у градовима, хвалио је слободу, чистоту и мир које нуди природа. Најпознатија му је књига песама *Камена усјаванка*.

- Објасни због чега се песник захваљује сунцу, земљи, трави.
- На шта песник мисли кад каже: *Хвала свему што оставља / По свету сен?*
- Наведи и објасни шта све оставља у песнику траг.
- Због чега песник осећа захвалност што има говор? Шта све говор значи песнику?
- Због чега се захваљује на томе што може да гледа како мили мрав?
- Шта значе следећи стихови:

*И хвала овој лудој глави
О коју луйа просиор сав?*

- Шта песник похваљује у природи? Шта у човеку? Заокружи одговор који најбоље објашњава поруку ове песме.

- а) песма је похвала бесконачности простора
- б) песма слави јединство човека и природе
- в) песма је похвала природи и човеку.

Која су осећања најјача у овој песми? Опиши их.

РЕКЛИ СУ О ПОЕЗИЈИ СТЕВАНА РАИЧКОВИЋА

„ ... Раичковић је сликар неупадљивих али необичних стања и збивања која не могу да остану сакривена песнику који с природом живи у љубави и пријатељству.

Песник је постао онај врач, онај маг који те светове буди и оживљава, а неке наново ствара, бојећи их бодрим бојама живота.

Тако цела природа постаје једна велика, сликовита, звучна поема. Све што у њој живи, дише и расте у небо или струји дубинама вода, један је глас те поеме, те велике опште песме која у нама вечно бруји ... “

Велимир Милошевић

- Шта значи реч *врач*? А шта је *маг*? Због чега књижевни критичар овог песника назива врачом и магом?
- Пронађи у песми *Хвала сунцу, земљи, трави* примере који показују сликовитост, звучност и тајновитост ове песме.

Сети се времена у којем је Алекса Шантић написао песму *Моја ошацибина*. Тада се догађа и радња приповетке *Јаблан* Петра Кочића. Народ у Босни и Херцеговини био је притиснут аустроугарском окупацијом. Положај сељака био је тежак, а жеља за ослобођењем велика. О томе говори ова приповетка.

Петар Кочић

ЈАБЛАН

Одавно се ухватио сумрак.

На стрњишту испод села, у једној забрдици, скупио се Лујо сав под хаљиницу. Само му вири пјегаво лице с крупним грахорастим очима и неколико прамичака жућкасте косе, расуте по челу. Пред њим на неколико корака пасе Јаблан.

Сваке вечери, откад су настале врућине, до неко доба ноћи напаса Лујо свог Јаблана. Пази га као очи у глави. Два пута га на недељу соли. И ужину с њиме полови. Воли он Јаблана, јер је Јаблан најјачи бак у цијелој околици. Лујо се поноси. Остале говедаре и њихове бакове поношљиво презире. Усред гробља смио би он ноћити кад је Јаблан с њиме.

– Само шјутра! – трже се Лујо као из сна, збаци са себе хаљиницу, а очи му сијевнуше од узбуђења.

Устаде, приђе баку, па га стаде миловати, мазити и тепати му:

– Добро се ти, Јабо, наруцај. Руцај, бате, колико ти дуса подноси... Само шјутра! Рођени мој, мили мој, драги мој Јабо – само шјутра!

У Лујином промуклом гласићу дрхтало је меко, њежно преклињање. Бак махну по навици репом, па га ухвати мало по образу.

– Зар мене, Јабо? – пита га пријекорно. – Сад ћу ја плакати.

Он се мало одмаче у страну, па као ћоја заплака. Јаблан диже главу.

– Није, није, Јабо! Шалим се ја. Нијеси ти мене ударио... Е, немој се, оца му, одма' за свашта љутити! Де, да се пољубимо!

Пољубише се. Лујо огрну хаљиницу, па се опет спусти на влажну траву, да сања о сјут-рашњем дану.

Сјутра ће се његов Јаблан бости с царским баком. У њему већ одавно букти, пламти жеља: да се Јаблан и с Рудоњом пободе. Преклињао је кнеза да му испуни жељу. И старији људи су молили кнеза.

– Ма, људи моји, није то тако лако – царски је во! Него, ја ћу бацити молбу. Одреди ли царство да се боду, добро и јест – не браним ни ја: не одреди ли – није ништа ни било! Је ли тако, браћо?

– Тако је, кнеже. Само ајде по реду, па се не бој!

Молба је бачена, одговор је кнезу дошао: дозвољава се. Сјутра је Преображење, а уједно и царски дан. Сјутра ће се код кнежеве куће огледати Јаблан и Рудоња.

О томе Лујо будан сања. Час види како је Јаблан пао, како уоден издише; час, опет, како је надбо Рудоњу, па поносито стоји на мејдану. Чује како Јаблан громовито риче, а брда одјекују. Он долига:

Воло-лиге, доло-лиге!
Јаче моје мило баче
од те ваше јадне краве!

– Јабо, је ли теби студено? – чу се Лујо испод хаљинице.

Јаблан пасе. Шути, ништа не одговара. Он устаде, помилова га, извуче из стога два снопа зоби, метну пред бака, па леже крај њег'. Послије дугог полусанљивог, дрхтавог трзања превари га сан. Кад Јаблан поједе жито, леже и он код свог доброг друга.

Дубока, страховита тишина. Влажна свјежина шири се кроз ноћ. Млак вјетар поду-

хива преко кућа што се у полукружном, непрекидном низу протежу испод планине. Кровови, обрасли маховином, једва се распознају према мјесечини, од зелених шљивика, кроз које стрше. Само се гдјегдје бјеласка нови кров. Село спава мирно, слатко, као једно, здраво и осорно планинче када га мати подоји и уљуља.

* * *

Сунце се лагано помаљало иза планинских врхунаца, који још уморно почиваху у прозачном јутарњем сумраку. Један тренутак – па се све обли у бјеличастој свјетлости. Све трепти, прелива се! Само тамо, далеко испод планина у присојима, трепери магличасто, тиморно плаветнило. Све се диже, буди, све се пуши као врућа крв, одише снагом, свјежином.

– О, свануло већ! – протегну се Лујо, протра очи и погледа око себе. – Јабо, бате, што ме нијеси пробудио?

Јаблан је рано, врло рано устао и добро се напасао. Драго бијаше Луји кад видје како су у Јаблана трбуси забрекли.

– Е, кад си се тако, бате, наруцђ, ето ти, па мало 'нако заслади! – вели весело Лујо, па баци пред бака неколико снопова зоби.

Јаблан поједе. Кренуше кнежевој кући.

Вране пролијећу из околних шумарака и падају на кукурузе, који су се истом почели зрнати. Чувари хајкају! Страшила на оградама око кукуруза лепршају се. Сермија се изгони на пашу. Вика, довикивање на све стране.

Лујо иде замишљено за Јабланом. Удубио се у мисли – не чује он те галаме, тог живота који се око њега шири. Он мисли о Јаблану и мејдану.

Врцну се, као да се нешто досјети. Растеже педаљ, па поче мерити штап:

– 'Оће Јабо надбости – неће! 'оће – неће; 'оће – неће; 'оће! – викну Лујо, а очи му за свјетлише од превелике радости.

Од радости стаде љубити и грлити бака.

– Је л' де, да ћеш ти њега надбости? Нека је он царски! Свеједно је то мом милом, драгом, рођеном Јаби. Је ли тако? Де, кази своме Јуји – поче му се безазлено улагивати.

У разговору са Јабланом стиже Лујо кнежевој кући, гдје се бијаше доста свијета иску-

пило. Светац је, не ради се, па дошли људи да мало пробесједе, а као планинцима мило им је гледати и кад се бакови боду.

Луји се стеже срце кад угледа Рудоњу. Учини му се страхан и голем; и дебљи и већи од Јаблана.

– Јабо, бате, ако данас платиш главом, не зажали на ме! – уздахну Лујо, припи се уз вола, па поче опет, кријући од људи, мјерити штап. Изиђе да ће Јаблан надбости! Разведри му се лице.

– Јеси ли се уплашио, мали?

– Ти се, синко, ништа не бој. Твој је бак стари мејданџија – соколи га један чичица.

– Не бојим се ја, вала, ништа! – вели Лујо поуздано.

– Богме ћеш ти, малишане, и јаукнути кад Рудоња исуче Јаблану цријева – застрашава га пољар. – А и јест ми много додијђ.

– Е, то ћемо, пољаре, истом видјети! – смије му се пркосно, заједљиво Лујо.

– Маните се, људи, празна разговора! На страну дјеца и жене! – викну кнез оштро, готово званично. – Поведите бакове на ону раван ниже плота!

Изведоше их. Околи свијет са свију страна. Бакови се почеше њушкати, као да се упознају.

– Трке, Јаблан!

– Трке, Рудоња!

Бакови стадоше букати, копати предњим ногама, заносити се, ребрити, док силно не грунуше рогови о рокове. Стоји прасак, лом! Земља се круни, угиба се под њима.

Лујо дрхће, стрепи. Сваки му се живац разиграо. Избечио крупне грахорасте очи, не трепће. Сваки покрет прати; сваки удар одјекне у разиграном срцу. Стиснуо се, погнуо се – помогао би Јаблану, да може. Засјенише му се очи. Само назире како се нешто пред њим врти, вијуга, угиба.

Рудоња насрну свом силом.

– Поду'вати га, Јабо! – викну Лујо као изван себе.

Јаблан, стари, лукави мајданџија, посрну као ђоја на десно кољено предње ноге, па подухвати Рудоњу испод врата.

– Не дајте, људи, нагрди вола! – узвикну преплашено кнез.

Испод врата Рудоњина шикну велики млаз крви. Лујо задолига. Јаблан стоји поносито на мејдану и риче, а планински врхунци силно – силно одјекују.

стрњиште ▪ забрдица ▪ грахораст ▪ бак ▪ поношљиво ▪ ђоја ▪ Преображење ▪ долигати ▪ осоран ▪ присој ▪ тиморан ▪ хајкати ▪ сермија ▪ пољар ▪ букати ▪ ребрити се

КЊИЖЕВНИ ПОЈМОВИ

▪ **Алегорија** је стилска фигура којом се мисли и поруке исказују на прикривен начин (једно се казује, друго се мисли).

Петар Кочић није отворено смео да говори о незадовољству босанског народа и његовој жељи да се ослободи аустроугарске власти. Тако се из ове приче може наслутити да Лујо и Јаблан представљају босански народ, његову снагу и жељу за ослобођењем, а Рудоња представља туђинску, аустроугарску власт.

Петар Кочић (1876–1916)

рођен је у селу Стричићима код Бањалуке. Био је професор књижевности, али је највише радио на организовању борбе босанског народа за слободу. Писао је приповетке у којима је сликао тежак живот сељака у Босни и ширио идеје о борбама за ослобођење. Најпознатије приповетке су му *Јаблан*, *Кроз међаву*, *Кроз мајлу*, *Вуков тај*. Поред приповедака написао је и два драмска дела: *Јазавац пред судом* и *Суданија*.

- Проучи ток радње у приповеци *Јаблан*. У задату табелу унеси одговарајуће одломке из текста или своја објашњења.

Т О К Р А Д Њ Е	У В О Д	Упознавање са ликом, местом и временом догађања, као и са догађајем којим почиње радња.	
		Личност о којој се говори је	
		Место догађања је	
		Време у којем се радња дешава је	
		Догађај којим почиње радња	
	З А П Л Е Т	Први сукоб међу ликовима или почетак напетости.	
		<i>– Само шјутра! – шрже се Лујо као из сна... Сјутра ће се његов Јаблан босити с царским баком...</i>	
	К У Л М И Н А Ц И Ј А	Тренутак у којем радња достиже врхунац. Кулминација се запажа у догађајима и осећањима јунака.	
		ДОГАЂАЈИ	ЛУЈИНА ОСЕЋАЊА
		<i>њуше се којају нојтама, бучу</i>	<i>сшрейи дрхће</i>
Р А С П Л Е Т	Разрешење сукоба и смањење напетости.		

- Анализирај лик дечака Луја и за своја објашњења наведи примере из текста.

ИЗГЛЕД

пегаво лице, _____

ОСОБИНЕ

осећајан је зато што _____

брижан је јер _____

упоран је зато што _____

издржљив је јер _____

храбар је зато што _____

ЊЕГОВ ЖИВОТНИ ЦИЉ

зато што _____

- Пронађи у тексту речи и изразе који говоре о бичу Јаблану, о његовом изгледу и особинама и подвуци их.
- Наведи речи које сликају царског бика Рудоњу.

сшрашан, _____

- Којим су речима описана Лујова осећања пре борбе бикова? Наведи их.

- Подвуци у тексту речи којима се описују Лујова осећања у тренуцима борбе бикова.
- Шта закључујеш о његовим осећањима из реченица:

Засјенише му се очи. Само назире како се нешто ђред њим врши, вијуга, утиба?

- Петар Кочић користи алегорију при описивању живота и тежњи босанског народа. Пронађи и наведи прикривена значења (алегорију) у следећим реченицама, као што је започето.

Одавно се ухватио сумрак.

Већ вековима народ у Босни живи у ропству.

У њему већ одавно букти, џламти жеља да се Јаблан с Рудоњом љобде.

Лују задолига. Јаблан стијоји љоносишо на мејдану и риче, а џланински врхуници силно – силно одјекују.

- Означи у тексту два пасуса са описима природе (пејзажима). Која се осећања наслуђују из тих описа?

РЕКЛИ СУ О ДЕЛУ ПЕТРА КОЧИЋА

„Кочић је видео и у језику моћно изражајно оруђе уметности, снагу и величину индивидуалности народа. Језик којим је писао прозу већ је садржавао лепоте и сликовитост поезије. У његовом језику огледала се бистрина и кристалност планинских врела, чистота горског, висинског даха и крепкост горштакког здравља.“

Велибор Глићорић

„С пуно топлине и лиризма Кочић је описао љубав сеоског дечака према бику, његову стрепњу за исход мегдана, навијање окупљеног народа за Јаблана у току борбе, подсмехнуо се локалним слугама власти, сеоском кнезу и пољару и њиховој нападној бризи за све што је царско.“

Јован Деретић

По угледу на наведене текстове књижевних критичара, напиши и ти своју закључну оцену о вредности ове приповетке.

Milovan Danojlić u svojim pesmama iskazuje veliku ljubav prema prirodi, biljkama i životinjama. Poesma koja sledi pravi je primer za to.

Milovan Danojlić

ŠLJIVA

Šljiva se budi krajem aprila,
Razvija široka, prebela krila,
Na kraju sela, uvrh goleti,
Ona se sprema da poleti.

– Al' zaspi. Probudi se tek u junu,
I oseti: krošnjju, tešku i punu.
Klonule, povijene, grane se muče.
Krive se stabla, kô vo sred vuče.

U julu, plod se na zemlju sruši,
I šljivi kô da lakne na duši.
Odskoči krošnja uvis, kô da je
Pobegla iz zagušljive neke odaje.

Tako prespava jesen i zimu
Tiha, zagledana u daljinu.

Milovan Danojlić je rođen 1936. godine u Šumadiji, u Ivanovcima kod Lazarevca. Osećajno je pisao o događajima i stvarima iz svakodnevnog života ljudi, naročito dece. Njegove najpoznatije knjige pesama su: *Kako spavaju tramvaji*, *Furunica jogunica*, *Čudnovat dan*, *Rodna godina* i dr.

KNJIŽEVNI POJMOVI

- **Opisna pesma** je lirski pesma u kojoj pesnik opisuje prirodu, a kroz opis prirode iskazuje misli i osećanja.

- U kakvom se predelu nalazi šljiva o kojoj se govori u pesmi?
- Kojim je detaljima naslikano buđenje šljive? Šta su *prebela krila*?
- Zašto pesnik kaže da šljiva *zaspi*?
- Zašto kaže da se *grane muče*?
- Navedi detalje kojima se slika buđenje šljive u junu.
- Objasni šta se dešava sa šljivom u julu.
- Objasni značenje prva dva stiha treće strofe.
- Zašto je šljiva preko jeseni i zime *tiha, zagledana u daljinu*?

Pronađi u pesmi, a zatim navedi primere za sledeće stilske figure:

epitet

personifikacija

poređenje

Odredi vrste strofa prema broju stihova:

1. strofa	
2. strofa	
3. strofa	
4. strofa	

Odredi vrste rime iz ove pesme (vidi str. 51).

Navedi primere iz teksta koji potvrđuju dva navedena stava o vrednostima ove pesme.

- 1 Pesnik je stvorio divnu sliku šljive na uzvišenom mestu iznad sela.

- 2 Pesnik se sjedinjuje sa životom, cvetanjem i rađanjem šljive. On je oseća duboko u sebi i blizak je s njom, baš kao što su ljudi u mitskim vremenima verovali da sve oko njih ima neku božansku snagu. Iz tog saosećanja sa šljivom dolazi energija koja sija iz pesme i obasjava svakoga.

У причи *Аска и вук* Иво Андрића овчица Аска се игром брани од смртне опасности. Тај се мотив већ јављао у књижевности. Још у старим источњачким причама из *Хиљагу и једне ноћи* девојка Шехерезада из ноћи у ноћ цару Шахријару прича занимљиве приче да би одложила извршење сопствене смртне казне. У томе је успела.

Иво Андрић

АСКА И ВУК

1 Ово се десило у овчијем свету на Стрмим Ливадама. Кад је Аја, крупна овца тешког руна и округлих очију, ојагњила своје прво јагње, оно је изгледало као и сва остала новорођенчад: шака влажне вуне која почиње да кмечи. Било је женско. И било је сироче, јер је Аја управо тих дана изгубила мужа кога је много волела. То дете мајка је назвала Аска, налазећи да је то врло пристало име за будућу овцу-лепоту.

2 Првих дана јагње је ишло за мајком, као и сва остала јагњад, али чим је стало да трчи на својим још крутим и необично издуженим ножицама, и да пасе самостално, одмах је почело да показује своју ћуд. Није се држало мајчина скута, није слушало њена дозивања ни куцање звона на овну претходнику, него је волело да лута путевима које је само налазило, да тражи одвојену пашу на удаљеним местима.

Мајка је опомињала своје иначе добро и лепо и паметно дете, обасипала га саветима и прекорима и предочавала му све опасности таквог владања у крају као што је њихов, где има увек понеки лукав и крволочан вук, коме чобани ништа не могу и који коље овце и њихову јагњад, нарочито кад се одвоје и залутају. Стрепела је Аја, и често се питала у кога се уметнуло ово њено дете, и то женско, да је овако својеглаво и немирно. На кога је да је, тек то шиљеже – тако у овчјем свету називају шипарице и дечаке – било је велика брига матерна. У школи Аска је прилично учила и доста добро напредовала. Али кад год би мајка отишла да се распита за њене оцене и владање, учитељица је одговарала да је

дете даровито и могло би да буде први ћак, само да није тако живо и расејано. Једино из фискултуре имало је стално одличну оцену.

3 Једног дана, кад је завршила са добрим успехом разред, Аска је стала пред мајку и изјавила да жели да учи балетску школу. Мајка се најпре одлучно одупирала. Наводила је многе разлоге, све један убедљивији од другог. Доказивала је да нико у њиховој породици није био друго до мирна овца домаћица. Уметност је, говорила је мајка, несигуран позив који нит храни нит брани онога ко му се ода. Пут уметности уопште је неизвесан, варљив и тежак, а игра је понајтежа и најварљивија од свих уметности, чак озлоглашена и опасна ствар. Тим путем није пошла ниједна овчица из добре куће. И све тако. – Шта ће, најпосле, казати цео овај наш овчији свет кад чује да је моја ћерка пошла управо тим путем?

4 Тако је одговарала Аску њена брижна и добронамерна мајка. Али познајући нарав своје кћери, унапред је знала да се њеној жељи неће моћи дуго опирати. И попустила је. Уписала је малу у овчију балетску школу, надајући се да ће тако можда донекле укротити њен урођени немир, иако су и овце и овнови из стада у већини осуђивали ту мајчину одлуку.

Не би се могло рећи да је Аја била равнодушна према замеркама и оговарањима оваца и овнова у тору и на паши, али мајка воли своје дете толико да уз њега заволи и оне његове особине које не одобрава у души. Мало-помало, мирила се овца-мајка са ћеркином жељом и почињала друкчије да гледа на ствар. Она се

питала šta, на крају крајева, може бити ружно у уметности. А игра је најплеменитија од свих вештина, једина код које се служимо искључиво својим рођеним телом.

То мирење јој је било утолико лакше што је мала Аска заиста показивала много дара и воље за игру, и видно напредовала. А уз то, девојчица је била чедна и безазлена како се само пожелети може. Али своје чудне и опасне навике да лута далеко од овчијих пашњака и планишта није могла да се ослободи никада. И једнога дана десило се оно чега се Аја увек прибојавала.

5 Аска је са одличним успехом завршила прву годину балетске школе и управо је требало да почне другу. Био је почетак јесени са још јаким сунцем, које неприметно почиње да бледи, и топлим кратким кишима од којих се ствара радосна дуга изнад влажних и обасјаних предела. Аска је тога дана била нарочито ведро и живахна и – расејана. Занесена свежином дана и лепотом сочне траве, зашла је мало-помало све до ивице удаљене букове шуме, па чак и у њу. Ту је трава била, како се Аски чинило, нарочито сочна и што дубље у шуму, све сочнија.

У шуми је било још млечне магле која се, као остатак неке чудне ноћне игре, повлачила пред сунцем. Бело и светло и тихо. Слаба видљивост и потпуна тишина стварале су зачаран предео у ком простор и даљина нису имали мере и у ком је време губило своје значење.

6 Аска је њушила старе нагнуте букве обрасле маховином која опија као прича о необичном доживљају, претрчавала светле зелене чистине, и чинило јој се да прича нема краја ни необичним доживљајима броја. И кад је била

на једној од таквих чистина – нашла се одједном лице у лице са страшним вуком. Искусан, стар и дрзак, он се био привукао све до тих крајева у које иначе вукови у то доба године не силазе. Његово олињало крзно, зеленкасто и смеђе, омогућило му је да се изједначи са јесењим буквама и травом која почиње да вене.

Дивни предео, који је опијао и заносио Аску, дигао се одједном као танка и варљива завеса, а пред њом је стајао вук ужагрених очију, подвијена репа и као на смех малко искежених зуба, страшнији од свих мајчаних опомена. Крв се у Аски следила и ножице су под њом одрвенеле. Присећала се да треба да дозове своје, и отварала је уста, али гласа није било. Али смрт је пред њом била, невидљива а једина и свугдашња, грозна и невероватна у својој грозоти.

Вук је направио полукруг око своје непомичне жртве, полагајим, меким ходом који претходи скоку. Изгледало је да са неверицом, уколико вукови познају неверицу, посматра шиљеже и да се са сумњом, јер за сумњу су вукови способни, и са страхом од замке пита како је овако младо, бело и лепо, могло залутати чак овамо и доћи му такорећи под зуб.

За жртву то су били неочекивани чудни тренуци, негде између самртног ужаса, у ком је већ била потонула, и незамисливе, кржаве и коначне чињенице која се крије иза речи – смрт. То је већ премрлој Аски остављало нешто мало времена и тамо где је мислила да га више нема и не може бити, али тако мало да је то једва личило на време. То јој је дало снаге за покрет, али то није био покрет одбране, јер за њега није била способна. Последњи покрет могао је бити само – игра.

7 Тешко, као у мучном сну, девојчица је учинила први покрет, један од оних покрета који се вежбају уз „штанглу“ и који још и не личе на игру. Одмах затим је извела други, па трећи. Били су то скромни, убоги покрети на смрт осуђеног тела, али довољни да за који тренутак зауставе изненађеног вука. И када је једном почела, Аска их је низала један за другим, са ужасним осећањем да не сме стати, јер ако између једног и другог покрета буде само секунд размака, смрт може ући кроз ту пукотину. Изводила је „корак“, оним редом којим их је учила у школи и као да чује оштри глас своје учитељице: „Један – и – два! Један – и – два – и три!“

Тако је ишло све редом. Све што је у току прве године могла да научи. Покрети су кратки, брзи, и не могу да испуне време што стоји непомично као празнина из које стално прети смрт. Прешла је и на фигуре које се у школи изводе без ослона, на средини сале. Али ту су њено знање и њене снаге били ограничени. Правилно и потпуно умела је да изведе две-три фигуре. И она их је изводила грозничаво. Једна, па друга, па трећа. И ту је био отприлике крај њеног знања и вештине. Морала је да понавља покрете, а бојала се да понављањем не изгубе од своје снаге и привлачности. И узалуд је настојала да се сети још нечега што би могла да изведе и чиме би затрпала понор који је чека на крају игре. Време пролази, вук још гледа и чека, али већ почиње да се приближава, а пред њом су немилосрдно затворена сва даља знања класичне игре, и глас учитељице постаје све тиши, губи се негде потпуно. Добро је послужило њено знање, али сад је и њему дошао крај. Знање из неверило, школа не уме ништа више да јој каже, а ваља живети и, да би се живело – играти.

И Аска је кренула у игру изнад школа и познатих правила, мимо свега што се учи и зна.

Ко зна да ли је свет овај, откад постоји, видео оно што је тога дана видела скромна и безимена шума изнад Стрмих Ливада.

Преко зелених чистина, преко уских пролаза, између сивих и тешких букових дрвета, по глатком и смеђем ћилиму од лишћа које се годинама слаже једно на друго, играла је овчица

Аска, чиста, танка, ни још овца ни више јагње, а лака и покретна као бела врбова маца коју носи ветар, сивкаста кад би ушла у прамен танке магле, а светла, као изнутра обасјана, кад би се нашла на чистини преливеној сунцем. А за њом је, нечујним корацима и не одвајајући погледа од ње, ишао матори курјак, дугогодишњи и невидљиви крвник њеног стада.

8 Лукави, хладни и пословично опрезни вук, коме ни људи ни животиње нису могли ништа, био је најпре изненађен. То изненађење претварало се све више у чуђење и чудну, неодољиву радозналост. Испрва се присећао ко је и шта је, где се налази и шта треба да ради, и само је говорио сам себи: „Да се прво нагледам овог чуда невиђеног. Тако ћу од овог чудног шиљежета имати не само крв и месо него и његову необичну, смешну, луду и лудо забавну игру, какву курјачке очи још нису виделе. А његова крв и месо никад ми не гину, јер га могу оборити и заклати кад год хоћу, и учинићу то, али тек на свршетку игре, кад видим цело чудо до краја.“

Мислећи то, вук је ишао за овчицом, застајкујући кад она застане и опружајући корак кад она убрза ритам игре.

Аска није мислила ништа. Само је из свог малог тела, које је било саткано од чистих сокова животне радости и осуђено на неминовну смрт, извлачила неочекивану снагу и невероватну вештину и разноликост покрета. Знала је само једно: да живи и да ће живети док игра, и што боље игра. И играла је. То није више била игра, него чудо.

Тако се ново чудо – и вуково чуђење претварало све више у дивљење, ствар потпуно непознату у вучијем роду, јер кад би вукови могли да се ичем на свету диве, они не би били оно што су. А то непознато осећање дивљења обезнанило је вука толико да га је ова изгубљена овчица, мртва од страха од смрти, вукла за собом као да га води на невидљивој али чврстој узици, везаној за невидљиву алку која му је протурена кроз њушку.

Идући тако месечарски, не гледајући где стаје и не дајући себи више рачуна о правцу у ком иде, вук је једнако понављао сам у себи: „Крв и месо овог шиљежета никад ми не гину. Могу да га рашчеречим у сваком тренутку, кад ми се прохте. Него, да се нагледам чуда. Да видим још овај покрет, па још овај...“

И све тако, још овај, па још овај, и сваки је био заиста нов и узбудљив и обећавао идући, још узбудљивији. Промицале су, једна за другом, шумске чистине и сумрачни хладни ходници испод букава, застрти сувим лишћем.

Сто живота осећала је сада у себи мала Аска, а све њене снаге употребила је да продужи један једини, свој живот, који је била већ прегорела.

Ми и не знамо колике снаге и какве све могућности крије у себи свако живо створење. И не слутимо шта све умемо. Будемо и прођемо, а не сазнамо шта смо све могли бити и учинити. То се открива само у великим и изузетним тренуцима као што су ови у којима Аска игра игру за свој већ изгубљени живот. Њено тело се више није замарало, а њена игра је сама из себе стварала нове снаге за нову игру. И Аска је играла. Изводила је све нове и нове фигуре, какве не познаје школа ниједног учитеља балета.

Кад би јој се учинило да се вук прибира и присећа ко је и шта је, она је појачавала брзину и смелост своје игре. Изводила је преко оборених дебала необичне скокове, који су вука нагонили на смех и на ново дивљење и изазивали у њему жељу да се понове. Скакала је на повале букве и на оном јастучићу од маховине која их покрива, стојећи само на стражњим но-

гама, правила од себе белу, веселу чигру која заслепљује очи гледаоца. Затим би усправљена, само на предњим ногама, претрчала ситним и све бржим корацима неку равну и још зелену површину међу дрветима. Кад би наишла на отворену стрмину, спустила би се стрмоглаво, опонашајући смелу скијашицу, низа стазу од глатког сувог лишћа, али тако брзо као кад неко палцем превуче бриљантан „глисандо“ преко клавијатуре: фууу-ит! А вук би се сасуљао за њом што брже може, само да не изгуби из вида ништа од игре. Још увек је понављао у себи да му, пре или после, крв и месо овог шиљежета не гину никад, само да види потпуно и до краја његову игру, али је то понављао сваки пут све краће и слабије, јер је у њему све више места заузимала игра и потискивала све остало.

А ни време ни дужину пута нису мерили ни вук ни Аска. Она је живела а он је уживао.

9 Кад су чули болни мекет овце Аје и разабрали узнемиреност која је ишла од стада до стада, чобани су изабрали између себе двојицу младих и смелијих и послали их у шуму да потраже изгубљено непослушно шиљеже. Један од њих је имао само дрвену тољагу, али добру, а други је носио о рамену пушку, ако се тако може назвати оно нешто гараве каписларе. То је била славна старудија, јер се причало да је његов отац убио из ње, на самој огради свога тора, изгладнела вука. А и то, као све што се прича, ко зна како је било, и да ли је било или није. Свакако, то је било једино парче ватреног оружја на Стрмим Ливадама, и оно је служило више да подигне храброст и самопоуздање код чобана, него што је било стварно опасно за вукове.

Дошли су до ивице шуме и ту су мало оклевали, питајући се у ком правцу да крену. Јер на шуми хиљаду улаза, а ко ће сагледати невидљиве трагове јагњећих папака. Пошли су по трагу зелене траве и добре паше, као најсигурнијем. Срећа их је послужила. Тек што су ушли мало дубље у шуму и испели се на малу узвисину, угледали су у дубини испред себе чудан приказ. Стајали су и притајили се. Кроз дубок отвор у грању могли су непримећени да виде:

у смелим а правилним пируетама овчица Аска прелази зелену чистину, а за њом, на одстојању од неколико корака, клипше олињали вук, и оборене њушке, сав у погледу, повлађује репом.

Неколико тренутака чобани су стајали као скамењени од чуда, али онда су се прибрали. Кад је Аска дошла до првих дрвета и ту нагло променила облик и ритам игре, а вук се налазио још на чистини, окренут гледаоцима бочно, старији чобанин је скинуо пушку, нанишанио и опалио. Одјекнула је шума и полетело суво лишће заједно са ретким, уплашеним птицама.

На крајку чистине десила се неочекивана ствар. Из свог прекинутог покрета као птица погођена у лету, пала је – Аска, а вук је као зелена сенка клиснуо у шуму.

Чобани су стрчали и на равном месту нашли онесвешћену Аску. Никакве повреде није било на њој, али је лежала у шумској трави као мртва. Иза вука је остао крвав траг.

Старији чобанин је напунио пушку, а млади је прихватио своју тољагу са обе руке, и тако су кренули за крвавим трагом. Ишли су споро и опрезно. Али није им требало много ићи. Рањени вук је имао снаге да бежи свега стотинак корака, док му је рана била још врућа, а онда се срушио у једном честару. Стражњи део тела био му је одузет, али је предњим ногама копао земљу, измахивао главом и кезио зубе. Лако су га дотукли.

10 Сунце је било тек прешло половину неба кад су се чобани вратили. Силазили су загаситим пашњацима, између стада и торова. Млади је везао курјака својом тканицом за стражње ноге и лако вукао низа страну његову крваву и издужену телесину. А старији је носио шиљеже. Пребацио га је, по чобанском обичају, себи око врата. Аскина лепа глава висила му је, као мртва, низа лево раме.

Велика је била радост на Стрмим Ливадама. Било је честитања, граје и певања, и прекора и суза и поцикивања и веселог блејања без краја и конца.

Аска је дошла себи. Прибирала се споро, лежећи у трави непомична и скопнела, више

слична баченом руну него живој овчици. Није осећала на себи здрава мишића ни жилице која није болела. Око ње је, сузна и пресрећна, ужурбано трчала њена мајка и купиле се овце и овнови као на чудо.

11 Аска је дуго боловала и споро се опорављала од страшног доживљаја, али су њена младост и воља за животом, мајчина добра нега, и опште саучешће свих становника Стрмих Ливада најпосле савладали болест. И Аска је оздравила и постала послушна ћерка и добра ученица, а с временом и првакиња балета на Стрмим Ливадама.

По свему се причало и писало и певало о том како је овчица Аска надиграла и преварила страшног вука. Аска сама није никад говорила о свом сусрету са звером ни о својој игри у шуми. Јер, о највећим и најтежим стварима свога живота нико не воли да говори. Тек кад је прошло неколико година и кад је у себи преболела своје тешко искуство, Аска је по својој замисли поставила чувени балет, који су критичари и публика називали *Игра са смрћу*, а који је Аска увек називала *Игра за животи*.

После је живела дуго и срећно, постала играчица светског гласа, и умрла у дубокој старости.

И данас, после толико година, игра се тај њен чувени балет у ком уметност и воља за отпором побеђују свако зло, па и саму смрт.

Иво Андрић (1892–1972) рођен је у месту Долац крај Травника, у Босни. Најзначајнији је српски писац и добитник највеће светске књижевне награде – Нобелове награде. Његова дела одликује животна мудрост, изузетна способност запажања и лепота и богатство казивања. Најпознатији су му романи: *На Дрини ћуприја*, *Травничка хроника*, *Госпођица* и *Проклећа авлија*, као и приповетке *Мост на Жели*, *Пуш Алије Берзелеза*, *Мустафа Маџар*, *Аникина времена* и књиге *Знакови поред ћупи*, *Сјазе*, *лица*, *йредели* и др.

- Наведи оно што је важно у вези са Аскиним рођењем. Зашто је новорођено јагње добило име Аска?
- Како је Аска почела да показује своју ћуд?
- Од чега је стрепела Аја? Шта је саветовала Аски?
- Које је разлоге наводила мајка желећи да одврати Аску од балетске школе?
- Због чега се у причи каже да је Аја *брижна и добронамерна мајка*?
- Како се Аја помирила са ћеркином жељом?
- Упореди Аскин лик с ликом вука на примерима из текста.

	АСКА	ВУК
ИЗГЛЕД	<ul style="list-style-type: none">▪ <i>шака влажне вуне која почиње да кмечи</i>▪ <i>круће и необично издужене ножице</i> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	<ul style="list-style-type: none">▪ <i>олињало крзно, зеленкасто и смеђе</i>▪ <i>ужаћених очију, подвијена репа и као на смех малко искежених зуба</i> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
ОСОБИНЕ	<ul style="list-style-type: none">▪ <i>добро и лепо и паметно дете</i> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	<ul style="list-style-type: none">▪ <i>лукав и крволочан</i> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
ПОНАШАЊЕ	<ul style="list-style-type: none">▪ <i>није се држала мајчина скућа</i> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	<ul style="list-style-type: none">▪ <i>направио [је] полукрућ око своје нейомичне жрџве, полатаним, меким ходом који претходи скоку</i> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>

- Пронађи у тексту речи које говоре о развоју осећања и размишљања код Аске и код вука, почев од тренутка њиховог сусрета и испиши их.

Аскина осећања и размишљања

- *крв се у Аски следила и ножице су њој одрвенеле*

Осећања и размишљања вука

- *са неверицом ... њосмајтра са сумњом ... и са стравом од замке*

- Шта можеш да закључиш када упоредиш наведена осећања та два лика?
- Како су чобани спасли Аски живот?
- Којим детаљима је описано узбуђење у стаду после Аскиног повратка?
- Пронађи у тексту описе предела (пејзаже) и подвуци их. Шта закључујеш о њима?
- Смисли и напиши наслове за све означене делове текста:

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

- Пронађи у овој причи мисли о уметности и подвуци их. Препиши ону мисао о уметности за коју мислиш да је поента приче.

Пронађи у причи неке епитете и поређења и наведи их.

епитети

влажни и обасјани њредели, _____

поређења

маховина која ојија као њрича о необичном доживљају, _____

Закључни суд о лепоти ове приче изведи на основу следећих елемената:

- 1 узбудљивост у развоју догађаја
- 2 залагање за животне вредности
- 3 лепота казивања.

Вељко Петровић

РАТАР

Жуљаве руке одмара на плугу.
Дубоко дише, и као да дремље.
А ветар, ћухом пробуђене земље
надојен, тресе седу влас му дугу.

Пред ногама му полегле, спокојне,
богате бразде, и како их гледа,
ко своја добра и марљива чеда,
безмерна нежност облева му знојне

боре, у мучној борби узоране.
Он воли земљу ту, на којој стоји,
напорним радом, знојем што је гноји,
на којој своје он тавори дане.

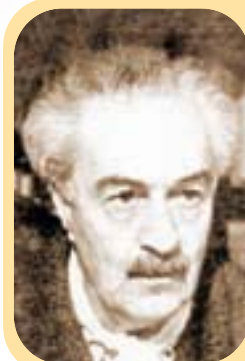
Он са ње кличе, с ње га сета мори...
И када семе нечујно пуцкета,
ил' класје шушти, гиба се сред лета:
он то разуме, то му земља збори.

И кад је тако милује, у груди
несвесно му се тиха песма јави:
проста кô земља, кô различак плави,
суморна, блага, без големих жуди.

КЊИЖЕВНИ ПОЈМОВИ

- **Социјална песма** је врста лирске песме у којој се говори о неправдама, о тешком положају сиромашних слојева друштва и о борби за правду у друштву. Песма *Ратар* је социјална, али и родољубива јер говори о љубави према својој земљи.

Вељко Петровић (1884–1967) рођен је у Сомбору. Писао је песме и приповетке, најчешће о животу људи у Војводини. У њима је изражавао огорчење због неправди, али и веру у бољу будућност. Најпознатије књиге песама су му: *Родољубиве њесме*, *На њрату*, *Стихови*, *Невидљиви извор*, *Крилаша трудва земље*, као и приповетке: *Варљиво њролеђе*, *Дах животиња*, *Прејелица у руци* и др.

- Наведи речи којима песник слика изглед ратара.
- Шта можеш да закључиш из стихова:
 - ▶ у мучној борби узоране...
 - ▶ најорним радом, знојем...
 - ▶ своје он шавори дане?
- Пронађи и подвучи речи којима је најбоље исказано оно што ратар осећа према земљи коју обрађује.
- Објасни значење стихова: *Он са ње кличе, с ње ја сећа мори...*
- На који начин земља узвраћа ратару за његов труд? Шта му све говори?
- Којим је речима описана ратарева песма из последње строфе? Објасни.

Постоји древни мит о диву Антеју. Сваки додир са земљом (антејски додир) њему је давао неуништиву снагу, а свако одвајање од земље доносило му је пропаст. Тако и Вељко Петровић говори о војвођанском сељаку, ратару, који је на својој земљи јак и сигуран. Он јој даје своју снагу, пружа љубав и бригу, а она му узвраћа јер га храни и снажи својим плодовима и лепотом.

- Пронађи примере из песме којима ћеш доказати овакву тврдњу.

Шта је тема, а шта главни мотив у овој песми? Повежи линијама.

тема

дубока везаност за земљу која се обрађује

главни мотив

ратар

Пронађи у песми епитете, персонификације и ономатопеје и напиши их.

епитети

жуљаве руке, _____

персонификација

земља збори, _____

ономатопеја

ћухом пробуджене земље, _____

Шта је то драма? Шта је дијалог, а шта монолог? Шта су дидаскалије? Шта можеш да очекујеш од овог драмског текста ако знаш да је његов писац Бранислав Нушић?

Бранислав Нушић

АНАЛФАБЕТА

ЛИЦА

Начелник, срески
Г. Мика, писар срески
Г. Света, писар срески
Начелникова жена
Њена сестра
Пандур

Дешава се у среској канцеларији, у њаширијархално, ѡредрајино доба.

I

Начелник (седи за столом читајући по неколико пута исту депешу. Звони и обраћа се пандуру, који је на глас звонцета ушао): Је ли дошао господин Мика?

Пандур: Јес'!

Начелник: Иди му реци да дође! (Пандур одлази, а он поново чита депешу и црвеном писаљком подвлачи једну реч.)

II

Г. Мика (улази): Добар дан, господине начелниче!

Начелник: Добар дан, господин-Мико! Седи, бога ти, имам с тобом важан разговор.

Г. Мика (седајући спази му депешу у руци): Нека депеша, а?

Начелник: Јест. Из Министарства. Ево, прочитај! (Да му.)

Г. Мика: (чита у себи).

Начелник: Читај гласно, молим те!

Г. Мика (чита): „Изволите по могућности што пре известити има ли и колико у вашем срезу аналфабета.“

Начелник: А, шта велиш ти на то?

Г. Мика (слеже раменима).

Начелник: И то, господине мој, телеграфшише министар отвореном депешом. Видиш ли ти, мој господин-Мико, како су се изменила времена откако су почели да долазе за министре ови млади људи? Зар се овакве ствари питају отвореном депешом? У срећно доба, док су били они стари министри, ја сам шифром јављао и да је снег пао у моме срезу: „Част ми је известити вас, господине министре, да је ноћас пао снег у моме срезу“. Питаћеш ме зашто шифром. Зато, брате, што ја не знам, можда ће министар наћи да из политичких разлога не треба објављивати да је снег пао у моме срезу... Ето, тако се то некад радило, а гле данас, овакве ствари, па отвореном депешом! (Пауза...) Него, дедер господин-Мико, ти си у овоме срезу већ четири године, боље га познајеш него ја, па дедер реци ти мени, шта мислиш: има ли у овом срезу ... (загледа и чита из депеше) аналфабета?

Г. Мика: Па, како да вам одговорим, господин-начелниче, кад не знам шта је аналфабета.

Начелник: Е, то је, видиш, оно што не знам ни ја. (Устане, прошета, па се устави.) Па добро, шта мислиш ти, шта би то могло бити?

Г. Мика: Па ... како да вам кажем ... изгледа као да је нешто политички.

Начелник: Ама да је политички, то видим и ја сам. И како ми изгледа, биће да је партија, само

не знам каква је то партија! Знам либерали, знам радикали, комунисти, нихилисти, револуционари, али аналфабети... Право да ти кажем, ја први пут и чујем за такву партију и, колико ја знам, у нашем је срезу нема. Али, опет, знаш како је то, можда је то каква тајна партија. У срезу не верујем, а у вароши још мање верујем да има каквих тајних партија. Има онај Пера качар и за њега кажу да је мало настран човек. Једанпут је испребијао Јосу пандура дугом од бурета и једанпут опсовао господин-Свети, писару, мајку ... али иначе честит човек, долази у цркву и пали свећу при свакој литургији. (Забринуту врти главом.) Па добро, господине Мико, да ли бар знаш: јесу ли те (загледа у депешу) ... аналфабете противници режима, или државе, или можда државног уређења?

Г. Мика (слеже раменима): Не знам, а мора да су нечем противни.

Начелник: Разуме се, тако и ја мислим. (Замисли се.) А шта мислиш, кога би то могли да припитамо?

Г. Мика: Па да видимо, ако је о томе што забележио господин Света.

Начелник: Зашто он да забележи?

Г. Мика: Па, знате, господин Света, ради сопственога образовања, чим прочита у новинама какву страну реч, а он је запише, па после распитује да му се протумачи. И има, бога ми, доста записаних речи.

Начелник: Ради сопственог образовања?

Г. Мика: Јес'.

Начелник: Видиш, то нисам знао, а то је лепо од господина Свете. (Звони и пандуру који уђе.) Зови господина Свету и кажи му да понесе стране речи.

Г. Мика: Чекајте, ја ћу да му кажем. (Оде на лева врата, отвори их и говори.) Свето, зове те овамо господин начелник, и понеси онај твој речник... Онај, де, што записујеш стране речи.

(Пандур се удаљи.)

Начелник: Е, то је баш лепо од господина-Свете. Човек се учи док је жив. Волим кад је млад човек тако жедан науке. Такав сам и ја био и, право да ти кажем, остао сам жедан све до данас.

III

Г. Света (долази са свешчицом): Добар дан, господин-начелниче.

Начелник: Добар дан, господин-Свето. Ама, чујем за тебе лепе ствари. Е, ако, ако, то ми је мило, а зато сам те и звао.

Г. Света: Молим.

Начелник: Па прегледајмо мало тај твој речник. Треба ми, знаш, једна страна реч, па не могу сад да се сетим. (Мига на г. Мику.) Дедер ми прочитај: које речи имаш на слово „а“?

Г. Света: Па ја, знате, нисам по словима записивао, него онако, без реда, како ми је која реч наишла.

Начелник: Добро. Онда читај с реда, па ћемо наићи ваљда.

Г. Света (чита): Каријера.

Начелник: То знамо већ шта је. А како си протумачио?

Г. Света: Каријера, класа, унапређење.

Начелник: Тако је. Читај даље.

Г. Света (чита): Ривали, то је кад двојица просе једну девојку.

Начелник: Даље.

Г. Света: Криза.

Начелник: Како си протумачио?

Г. Света: Криза, то је кад влада дâ оставку.

Начелник: Тако је. Јер кад ја дам оставку, то није криза. И зато је ја и не дајем тако лако. Читај даље.

Г. Света (чита): Кокота.

Начелник: Шта ти је то?

Г. Света: Кокота, женска када мало више задигне сукњу.

Начелник: Сасвим, а онај што јој завирује под сукњу зове се кокот. Тако је, брате. Читај, молим те, даље.

Г. Света (чита): Популација.

Начелник: То ми изгледа већ нека политичка реч. Шта значи?

Г. Света: Популација: жене које много рађају децу.

Начелник: Гле, молим те. Па то је наша попадија Перса права популација. Израђала деветоро деце. Чекај, баш да кажем попу да му је жена популација. Имаш ли још?

Г. Света (чита): Оптимизам и песимизам: лепа страна и ружна страна.

Начелник: Гле, молим те. Па то је наш попа. Гледаш га спреда, он је оптимизам, а кад га гледаш одостраг, он је песимизам.

Г. Мика: Тако ће бити.

Г. Света (чита): Анулирати. То је кад се нешто убрише.

Начелник: Па то кад, на пример, господин-Мика убрише нос, онда се то страним речима каже: господин-Мика анулирао нос.

Г. Света (чита): Анахронизам: кад се на неки акт запише старији датум.

Начелник: То ти, господин-Мико, често пута правиш анахронизам.

Г. Мика: Откуд ја?

Начелник: Па знаш када си оно донео решење за наплату, па метнуо датум раније три недеље.

Г. Мика: А, па то је због лицитације.

Начелник: Па због лицитације, дабоме. Читај даље, бога ти.

Г. Света (чита): Перспектива.

Начелник: Шта је то?

Г. Света: Перспектива је нешто што у књигама има забележено, а у ствари не постоји.

Начелник: Па то се не каже перспектива, него дефицит. Имаш у књизи заведену суму, а пара нема. То је дефицит, а за дефицит се, брате, иде на робију. А ја никада нисам чуо да је неко за перспективу отишао на робију. Читај, молим те, даље.

Г. Света (чита): Режим.

Начелник: Режим, то већ знамо, то је министарство полиције. Читај даље.

Г. Света (чита): Проституција.

Начелник: Е, ово ће бити нешто политички. Револуција, револуција, проституција. Дедер, како си протумачио?

Г. Света (чита): Проституција, то је кад се много употребљавају женске у срамном смислу.

Начелник: Па што, брате, не напишеш: безобразлук?

Г. Мика: Па јес', боље да си тако написао.

Начелник: Него, чујеш, не можемо ми тај твој речник да читамо до краја, него потражи ти ако имаш још коју реч на „а“.

Г. Света (претура): Имам: асвалт!

Начелник: Има ли још која?

Г. Света: Апелација.

Начелник: Даље!

Г. Света: Ананас.

Начелник: Аха, то већ мало личи на оно, господин-Мико.

Г. Мика: Личи.

Начелник: А шта значи ананас?

Г. Света (чита): Ананас значи неко воће које се једе.

Начелник: Имаш ли ти, брате, забележено на слово: „ана“... нешто што се не једе.

Г. Света: Па немам ниједну реч више на „а“.

Начелник: Е, мој брате, па нашто ти онда речник, кад не можеш да се вајдиш њиме? А камо ти да запишеш реч (не може да се сети, па завирује у депешу) аналфабета?

Г. Света: Немам ту реч.

Начелник: А шта ти мислиш, шта је то аналфабета?

Г. Света: Па не знам, господин-начелниче.

Начелник: Е, на, прочитај ову депешу, па да видим хоћеш ли онда знати?

Г. Света (чита депешу): Не знам, а рекао бих, биће нешто политички.

Начелник: Политички, разуме се да је политички. Али, ако знаш, реци ти мени шта?

Г. Света: Па, колико сам ја прометнуо страних речи преко руке, могу рећи да сам запазио нешто: све речи које почињу са „ан“ кажу нешто опасно. Ето, антидинастичар, па анархија, па анатема, па антиквар...

Начелник: А ананас?

Г. Мика: А ко зна, можда је и то неко опасно воће.

Начелник: Може, може и то бити! Па добро, шта мислите ви, ко може бити у нашој вароши тако опасан?

Г. Света: Па, знате како је, има свакаких људи.

Г. Мика: Ако је мене да питате, мени овај школски надзорник изгледа опасан човек. Све критикује, све му не ваља, свему је противан.

Г. Света: А није члан ниједне странке.

Начелник: Па да није однекуд он аналфабета?

Г. Света: Може лако.

Начелник: И верујте, људи, биће. Нико други него школски надзорник је аналфабета.

Г. Мика: Тако бих и ја рекао.

Начелник: Баш ми сад паде на памет нешто. Питам ја њега једанпут: „Ама, госпо'н Никола, како то да ви не припадате ниједној постојећој партији?“ А он мени: „Моја партија је моја школа!“ – А оно, видиш у чему је. Бог и

душа, он је и нико други аналфабета, јер једанпут је чак и за мене говорио неке ружне ствари.

Г. Мика: Јесте, знам, за онај депозит.

Начелник: Море, и горе је ствари говорио.

Г. Света: Одавно ја на тога човека сумњам.

Г. Мика: Па знате како је, господине начелниче, кад г. министар пита, значи да он сумња да овде има неки аналфабета. Не можемо му ми одговорити: нема овде. Рећи ће нам после да нисмо водили рачуна.

Начелник: Тако је. Седи, господин-Свето, и пиши...

Г. Света (седне и умочи перо).

Начелник (шета и диктира): „Господину министру унутрашњих дела, Београд. Потврђујем пријем депеше од 24. ов. м. Као добар познавалац како свих осталих тако и политичких прилика у овоме крају, част ми је извести вас да ни у моме срезу ни у вароши нема аналфабета, сем једног јединог, а тај је школски надзорник. Молим за упутства како према њему да поступим. Начелник срески.“ – Јеси ли написао?

Г. Света: Јесам.

Начелник: Ево ти сад шифре (вади из фиоке књигу и даје му), па иди тамо у твоју канцеларију, закључај се да те ко не узнемирава и шифрирај. Али гледај да ми то што пре свршиш.

Г. Света: Разумем. (Оде и односи концепт и шифру.)

IV

Начелник: Баш, право да ти кажем, господин-Мико, нешто ми лакну. Јер како бих одговорио господину министру? Не бих му тек могао рећи: не знам шта је то аналфабета. А овако, кад прочита депешу, мораће и сам министар помислити у себи: видиш ли ти како овај начелник добро познаје прилике у своме срезу.

Г. Мика: Па јест, што кажете, мораће тако помислити. Само, знате, не волим да се мешам у фамилијарне ствари, али ја бих вам још нешто рекао.

Начелник: Говори, господин-Мико, говори слободно.

Г. Мика: Па знате, код нас живи и ваша свастика, распуштеница.

Начелник: Јест, Мица.

Г. Мика: Па ето, знате... У вароши се зуцка како се она много гледа са тим школским надзорником.

Начелник: Ма, бога ти!

Г. Мика: Много се говори о томе, па знате, може то некако...

Начелник: Ама, мислиш ли ти да између моје свастике и онога аналфабете постоји оно... Како рече господин Света, ону страну реч, оно кад се употребљавају женске? Канда ананас, јест, тако ће бити! Па мислиш ли ти да између њих постоји ананас?

Г. Мика: Не знам да ли постоји, али би боље било да ви то пресечете.

Начелник: Ама, како да нећу, и то одмах, овога часа. (Звони пандуру који уће.) Иди ми одмах зови госпа-Мицу. Кажу, има једно писмо за њу.

Пандур (оде).

Начелник: Знаш, волим овде да је зовем, нећу пред женом, она би је бранила.

Г. Мика: А ја да измакнем, није ред преда мном да јој говорите. (Оде.)

V

Начелник (шета узрујано).

Мица (долази): Звао си ме, зете? Имам неко писмо, је ли?

Начелник: Немаш писмо, али хтео бих с тобом да проговорим.

Мица: Молим, да чујем.

Начелник: Слушај ти, Мицо. Ја нећу у мојој кући ананас.

Мица: Какав ананас?

Начелник: Мислиш ти да ја не знам да се ти гледаш са оним аналфабетом?

Мица: Ама, какав сад опет аналфабета?

Начелник: Онај школски надзорник.

Мица: Па то је један врло васпитан човек.

Начелник: Па васпитан, дабоме да је васпитан када је аналфабета. Али ти треба да знаш да је то опасан човек.

Мица: Није, зете.

Начелник: Па није за тебе, али за државу јесте.

Мица: И-ју!

Начелник: Чула си шта сам ти казао, па сад да те и не видим више с њим. Нећу ни да га поздрављаш! Он је аналфабета и власт не сме имати с њим везе. Ајд', сад иди, па немој да чујем штогод!

Мица (одлази плачући): Боже мој, па шта сам ја крива! (Оде плачући.)

VI

Начелник (отвори врата господин-Светине собе): Шта је, господин-Свето, је ли готово?

Г. Света (доноси депешу): Ево.

Начелник: Јеси ли пажљиво радио?

Г. Света: Не брините.

Начелник: Добро, дај овамо да потпишем. (Потписује.) Носи сад ово лично на телеграф и стој тамо док не откуца телеграфиста, па кад откуца, дођи да ме известиш.

Г. Света: Разумем. (Оде.)

VII

Начелник (задовољан, трља руке и шета као човек који је савесно испунио дужност).

Његова жена (долази): Ама шта је то, бога ти, шта си то разговарао са Мицом, па сада једнако плаче?

Начелник: Не трпим ананас у кући, па свршена ствар!

Жена: Шта не трпиш?

Начелник: То што сам ти казао.

Жена: Не разумем те, човече божји!

Начелник: И ког је нашла: једног аналфабету!

Жена: Ама ко је нашђ?

Начелник: Па твоја Мица!

Жена: Ју, шта говориш!

Начелник: А знаш ли ти шта је то аналфабета?

Жена: А откуда бих ја то знала?

Начелник: Е, кад не знаш, а ти питај онога који зна.

Жена: Па шта је то?

Начелник: То је противник, разумеш ли, противник свега и свачега. Противник режима, противник државе, противник цркве, противник државног уређења, противник власти, противник породице, противник ... једном речју: противник!... Ето, је л' ти сад јасно?

Жена: Па јасно ми је, али шта ту сад има Мица?

Начелник: Па ето, спријатељила се с њим,

па могу рећи још да је и она аналфабета. А када је и она, онда си и ти, као њена сестра. А када си ти, онда сам и ја, као твој муж, и онда, ето... Зар не видиш куд би нас то одвело?

Жена: Па видим, него питам: да ли си ти сигуран да је он такав човек?

Начелник: Ја, је ли? Ама, имам ја нос, жено, који уме свашта да омирише. Миришем ја њега већ годину дана.

VIII

Мица (улази, носи цедуљче): Ево ти, зете!

Начелник: Шта је то?

Мица: Његов одговор. Нисам могла друкше, него сам му послала цедуљче и молила да ми каже шта је то аналфабета.

Начелник: Па кад ти пре стиже одговор?

Мица: Он је увек у ово доба преко пута у школи.

Начелник: А, и то знаш.

Мица: Па знам, дабоме, а знам сад и шта је аналфабета.

Начелник: Гледај, молим те, знаш и то. Па шта је?

Мица: Ето, читајте, па ћете и ви знати.

Начелник (узима цедуљче): Знам ја то већ. (Чита.) „Поштована госпођо, реч аналфабета значи неписмен човек, тј. онај који не зна ни да чита ни да пише, и према томе најмање ја могу бити аналфабета као школски надзорник. То се ваљда неко пошалио с вама, па вам је ту реч наопако протумачио...“ – Чекај, молим те. (Протрља очи и чита поново.) „Аналфабета значи неписмен човек, тј. онај који не зна ни да чита ни да пише“... – Ама, како то, како то, брате? А ко мени рече?... Ама, чекај, молим те, да се разберем: не може то тако одједанпут да се искрене. Па је л' малочас сви ми рекоше! Чекај, молим те, ко ми први рече? Где је онај са страним речима?... Ау!... Па он однесе депешу! Чекај, молим те, трчи, не дај! (Звони као луд. Пандуру који је ушао.) Овамо господин-Мику! (Пандур оде.) Ух, бруке! И све ми то направи онај Света аналфабета, што скупља стране речи!

IX

Г. Мика (дође журно): Шта се десило?

Начелник: Ево шта, испадосмо сви аналфабете! Ево на, па читај! (Даје му цедуљицу.)

Г. Мика (чита): А-ууу!

Начелник: Јест, сад: „а-ууу!“ а малопре „надзорник опасан!“ Сви окупили: политичка партија, хоћете „каријеру“. А ја послушао вас па послао депешу! А-у људи, ако је још и отишла! Трчи, не дај! (Звони пандуру.) Врати ми онога Свету с телеграфа; кажи му нека обустави...

X

Г. Света (упада).

Начелник (дрекне кад га спази): Да није...?

Г. Света: Откуцана је, преда мном!

Начелник: Их, побогу брате, што пожуре тако?! Их, побогу људи, што ћу сад и куда ћу од ове бруке?! Говорите, шта ћу да радим? Сад, дабоме, сви ћутите, а малопре сте ме сви саветовали и помагали ме! (Шета, очајно и крши руке.) Ти, госпо'н Свето, цепај онај твој речник и нека ти више никад не падне на памет да скупљаш стране речи; ти, госпо'н Мико, кад други пут хоћеш да знаш ко је опасан човек у овој вароши, а ти знај да си ти најопаснији! Ти, Мицо, нека ти је просто за онај ананас! А ја? Шта себи да кажем? Чиме себе да утешим? Једина ми је утеха што господин министар сад бар тачно зна ко је аналфабета у овој вароши. Тачно је обавештен!... Благо њему, а тешко мени!...

ЗАБЕСА

патријархалан ▪ депеша ▪ пандур ▪ срез ▪ аналфабета ▪ нихилиста ▪ качар ▪ дуга ▪ лимунација ▪ мигати ▪ каријера ▪ класа ▪ ривал ▪ криза ▪ кокета ▪ популација ▪ оптимизам ▪ песимизам ▪ анулирати ▪ анахронизам ▪ лицитација ▪ перспектива ▪ дефицит ▪ режим ▪ проституција ▪ апелација ▪ антидинастичар ▪ анархија ▪ анатема ▪ антиквар ▪ депозит ▪ концепт ▪ свастика ▪ распуштеница

- Ко је главни лик у овој драми? Који су споредни ликови?
- Који проблем жели да реши начелник?
- На који начин настоји да реши тај проблем?
- Какав утисак на тебе оставља лик начелника?
- Како објашњаваш начелникову изјаву: *Право да ти кажем, ошћао сам жедан [науке] све до данас?*
- На који начин начелник тумачи непознате речи (*йойулација, ойшмизам, ѿесимизам, анулираш* итд.)? Шта може да се закључи о његовом образовању из тих објашњења? Шта може да се закључи о поштењу начелника и чиновника на основу њиховог објашњења речи *анахронизам*?
- Зашто начелник жури да одговори министру? Које су његове прикривене намере?
- Пронађи у тексту разлоге због којих начелник и његови чиновници сумњају у школског надзорника.

Начелник и његови чиновници без провере, доказа и суђења окривљују школског надзорника. Шта из тога можеш да закључиш о односу тадашње власти према грађанским правима?

Којим се људским и друштвеним манама подсмева писац у овој драми? Наведи их.

Прочитај текст о комедији као књижевном појму. Објасни зашто је овај драмски текст комедија.

Колико чиновна има ова комедија? _____

Колико има појава? _____

КЊИЖЕВНИ ПОЈМОВИ

- **Комедија** је врста драме у којој се на духовит начин износе мане и недостаци појединаца и друштва.
- **Развитак драмске радње**
 - У **уводу (експозицији)** упознајемо се са догађајима који нас уводе у радњу, с ликовима, местом и временом радње.
 - **Заплет** се заснива на забуни или неспоразуму. (У овом случају почиње погрешним тумачењем министрове депеше.)
 - **Врхунац заплета (кулминација)** јесте тренутак у драми у којем напетост у радњи достиже врхунац. (У седмој појави школски надзорник се оптужује за све и свашта.)
 - **Перипетија** је нагли преокрет ситуације приликом којег се очекивани расплет додатно компликује. (Овде у осмој појави стиже објашњење речи *аналфабеша* које изазива преокрет.)
 - **Расплет** је део у којем долази до разрешења сукоба створених у заплету. (Овде – у деветој и десетој појави начелник увиђа какву је глупост учинио.)
- Ова комедија се састоји из једног чина и зове се једночинка.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

Проучите ликове из комедије: замислите њихова лица, покрете, гласове, одећу. Припремите се да по групама ову комедију изводите у одељењу. Свака група треба да има глумце, режисера, сценографа, костимографа и, можда, мајстора тона.

АНЕГДОТА О НУШИЋУ

Представа у позоришту само што није почела. Давала се једна Нушићева комедија. Бранислав Нушић опрезно прилази гледаоцу који је седео у ложи. Учтиво и тајанствено му каже: – Господине, слушајте ме, за вас би било најбоље да одмах одете из позоришта. – О, зашто? – пита зачуђен и уплашен посетилац. – Знате, ви необично личите на писца комада који се вечерас приказује.

Јасминка Петровић

ОВО ЈЕ НАЈСТРАШНИЈИ ДАН У МОМ ЖИВОТУ

(одломак)

Ово је најстрашнији дан у мом животу! Наставница је прегледала писмене задатке. Спушта свеске на катедру, седа на столицу, уписује час у дневник, устаје, наслања се на ивицу стола, прекршта ноге, намешта косу, гледа ме.

– Страхиња, изађи пред таблу.

Значи, открила је!

– Хајде, Страхиња, пожуре!

Да ли да побегнем? За кваку, низ ходник, у двориште, па на улицу! Глупо је! За мноме би одмах потрчале све теткице, за теткицама домар, а за домаром наставница хемије. Она домара ионако већ недељу дана јури по целој школи да јој замени славину на чесми у хемијском кабинету. Директорка би брже-боље обавестила полицију и још би ме откуцала како сам прошле године оборио пано председнику општине на леђа. Као да сам ја крив што пано има једну краћу ногу. Да ме полиција не би ухапсила, мораћу маму, тату и Јелену да вежем за врата од лифта као таоце, а да...

– Страхиња, твој рад је најбољи у одељењу. Кратак, садржајан и набијен емоцијама. Једино си нам ти верно дочарао топлу атмосферу свог дома. Из сваке твоје реченице избија љубав према члановима породице. То је данас веома ретко!

Док прича, минђуше јој лете лево-десно.

– Није ни чудо што си лепо васпитан дечак кад потичеш из једне такве здраве и хармоничне средине. Само да си још мало уреднији, била би чиста петица. Овако је пет минус. Следећи пут крени да пишеш на време, па нећеш морати да жврљаш и прецртаваш по свесци. Хоћеш ли, молим те, сад да нам прочиташ свој састав?

Узимам свеску, гутам пљувачку и буктим. Ја сам олимпијска ватра која обасјава читав свет! Победа! Успео сам!

– Децо, пажљиво слушајте Страхињу, а ти читај гласно и изражајно.

Вртим листове. Надам се да ми не гледа у руке. Не би било добро да открије какав сам тремарош. Жене не воле слабиће. Зато морам што пре да постанем успешан и богат. Мислим да би било најбоље да добијем Нобелову награду за књижевност. Као прво, могао бих да запросим наставницу српског; не верујем да би ме тада одбила. Као друго, отишао бих у Дизниленд да се проведем као човек. И још нешто, део новца од награде дао бих одмах у хуманитарне сврхе. Обновио бих све паное по школама, да се деца не тресу кад пролазе поред њих. Све је то супер, једино ме брине што ми још увек нису израсле длане. Кад бих пустио браду и бркове, изгледао бих много озбиљније. Тада се не би баш толико примећивала разлика у годинама између мене и наставнице. Овако...

Мада, кад мало боље размислим, моја тетка је старија од тече читавих седам година. И, шта им фали? Ништа. Једино што је тетка стално на путу, а теча ћути као мумија. Проговара једино на мом рођендану и на нашој слави, и то када га ухвати вино. Увек прича једну те исту причу, како је у војсци запалио десетару папир између ножних прстију. Међутим, још увек нисмо сазнали шта се догодило на крају. Сваки пут се толико зацени од смеха да изгуби ваздух. Онда га тетка прска киселом водом, а тата га носи у спаваћу собу да мало одрема.

– Шта чекаш, Страхиња? Крени да читаш! – пожурује ме наставница.

МОЈА ПОРОДИЦА

Моју породицу сачињавају: тата, мама и сестра. Тата и теча не живе с нама, али су код нас иако често, скоро као Томислав. Да их ја рачунам у најближе чланове породице. Ми смо сви веома упућени једни на друге. То се види већ за доручком. Описаћу вам како изгледа једно обично јутро у нашој кући.

Мој тата је велики љубитељ телевизије здравот животи, зато он рано леже и рано устаје. Пре него што се ми пробудимо, он је већ попио чашу кафе и обријао. Њему је породични доручак најважнија ствар на свету, јер смо тада сви нервозни и весели.

Чим мама отвори очи она плаче. Зато није ни чудо што се мени не спавају из кревета будим лако и брзо. Њен глас је радост за моје уши. Моју маму воле сви у комшилуку. А нарочито теча Мира.

Када у кухињу уђе моја сестра Јелена, ја одмах знам да нас чека неки хорор велико изненађење. Док мама пронађе штаљак остави што,

док тата просе пијелу од салвета највише ждралове, Јелена је већ решила три математичка задатка са звездицом замесила шесту и испржила крофне. Ја их јуним џемом и рећам на срчани послужавник послужавник у облику срца.

– Како лаже! – чујем Мирка из последње клупе, али храбро настављам даље.

Пре него што се сви посвађамо заузвек први залотај, на вратима се појављују теча и теча. Они у рукама носе шоље са шојлим млеком за свакога од нас. Њима није ништа тешко да ураде за нашу породицу, ја чак ни да нам праве друштво за доручком. Како спавају на Душановцу. Док нам се крофне шоје у устима, теча нас забавља својим веселим доживљајима из војске. ране младости.

Пре него што завршимо доручак и ждраловима салветама обришемо руке, сви заједно прилазимо прозору да хранимо птичице. Како је лепо бити у полукрућу своје породице. Да њих нема, животи би ми био што пута лакши јуст као руска стеша. Први сунчеви зраци обасјавају наша срећна и насмејана лица.

– Лаже!

Опет чујем исти глас. Значи, тај Мирко је досадан као вашка. На моју срећу, наставница не обраћа пажњу на добацавања из последњих клупа.

– Дечице, хајде да поразговарамо о Страхинином задатку. Какав утисак је на вас оставио овај његов састав? Ко ће да нам каже?

Не могу да верујем! Мирко диже два прста. Али он се никада не јавља на часовима! Али никада!

– Изволи, Мирко.

– Наставнице, он је све измислио.

– Како то мислиш – измислио?

– Лепо, све то што је написао је измишљотина. Његова породица уопште тако не изгледа.

– Важан је Страхинин унутрашњи доживљај. Он нам је приказао своју породицу онако како је види и осећа. Са пуно љубави и топлине.

– То тек није истина. Он их све мрзи! Причао ми је пре неки дан како је планирао да их убије, и то ималином за ципеле.

– Ималином за ципеле?

– Да.

– Како то мислиш – ималином за ципеле?
– Не знам, није ми рекао детаље.
– Седи, Мирко, молим те. Да ли још неко
жели да подели са нама утиске о Страхињином
саставу?

– Могу ја?

– Изволи, Павле.

– И ја мислим да је Страхиња све измислио.

У ствари, знам да је све измислио. Његов тата
има косу и браду довде, и уопште се не брије
сваког јутра. Ја сам га једном видео кад сам био
код њих. Случајно сам погрешно врата. Уместо
да уђем у WC, улетео сам у спаваћу собу. Жив
сам се испрепадао. Ви не можете да замислите
како тај човек изгледа! А тек како хрче!

– Није истина! – упирем прстом у Павла. –
Ти си љубоморан!

– Љубоморан? Зашто бих био љубоморан?

– Теби је криво што ја имам DVD, а ти га
немаш. И да знаш, више никада нећу да ти по-
зајмим ни једну једину игрицу. Сваки CD ми
вратиш изгребан.

Не могу да верујем сопственим ушима шта
сам управо изговорио, а очигледно ни настав-
ница. Гледа ме исколачених очију.

– Страхиња, како то разговараш са својим
другом?

Грозно, али осећам се боље него икад у
животу. Одувек сам желео све ово да му сру-
чим у лице, само нисам имао праву прилику.

– Наставнице, могу ја?!

Ни случајно! Ристићка ми посебно иде на
живце. Не знам да ли ме више нервира како из-
гледа или како говори. Кад закопчава јакну и
затвара уста, увек јој нешто остане напољу, или
неки килограм, или неки зуб. И сад је најбоље
да она коментарише мој писмени задатак и
моју породицу!

– Кажу, Софија – наставница јој ипак даје
реч.

– А његова сестра једном није хтела да ме
пусти из лифта док не израчунам корен из 425.
Да није баба Гвозденка наишла, ја бих још била
у лифту.

– Баба Гвозденка увек све поквари! – до-
бадим и праснем у смех.

Међутим, ова средина не разуме мој сми-
сао за хумор. Сви ме гледају бело, укључујући
и наставницу:

– Страхиња, шта је теби данас? Иди на
место и прибери се!

Моја породица гори на ломачи, на челу са
мном. Остаћу нежења! Наставница се никада
неће удати за мене. Али никад! Мислим да
нема потребе да добијем Нобелову награду.
Женидба је отпала. Осим тога, избациће ме из
школе. То је сад сасвим сигурно. Наочиглед чи-
тавог разреда претварам се у пепео, а врло
брзо и у ништавни прах. Значи, то је тај пакао о
коме тата говори. Али нека, бар сам Павлу
рекао све шта сам мислио!

Јасминка Петровић је рођена
1960. године у Београду. Писала
је за многе дечје часописе и била
уредник једне дечје радио
емисије. Добила је неколико
награда. Објавила је следеће
књиге: *Гија љави море*, *Школа*,
Бонџон, *Дујина долина*, *Кажу*
шеши „Добар дан“, *Како пошташи*
и *осташи* плуи и др.

- Због чега је за Страхињу то био најстрашнији дан у његовом животу? Наведи три примера из текста за ту тврдњу.

1

2

3

- Које мисли Страхињи падају на памет када га прозива наставница?
- Наведи два разлога за Страхињино узбуђење о коме говори у следећим реченицама:
Узимам свеску, гушам њљувачку и букџим.

1

2

- Размисли о речима које је Страхиња прецртао у писменом задатку. Шта закључујеш о њему и његовој породици на основу њих?

- Зашто Страхиња на крају текста каже: *Моја њородица торн на ломачн, на челу са мном?*

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

Прочитај овај роман до краја. Запиши у дневник читања податке о делу и своја запажања у вези с њим. Погледај на стр. 145 упутство за вођење дневника читања.

Какав је твој став о наступу оних ученика који су давали своје мишљење о Страхињином задатку? Да ли одобраваш или осуђујеш њихово понашање? Образложи свој став користећи задату табелу.

МОЈ СТАВ	→	→	→	РАЗЛОЗИ ЗА МОЈ СТАВ
	→	→	→	
	→	→	→	
СИГУРНО ИМА И ДРУГАЧИЈИХ МИШЉЕЊА				
НЕКО БИ МОГАО ДА КАЖЕ...				НЕКО БИ МОГАО ДА КАЖЕ...
АЛИ				МЕЂУТИМ,
ЈА ИПАК МИСЛИМ...				ЈА ИПАК МИСЛИМ...
ЗАКЉУЧАК ЈЕ...				

Јован Дучић је песник у чијој су поезији описи природе прожети јаким осећањима.
Тако је и у песни која следи.

Јован Дучић

СЕЛО

Из Трстеног

Виторог се месец заплео у грању
Старих кестенова; ноћ светла и плава...
Кд немирна савест што први пут спава,
Тако спава море у немом блистању.

Чемпресова шума бдије; месец на њу
Сипа своје хладно сребро; одсијава
Модро летње иње са високих трава.
Затим крик. То крикну буљина на пању.

Рибарско сеоце полегло на стену
И сишло у затон; и кроз маглу млечну
Једва се назире, кд кроз успомену.

Све је утонуло у тишину вечну.
Ни шума, ни гласа; само једнолико
Избија часовник ког не чује нико.

Јован Дучић (1871–1943) рођен је у Хрупјели код Требиња. Један је од највећих српских песника. Познати су му циклуси песама: *Јагрански сонети*, *Дубровачке поеме*, *Царски сонети*, *Плаве лејенде*, *Пјесме Лејли* и *Моја ошацибина*. У својим песмама тежио је савршеном складу дубоких мисли и осећања, мелодије и ритмичности стиха.

виторог • затон

- Тема и главни мотив ове песме је село. Пејзаж крај мора приказан је низом детаља, тј. споредних мотива којима песник слика рибарско село. Месец је вишороі, јер је још млад, са извијеним луковима попут витих рогова. Као да се зајлео у трање старих кестенова, јер варљиво вирка кроз гране и лишће. Његова бледосјајна светлост читавој слици даје тајанствен, мистичан тон.
- Објасни којим пробраним речима песник слика:

море

шуму

траву

буљину

сеоце

маглу

тишину

часовник

- Које стилске фигуре користи у описивању? Издвој епитете, необична поређења и персонификације.

епитети

поређења

персонификације

Детаљи песничке слике обојени су хладним и сребрним сјајем месеца (*Месец на њу сиви своје хладно сребро*). Истражи и напиши одакле још долазе светлост и боје. Шта је то *модро лешиње иње*?

Објасни поређење: *Кô немирна савесӣ ишӣо њрвӣ њуш̄ сѣава, / Тако сѣава море у немом блисӣању.*

Сеоце из песме утонуло је у *шишину вечну*. Ипак, неки се звуци јављају или наслућују. Наведи који су и објасни их.

РЕКЛИ СУ О ПЕСМАМА ЈОВАНА ДУЧИЋА

„У њима преовлађује спокојно, помало меланхолично расположење: море је увек тихо, уснуло, небо најчешће ноћно, али ведро, звездано, месечина обасјава усамљене пределе, без људи, сјај и пространство што се отварају погледу изазивају мисао о бескрају и вечности.“

Јован Деретић

- Пронађи у песми примере који потврђују, негирају или проширују ово мишљење књижевног критичара.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

Научи да изражајно рецитијеш песму *Село*, целу или један њен део. Погледај упутство за изражајно рецитовање на 146. страни.

Да ли се у песми осећа срећа због лепоте света или немир и неспокој због те лепоте? Објасни.

Наведи која се још дубља, прикривена значења и поруке могу назрети у овој песми.

У овој песми мисао и осећање песника не завршавају се у једном стиху, већ се преносе у други. Уочи то на примерима из песме.

СЕТИ СЕ ШТА СМО НАУЧИЛИ

ЕПИКА (казивање о догађајима и личностима)

ОБЛИЦИ ИЗРАЖАВАЊА (ПРИПОВЕДАЊА)

- 1. приповедање (нарација)**
 - а) приповедање у првом лицу
 - б) приповедање у трећем лицу
- 2. описивање (дескрипција)**
 - а) пејзаж (опис предела)
 - б) екстеријер
(опис спољашњег простора)
 - в) ентеријер
(опис унутрашњег простора)
 - г) портрет
(опис изгледа личности
– спољашњи портрет)
(опис особина личности
– унутрашњи портрет)
- 3. дијалог**
(разговор два лика или
више ликова)
- 4. монолог**
(обраћање једног лика себи)

КОМПОЗИЦИЈА ЕПСКОГ ДЕЛА

- 1. тема** (оно о чему се у делу говори)
- 2. фабула** (међусобно повезани догађаји који чине радњу дела)
 - а) увод
 - б) заплет
 - в) врхунац заплета (кулминација)
 - г) перипетија (почетак расплета)
 - д) расплет радње
- 3. мотиви** (уже тематске јединице, покретачи радње)
- 4. ликови**
 - а) главни
 - б) споредни

ВРСТЕ ЕПСКОГ ДЕЛА

- 1. роман**
Орлови рано лете – Бранко Ћопић
- 2. приповетка**
Прва бразда – Милован Глишић
Јаблан – Петар Кочић
- 3. бајка**
Аждаја и царев син – народна бајка
Мала вила – народна бајка
- 4. басна**
Градски и њољски миш
– Лафонтен
Пас и његова сенка – народна басна
- 5. епска песма**
Цар Лазар и царица Милица
Марко Краљевић укида свадбарину

Чудесни свитац

5

УЧИЋЕМО:

- о стилској фигури хиперболи
- о појмовима: драма, хумор, иронија и сатира

ТВОЈ ЗАДАТАК ЋЕ БИТИ:

- да напишеш резиме приче *Бајка о дечаку и месецу* Стевана Раичковића
- да научиш да изражајно читаш или рецитујеш песму *Вече* Ђуре Јакшића
- да са друговима из одељења изведеш одломак из комедије *Избирачица* Косте Трифковића
- да смислиш и напишеш другачији завршетак приче *Седефна ружа* Гроздане Олујић

За песника Добрицу Ерића каже се да најлепше пева о детињству, природи, селу, шумама и ливадама... Чест гост његових песама је свитац.

Добрица Ерић

ЧУДЕСНИ СВИТАЦ

Када у тихе летње вечери
запали поља свитаца рој
знај да међу њима трепери
и један који је само твој.

Трећи ... сто трећи ... хиљаду трећи
број тако све док пшеница зри
Твој свитац мора бити највећи
и најсјајнији, као и ти.

Иако те он верно прати
кроз тамно поље и густе гај
ти никад нећеш препознати
његов мирис и његов сјај.

Можда ти баш сад прође крај лица
мислећи да је сунцокрет жут
Да ти није тог тајног свица
ти никад не би пронашђ пут.

Он само за те сјаји у ноћи
и само због тебе постоји, знај,
али ти никад нећеш моћи
да пружиш прст и кажеш – тај!

Ма где будеш свијао гнезда
ма где те однео птичији лет
у мноштву других, ливадских звезда
светлеће и он кђ златни цвет.

Кад год те њихов сјај заголица
видећеш мајку и родни крај
Свако срце има свог свица
своју ливаду, реку и гај!

Добрица Ерић је рођен 1936. године у селу Доња Црнућа, у Грузи. Његове најпознатије књиге су: *Вашар у Тойоли*, *Славуј и сунце*, *Злашћара*, *Башиа од седам ружа*, *Песме о свицима*, *Добрица чобанска шорбица*, *Летђ у Калиљољу* и др.

КЊИЖЕВНИ ПОЈМОВИ

- **Хипербола** је стилска фигура којом се нешто преувеличава, претерује у опису, ради снажнијег израза. На пример: *Колико је дивна и лијепа, / Чело јој је висока ѓланина* (народна песма).

- Како изгледа летње вече пуно свитаца? Опиши га.
- Одговори стиховима на следећа питања (као што је започето):

Када се може видети свитац?	<i>У тихе летње вечери ... све док њшеница зри...</i>
Како треба да изгледа твој свитац?	
Куда те прати твој свитац?	
Можеш ли га препознати међу другим свицима?	
Зашто је за тебе важан твој свитац?	
Шта ће се догодити ако се негде одселиш, одеш у нови дом (<i>ма где будеш свијао тнезда</i>) или отпутујеш (<i>ма где те однео њшичији летш</i>)?	
Шта се догађа кад те додирне (<i>зајолица</i>) његов сјај?	

- Подвучи речи и изразе којима се у песми дочарава светлост.
- Протумачи значење следећих стихова:

*Свако срце има свој свица
своју ливаду, реку и тај!*

- Шта све може да означава свитац из ове песме? Заокружи одговоре које сматраш тачним.

а)	сигурност коју ти пружа породица и завичај
б)	животне жеље и циљеве
в)	успомене на детињство

Одреди повезивањем врсту стилских фигура из песме.

чудесни свиџац

хипербола

свећлеће и он кô златни цвет

епитет

зайали њоља свиџаца рој

поређење

Упореди ову песму с песмом *Плава звезда* Мирослава Антића. По чему су сличне, а по чему различите? Упиши своја запажања у Венов дијаграм.

РЕКЛИ СУ О ПОЕЗИЈИ ДОБРИЦЕ ЕРИЋА

„Његова песма је тихи жубор, багрем у пуном цвату, ћилим раскошан и бојом и духом и шаром – метафором.“*

М. Стојиљковић

„Сочни језик, присни хумор, дечја раздраганост и истинска машта чине поетику Добрице Ерића.“

Милуџин Микић

• Пронађи у тексту песме примере који потврђују неке од оцена ових књижевних критичара.

* Метафора је стилска фигура, скраћено поређење. О њој ћеш учити у седмом разреду.

Приче Стевана Раичковића атмосфером наликују бајкама. Јунаци су обично занесени дечаци који желе да открију неке од тајни природе.

Стеван Раичковић

БАЈКА О ДЕЧАКУ И МЕСЕЦУ

Многа су се чудеса дешавала на земљи, свега су се људи на њој досетили, па се неки попеше и на месец.

За тили час крену и ова прича од ува до ува и обигра целу куглу. Једнога дана стиже и у планинско село са девет кућа, у које би ретко кад и залутали гост бануо, а камоли каква вест издалека. Као да си у једно уво рекао, за трен ока уђе ова прича у свих девет кућа. Неки у њу повероваше, неки одмахнуше главом, али се и једни и други убрзо латише свога посла. Превртали су ашовима земљу, укуцавали понеки ексер у греде, доносили воду у тестијама.

Једино се дечак из седме куће, окружене великим воћњаком, најдуже замисли над овом причом.

Био је то дечак нејаког састава, плавокос, готово провидних ушију. И до сада се често скривао у дну дворишта и мислио неку своју мисао, али од овога часа поче тамо и по читаве дане да борави. У време кад би се иза једне планине губило сунце, а изнад друге помаљао

месец, дечак је упирао очи у његов беличаст круг уцртан у загасито небо. Гледајући нетремице у његову светлу површину, откривао је по њој неке благе, једва приметне мрље. И што је дуже зуррио у њих, све више су му личиле на трагове стопа, а она прича коју је недавно чуо постајала му је све истинитија, а месец све ближи.

Једва би га у ноћ, из куће, дозвали на починак.

Дечак је тада остављао месец у небу, високо над црном планином, али чим би у кући заспао, враћао му се тај исти месец у сан.

Једном, око поноћи, док се у сну окретао, зашушта мало јаче нова и крта, још неулегла слама на којој је лежао. Дечак се од тог шума трже из сна и отвори очи. Као никада дотад, кроз малено окно у зиду пробијао се у собу блештави сјај месечине и осветљавао, готово јаче него по дану, оскудну дрвенарију око постеље. Диге се полако са сламарице која је шуштала и довуче се тихим, босим кроком до окна. Широко отворених зеница, послушкујући своје срце у грудима,

које је ударило о ребра као детлић о дебло, посматрао је белу месечеву куглу. Овога пута била му је скоро на дохвату, сасвим ниско, у гранама најближе воћке у дворишту.

Да не разбуди укућане, дечак се нечујно извуче кроз отворени прозор и потрча према гранама дуње. У њима је као огроман сазрели плод висео месец. Успуза се уз стабло, али тек са његовог врха примети да се месец нечујно померио у гране једне друге воћке, у дно дворишта. Онда дечак брзо и тихо потрча према њој, али се месец још брже и тише удаљи и са тог места. Заустави се тада у врху ограде, на којој се већ данима жуteo или беласао и понеки дулек, набоден на коље.

Дечаку се и месец причини као огроман дулек.

Потрча према кољу, с надом да ће се овога пута и он, напoкoн, попети на месец. Али како се приближаваo огради, месец је све више грабио ливадом и бивао даљи.

Тако је то трајало читаве ноћи...

Да је из села са девет кућа бар неко био будан, посматраo би најчудеснији приказ који се збио у овом забаченом пределу:

Као велики светли точак пеo се месец уз обронак планине.

Изгледало је као да га је неки невидљиви коњ вукао или наш дечак тераo невидљивим штапом.

тестија • састав • сламарица • крок • обронак

- О ком чуду је стигла прича чак и у планинско село од девет кућа?
- Подвуци у причи реченицу којом се казује да се у селу брзо сазнало за лет људи на Месец. Како то објашњаваш?
- Наведи детаље којима је у причи дат портрет дечака.

**ИЗГЛЕД
ДЕЧАКА**

▪ *Илавокоc,* _____

**ДЕЧАКОВЕ
ОСОБИНЕ
И ПОСТУПЦИ**

▪ *чeштo се скривао у дну двориштa,* _____

- Којим речима се у причи слика месец?

бeличаст и круг уцрпан у зајасишo небо, _____

Подвуци у причи реченице којима је насликано узбуђење дечака кога буди *блештави сјај месечине*. Шта би у том тренутку могао да каже дечак? Напиши његове речи.

Шта је осећао дечак док је трчао за месецом и пео се на стабла да би га дохватио? О чему је размишљао? Напиши.

Сети се почетка песме Јована Дучића *Село*. Која те реченица из ове приче подсећа на прве стихове Дучићеве песме? Препиши је.

Наведи кључне речи из ове приче.

Напиши резиме ове приче у неколико реченица.

Амерички књижевник јерменског порекла Вилијам Саројан у својим делима је исказивао оптимизам и веру у то да се храброшћу и хумором најбоље могу савлађивати тешкоће у животу.

Вилијам Саројан

ЛЕТО ЛЕПОГ БЕЛЦА

Једнога од оних минулих добрих дана када сам имао девет година и када је свет био пун величанствености какве су се само могле замислити, и када је живот био још чаробан и тајанствен сан, мој рођак Мурад, кога су сви осим мене сматрали лудим, дође у четири сата ујутру пред нашу кућу и пробуди ме лупајући на прозор моје собе.

– Араме – рече он.

Скочио сам из кревета и погледао кроз прозор.

Још није било свануло, али било је лето и праскзорје које се помањало на хоризонту давало је довољно светлости да ме увери да не сањам.

Помолио сам главу кроз прозор и протрљао очи.

– Да – рече он на јерменском. – То је коњ. Не сањаш. Пожури ако хоћеш да јашеш.

Знао сам да се мој рођак Мурад радовао животу више него ма ко други који је било каквом грешком дошао на свет, али ово је превазишло сва моја очекивања.

Први разлог томе био је што су моје најра није успомене биле успомене на коње, а моје прве чежње биле су чежње за јахањем.

Зато је било дивно.

Други разлог био је у томе што смо били сиромашни.

Због тога нисам веровао својим очима.

Ми смо били сиромашни. Новаца нисмо имали. Цело наше племе било је осиромашило. Сваки огранак породице Гарогланијан живео је у најневероватнијој и најсмешнијој сиромаштини на свету. Нико није могао схватити, чак ни старији из породице, на који начин смо ми ипак

увек долазили до нешто мало новаца да купимо хране и напунимо своје стомаке. Најважније при свему томе било је да смо, поред свега тога, ипак били чувени по свом поштењу. Отприлике око једанаест векова били смо познати по свом поштењу, чак и тада када смо били најбогатија породица међу људима, за које смо мислили да представљају цео свет. Пре свега, били смо поносити, затим поштени и веровали смо у добро и зло. Нико од нас не би никога на свету преварио, а камоли покрао.

Према томе, иако сам могао видети тако величанственог коња, иако сам га могао тако омирисати, иако сам могао слушати његово тако узбудљиво дисање, ипак нисам могао веровати да тај коњ има ишта заједничко са мојим рођаком Мурадом или са мном, или ма са којим од чланова наше породице – било у сну или јави – зато што сам знао да га мој рођак није могао купити, а пошто га није могао купити, морао га је украсти. Међутим, морао сам одбити и саму помисао да га је он украо.

Ниједан члан породице Гарогланијан није могао бити лопов.

Исколачио сам очи најпре на свог рођака, а затим на коња. Обоје је озаривала блага мирноћа и ћудљивост, што ме је, с једне стране, очаравало, а, с друге, плашило.

– Мураде – рекох – где си украо тог коња?

– Скочи са прозора – рече он – ако желиш да јашеш.

Према томе, ипак је била истина. Он је украо коња. То је било изван сваке сумње. Дошао је да ме позове да јашем или да одбијем, према избору.

Али, ипак, чинило ми се да украсти коња ради јахања није било исто што и украсти ма шта друго, као, на пример, новац. Колико сам ја могао просудити, можда то уопште и није била крађа. Уколико је неко луд за коњима, као што смо били мој рођак Мурад и ја, то није била никаква крађа. Могло би се то сматрати крађом тек кад бисмо коме понудили коња на продају, што, наравно – то сам добро знао – не бисмо никада учинили.

– Причекај, само да се обучем – рекох.

– Добро – рече он – само пожури.

Ускочио сам у своје одело.

Сурвах се с прозора доле, у двориште, и скочих на коња који се налазио иза мог рођака Мурада...

... Свака породица носи негде у себи неку луду жицу, а мој рођак Мурад сматран је за природног потомка те луде жице нашег племена. Пре њега био је то наш ујак Косрове, људина снажне главе, црне косе и највећих

бркова у Сан-Јоакинској долини, човек преке нарави, врло раздражљив и толико нестрпљив да је одмах свакога прекидао у говору са „не мари ништа, не обрађај на то пажњу“.

Било је сасвим свеједно шта је ко и о чему говорио. Једном је његов рођени син Арак претрчао осам блокова кућа да би стигао до бербернице, где му је отац дотеривао бркове, како би му јавио да му је кућа у пламену. Тај човек, Косрове, померио се само у столицу и промрљао: „Не мари ништа, не обрађај на то пажњу“. Када му је берберин рекао: „Али дечко рече – ваша кућа гори“, на то се Косрове само продера: „Рекао сам: не мари ништа и доста“.

Мој рођак Мурад сматран је за природног потомка тог човека, иако је Мурадов отац био Зораб, који је био практичан човек и ништа више. Ето, тако је то било у нашем племену. Човек је морао бити отац синовљевог тела, али то није ни у ком случају значило да је он у исто време и отац његове нарави. Расподела разних врста нарави у нашем племену била је од почетка врло ћудљива и луталачка...

... Мој рођак Мурад сјаха с коња.

– Јаши – рече.

Узјахах и одједном ме обузе неки ужасан страх. Коњ се није макао.

– Удари га у мишић – рече мој рођак Мурад. – Шта чекаш? Знаш да га морамо вратити пре него што се ико жив пробуди и изађе из куће.

Ударих коња у слабине. Још једном се пропе и зарза. Тада поче да јури. Ја нисам знао шта да чиним. Уместо да потрчи преко поља ка јарку за наводњавање, коњ јурну путем надоле, према виноградима Дикрана Халабијана, где је почео да скаче преко лоза. Коњ је прескочио седам лоза пре него што сам пао с њега. Затим одјури даље.

Мој рођак Мурад дотрча путем.

– Ништа ми није стало до тебе – викну он – али морамо доћи до коња. Ти иди оним путем, а ја ћу овуда. Ако га ухватиш, буди добар према њему. Ја ћу бити у близини.

Ја продужих доле путем, а мој рођак Мурад пође преко поља ка јарку за наводњавање.

Требало му је више од пола сата да пронађе коња и да га дотера.

– У реду – рече он – пењи се. Сада је цео свет већ устао.

– Шта ћемо сад? – запитах.

– Или ћемо га вратити ли ћемо га до сутра ујутру сакрити – рече.

Није изгледао много узбуђен, и одмах сам знао да ће га сакрити, а не вратити. У сваком случају – бар за извесно време.

– Где ћеш га сакрити? – упитах.

– Знам једно место – рече.

– Колико има времена откако си украо овог коња? – упитах.

Мени одједном би јасно да је он јутром изјакхивао већ дуже времена, а да је тог јутра дошао по мене само зато што је знао колико сам чезнуо за јахањем.

– Ко говори о крађи коња? – рече он.

– Добро, рекох ја – колико има како изјакхујеш сваког јутра?

– Никада пре овог јутра нисам – рече он.

– Говориш ли истину? – упитах.

– Разуме се да не говорим – рече он – али ако ствар дође на видело, бар да знаш шта ћеш рећи. Не бих хтео да обојица испаднемо лажови. Све што ти знаш то је да смо данас почели да јашемо.

– У реду, рекох...

...Тог поподнева мој ујак Косрове сврати нама на кафу и цигарете. Седео је у гостинској

соби, срчући и пушећи, сећајући се старог краја. Тада дође још један гост, фармер Џон Бајро, Асирац, који је из досаде научио да говори јерменски. Моја мајка донесе госту кафу и дуван и он је завио цигарету, почео да срче кафу и да пуши и, најзад, уздахнувши тужно, рече:

– Мога белца, кога су ми прошлог месеца украли, још увек нема. Не могу то да разумем.

Мој ујак Косрове постаде врло раздражљив и дрекну:

– Не мари ништа! Шта значи изгубити једног коња? Зар ми сви нисмо изгубили домовину? Шта значи то кукање за једним коњем?

– Можда је то свеједно за вас који станујете у граду да тако говорите – рече Џон Бајро – али шта ћу ја с мојим чезама? Шта ће ми чезе без коња?

– Немој да обрађаш пажњу на то! – заурла мој ујак Косрове.

– Пешачио сам десет миља док сам дошао довде – рече Џон Бајро.

– Па зашто имаш ноге? – раздера се мој ујак Косрове.

– Боли ме лева нога – рече фармер.

– Не обрађај пажњу на то! – загрме мој ујак Косрове.

– Тај коњ ме кошта шездесет долара – рече фармер.

– Пљујем ја на новац – рече мој ујак Косрове.

Он устаде и, шуњајући се, напусти кућу, залупивши за собом гвоздену капију.

Моја мајка је објашњавала:

– Он има добро срце – рече она. – Он једноставно чезне за домовином, а таква је људина.

Када је фармер изашао, ја отрчах преко, до куће мог рођака Мурада.

Он је седео под бресквом, покушавајући да намести повређено крило једног црвендаћа, који није могао да лети. Разговарао је с птицом.

– Шта је? – рече он.

– Фармер Џон Бајро био је код нас. Посетио нас је – рекох ја. – Хтео је свога коња. Ти га држиш већ месец дана. Мораш ми обећати да га нећеш вратити док не научим да јашем.

– Треба ти година дана да научиш јахати – рече мој рођак Мурад.

– Можемо држати коња годину дана – рекох ја.

Мој рођак Мурад скочи.

– Шта?! – процера се он. – Ваљда нећеш да наговориш једног члана породице Гарогланијан да краде? Коњ се мора вратити правом власнику.

– Када? – упитах.

– Најдаље за шест месеци – рече он.

Он баци птицу у ваздух. Птица је уз велике напоре покушала да лети, али је двапут пала. Најзад ипак одлете, право и високо.

Пуне две недеље, рано сваког јутра, мој рођак Мурад и ја изводили смо коња из стаје напуштеног винограда, где смо га сакривали, јахали смо и кад би год дошао ред на мене да јашем, коњ би прескочио лозе и ниско дрвеће, збацио би ме и побегао. Упркос свему томе, ја сам се надао да ћу научити да јашем као што јаше мој рођак Мурад.

Једног јутра, када смо били на путу који је водио у напуштени Фетваџијанов виноград, јашући, наиђосмо на фармера Џона Бајроа, који је ишао према вароши.

– Пустите мене да говорим – рече мој рођак Мурад. – Ја имам начина са фармерима.

Фармер је врло појудно посматрао коња.

– Добро јутро, синови мојих пријатеља – рече он. – А како се зове ваш коњ?

– Моје срце – рече мој рођак Мурад на јерменском.

– Лепо име – рече Џон Бајро – за лепог коња. Могао би се заклети да је то коњ кога су ми украли пре неколико недеља. Могу ли да му погледам у зубе?

– Наравно – рече Мурад.

Фармер је посматрао коњу зубе.

– Зуб по зуб – рече он – закleo бих се да је то мој коњ да не познајем ваше родитеље. Надалеко чувено поштење добро ми је познато. Али овај коњ мора да је близанац са мојим коњем. Покварен човек би веровао више очима него срцу. Збогом, моји млади пријатељи.

– Збогом, Џоне Бајро – рече мој рођак Мурад.

Рано идућег дана одведосмо коња у виноград Џона Бајроа и уведосмо га у шталу. Пси су ишли за нама са свих страна, али нису ни писнули.

– Пси – шапнуо сам рођаку Мураду. – Мислио сам да ће лајати.

– Они би лајали на сваког другог – рече он. – Знам да поступа са псима.

Мој рођак Мурад обгрли коња, приљуби свој нос уз његове ноздрве, тихо га потапша и тада одосмо.

Тог истог поподнева дође Џон Бајро са својим чезама у нашу кућу и показа мојој мајци коња који му је био украден и враћен.

– Не знам шта да мислим – рече он. – Коњ је јачи него што је икада био. И много живљи, такође. Хвала ти, боже.

Мој ујак Косрове, који је био у гостинској соби, наљути се и дрекну:

– Тихо, човече, тихо! Твој коњ је враћен, не обраћај пажњу на то.

Вилијам Саројан (1908–1981)

амерички је књижевник пореклом из Јерменије.

Познате су му збирке прича:

Зовем се Арам, Пет зрелих крушака, Смели младић на леишећем шрајезу, Мама, ја те волим, Таиша ти си луд, Један дан у њојогневу светиа и др.

- За чим је много чезнуо дечак Арам у срећним данима детињства?
- Зашто је Мурад рекао Араму: *То је коњ. Не сањаш?*
- Због чега се Арам сурвао с *позора доле, у двориште, и скочио на коња?* Шта ти говори реч *сурвао* о његовим осећањима?
- Наведи разлоге различитих Арамових осећања која су се јавила када је угледао коња.

Изненађен је зато што _____

Зачуђен је због _____

Очаран је јер _____

Уплашен је зато _____

- Наведи три важне одлике Арамове породице које дечак истиче у причи.

1

2

3

- Зашто се за Мурада каже да се *раговао живоју више него сви дрући?* Објасни.
- Да ли мислиш да су у праву они који су га сматрали лудим? Објасни.
- На који је начин описано дружење дечака с његовим рођаком Мурадом?

- Подвучи реченицу која описује Мурадов опроштај од коња. Које је осећање исказано у тој реченици?

Размисли о Мурадовој „крађи“ коња од фармера. Који је твој став о томе?

Шта сматраш добрим (позитивним) у његовом поступку?

Шта у његовом поступку није добро (шта је то што је негативно)?

Твој став

Истражи читајући текст Мурадова осећања и поступке и објасни их.

према дечаку Араму	
према коњу	
према птици црвендаћу	
према псима	

На основу тога изведи закључак о Мурадовим особинама.

Наведи још неке детаље из приче који говоре о лику ујака Косрове и упиши их у табелу.

ИЗГЛЕД УЈАКА КОСРОВЕ	ОСОБИНЕ УЈАКА КОСРОВЕ
људина снажне главе	човек брзехе нарави

У једном делу приче се каже: *Фармер је врло љубудно љосмајрао коња. Напиши речи које би могле да значе исто што и врло љубудно.*

При сусрету с фармером води се овакав дијалог:

- Добро јутро, синови мојих пријатеља – рече он. – А како се зове ваш коњ?
- Моје срце – рече мој рођак Мурад на јерменском.
- Лейо име – рече Џон Бајро – за лейо коња.

Шта закључујеш из речи саговорника о њиховим особинама?

Шта мислиш о речима фармера: *Покварен човек би веровао више очима него срцу?*

**Какве су биле намере Џона Бајроа када је на крају приче дошао у дечакову кућу?
По чему се то види?**

Опиши лик из приче који је по твом мишљењу најзанимљивији.

Песник Ђура Јакшић живео је у време ратова за ослобођење Срба од туђинске власти.
Често је, описујући природу у својим песмама, изражавао своја родољубива осећања.

Ђура Јакшић

ВЕЧЕ

Као златне токе, крвљу покапане,
Доле пада сунце, за гору, за гране.

И све немо ћути, не миче се ништа;
Та најбољи витез паде са бојишта!

У срцу се живот застрашеном таји,
Само ветар хуји... То су уздисаји...

А славуји тихо уз песмицу жале,
Не би ли им хладне стене заплакале.

Немо поток бежи – ко зна куда тежи?
Можда гробу своме – мору хлађаноме!

Све у мртвом сану мрка поноћ нађе;
Све је изумрло. Сад месец изађе...

Смртно бледа лица, горе небу лети;
Погинули витез ено се посвети!

Ђура Јакшић (1832–1878) рођен је у Српској Црњи у Банату. Био је учитељ, наставник цртања, сликар, песник, приповедач и драмски писац. Борио се против неправде у друштву због чега је често био у сукобу с властима, затваран и прогањан. Живео је у беди и немаштини. Позната су му дела: *Песме* (у три књиге), *Приповејке* и драме *Сеоба Србаља*, *Јелисавића*, *кнегиња црногорска* и *Сћаноје Главаш*.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

Припреми се да ову песму изражајно читаш или рецитујеш. Види упутство за изражајно читање и рецитовање на 146. страни.

токе • посветити се

- Која је тема песме? Шта је њен главни мотив?
- Које мисли и осећања песник исказује у песми?
- Подвуци мотиве из природе који се јављају у песми. Наведи речи којим песник описује те мотиве. Како их доживљава?

сунце	<i>Та најбољи вишез њаге са бојишћа</i>
ветар	<i>хуји... То су уздисаји</i>
славуји	
стене	
поток	
месец	

Песник Ђура Јакшић био је и сликар. Он је стварао слике не само на платну, већ и у својим песмама. Јака осећања у песми *Вече* дочарана су јаким и тамним бојама. Поноћ је сама по себи тамна, али јој песник додаје мрку боју како би утисак о тамни био јачи. На који начин песник појачава боју златних тока? Којим бојама слика месец?

Осим боја, за слику су важни и извори светлости. Напетост и снагу слике песник постиже и сукобом таме и пригушене светлости сунца и месеца. Пронађи у песми детаље који то потврђују.

Покрети у песничкој слици су тешки. Све пада, губи се, умире. Наведи примере који то показују.

Звуци су болни, тихи, жалосни, угушени. Које речи из песме то наговештавају?

Слика вечери слична је бојишту на којем се одиграла битка: ту су изгинули јунаци, болни уздисаји, крв. На крају је порука: погинули ратник се посвећује, он ће живети у песмама и причама. Оне ће се подићи у висине као бледи месец. По свему томе песма *Вече* је и описна и родољубива. Напиши аргументе за ову тврдњу, уз навођење стихова или речи из песме.

Описна је зато што _____

Родољубива је због тога што _____

Песма је писана у строфама које су _____
Стихови су према броју слогова _____
Рима у песми *Вече* је _____

Наведи стилске фигуре које је песник користио и којима је остварена сликовитост израза.

епитети	<u>злашће</u> <i>шоке</i> , _____ _____ _____
поређења	_____ _____ _____
персонификације	_____ _____ _____

Смисли и напиши кључне речи за сваку строфу ове песме.

1		5	
2		6	
3		7	
4			

У драмском делу *Јазавца ђред судом* Петар Кочић говори о животу сиромашног босанског сељака Давида Штрпца. Давид је дошао на суд и довео јазавца да му се суди јер му је појео читаву њиву кукуруза. Из Давидовог разговора са судским чиновницима открива се горка истина о животу босанских сељака.

Петар Кочић

ЈАЗАВАЦ ПРЕД СУДОМ

(одломак)

Судац: Што си водио овог лопова пред суд? Што га ниси одма' на њиви убио?

Давид: Како сам будаласт, море бити да би' и то учинио да не знам данашњег реда и закона. Ама шта би ти, главати господине, дуљно, отезô и натезô: знам закон, па нећу преко закона. Нећу преко закона, па уби ме!... Неке године, док још нисам био свјештио вашег закона, убио сам у тој истој њивици једног јазавца. Биће ваљда брат овог лопова. Увати ме царски шумар и оглоби с пет воринти. Кад метну паре у џеп, оштро ми запријети: „Не смијеш то више чинити јер и јазавца данашњи закон брани“. Е кад га брани, нек му и суди кад штету почини!... Само имам оно нешто крезубе бабетине, и ту њивицу куруза што сам имô, па ми овај лопов сатра и са земљом сравни. Осушили се јадни курузи, па кад прођем покрај њивице, обузме ме туга и жалост. О како тужно шуште чемерни, сломљени курузи! Рекô би чојек да уздишу за осветом и правдом... Само (плаче), само сам ту њивицу куруза имô, па...

Писарчић (заједљиво): А како ти се зове њивица? То треба славни суд да зна.

Давид (таре сузе): Чудновато се, дијете, зове њивица. Зове се: *Ни Давидова ни царска ни сја'иска*. Тако јој је име и тако је, чини ми се, и вође у суду записато.

Судац (смије се): У тебе, Давиде, све некако запетљано. Како се то зове њивица: *Ни Давидова ни царска ни сја'иска*? Како то?

Давид: Е, лако, господини моји. Све ћу вам казати по реду и закону. То је њивица крчевина.

Ја сам је искрчио, па велим: моја је. Око те је њиве царска шума. Накрај њивице, управо кад се пође доље Маркановом Точку, стоји дирјек, убоден у земљу с оне двије кô кантарске куке (С. Ђ.). То веле кô пише: царска шума. Боже мој, боже, чудне љепоте у вашег цара! Боже мој, боже, сваком ли се данас одаје чест: царска шума! За турског суда: свачија, ничија шума, а данас – царска шума. Па кажем вам, око те је њивице царска шума, те грунтовник вели: „Истина, Давиде, ти си је искрчио, али то је царска шума. Пошто си искрчио царску шуму, остала је царска земља. Шума је царска, па и земља мора бити царска“. Сад долази спа'ија. „Лажеш, Влаше! Ниси је искрчио, већ је то, бивакарце, од давнина зиратна земља, а сваки комадић зиратне земље мој је!“ На чијој је страни права, не знам. Само знам да зато свијет ту њивицу зове *Ни Давидова ни царска ни сја'иска*. А ја би' рекô да свијет у једну руку има и право, јер та њивица, како сте чули, није ни моја ни царска ни спа'иска, већ овог проклетог лопова и брезаконика. Док се ми 'вамо свађамо и препиремо чија је, а он се поистија слади и дебља, штоно веле, кô шокачки пратар. Зато вас молим и преклињем да га што теже осудите. Мени је овај славни суд много добро учинио. Од многе ме је биједи и невоље ослободио...

Судац: Баш од многе те невоље ослободио? Како то?

Давид: Да, да, многе ме је биједи и напасти ослободио. Све ћу вам, господини моји, казати по реду и закону. Имô сам сина. Снажно, младо и витко момче кô јела. Није био нимало

на ме налик. Бацио се био на ђеда, мога оца, што је у пошљедњој буни у Црним Потоцима погинѓ. Снажно и витко момче, али наопако и злочесто, да бог милостиви сачува! Узеше га у војску, послаше га у Грац и ја дану' душом. Лани, око Часни' верига, донесе ми кнез црну књигу и три воринта: „Давиде, умро ти син, па ти царство шаље три воринта, то ти је награда“. „О, добре царевине, крст јој љубим!“, лијепо ја јаукну' од радости, а жена и дјеца заплакаше. „Брате, кнеже, врати ти та три воринта царевини. Право ће бити и богу и људима да то царевина узме себи кѓ, речемо каз'ти, неку награду, јер она је мене од напасти ослободила“. – Онда сам имѓ једну краву, добру, дебелу краву. Од уста сам своји' откидѓ, па сам њој давѓ. Кажем вам, добра, дебела крава, али зијанћараста, да бог заклони! Прескочи ти преко плота и ограде куд занесе! Сатра ми сваке године љетину. Дочу то некако славни суд. Ето ти једног дана оног шикуције што купи мирију и порез: „Давиде, вели, дочуо суд да те снашла биједа, па ме послѓ да... Како би било да ми ту несретну краву претеслимимо царевини, па нек се она тамо ш њом мучи и девера?“ – „'Вала, велим ја, царевини која се толико за ме брине! Води, брате, води одма!“ –

Онда сам имѓ чет'ри козе. За турског суда мирне кѓ овчице, а кад заступи укопација, ошјетише и оне слободу, бог и' убио, па се не дају сносити! Почне и' она моја крезуба бабетина мусту, а пошљедња ногом у кабѓ, па пролије варенику. Дочу јопе некако царевина. Ето ти шикуције: „Помоз бог, Давиде! Здравно, мирно?“ – „Добро, 'вала богу, како си ти?“ Туј се упитасмо за здравље, док шикуција поче: „Тебе, Давиде, зар јопе снашла напаст: немирне ти козе, па пролијевају варенику? Како би било да и' предамо порезном уреду, па нек се он ш њима мучи?“ – „О, да добре царевине, милостиви боже!“ занесо' се ја и лијепо јаукну' од некакве силне милине, а жена и дјеца од велике радости зајецаше. – „Гони, брате, љубим ти стопе твоје, гони!“ И, богами, човјек - 'вала му, 'вала и њему и премилостивој царевини! – оћера несретнице, и опрости ме напасти. – Од свега мала и имућа остаде ми још један прасац, добар, дебѓ, прасац, али зијанћараст и несрећна једна! Потра курузе, поједе тикве и мисираче, све поједе и пождера, да опростите, кѓ какав шикуција. Направим му јармац и метнем 'вако кѓ сад теби (склапа руке и показује на писарчићу), не буди примијењено, око врата, али не помаже. Скочи свијет на ме кѓ на бијелу врану. „Твој прасац, Давиде, упропасти и тебе и нас!“ Од уста до уста, док и царевина не дочу. Ето ти шикуције: „Е, баш си, вели, Давиде, баксуз! Ни у чем ти се не да!“ – „Доста, брате! Знам!“ викну' ја, па га загрли' и пољуби'. „Доста, гони! 'Вала ти, 'вала и теби и премилостивој царевини која се она за ме толико брине! 'Вала вам ће чули и не чули!“

Писарчић: Не знате ви, господине, још ових босанских сељака. Данас овај Давид хвали и узноси царевину до неба, а сјутра би се, онако сакат, дигѓ у буну и пошѓ против овог славног суда. Знамо се, Давиде, знамо. Сви сте ви једнаки.

Давид (уноси се писарчићу у очи): Ко?! Ко, болан? Зар да се ја дигнем у буну?! Драго моје дијете, видим, паметан си и учеван си, али немој ме, тако ти царског крува, мусаведити и биједити код овог царског суда! Зар да се ја

дигнем у буну? Болан, болан, ја би' главу своју положио за 'вај суд!... Него, преклињем те, главати господине, да овог лопова што теже осудиш. Свега ме упропастио. Скини ми га с врата, тако ти царске службе! Нас је, сељаке, кажем вам, овај славни суд од много чега ослободио. Не ричу нам више са пландишта задригали бакови нити нам боду чељади; не тару нам више силне волованице плотова и ушјева кô у оно старо, блентаво, турско вријеме. Данас не мереш виђети у свијета жировне и баковите сермије. Што нам је славни суд оставио, то је мирно, ћудевно, паметно; истина, мало мршава и слабо, али за нас, блентаве Бошњаке, и није друго!...

Петар Кочић је прво написао приповетку *Јазавац пред судом* 1903. године, и то за једну ноћ. Следеће, 1904. године, драматизовао је ову приповетку и она је убрзо постала популарна. У окупираној Босни читана је на сеоским скуповима, на омладинским састанцима и књижевним вечерима. Исте године Петар Кочић је читао то дело у сали *Коларчеве задужбине* у Београду. А онда је играно на скоро свим позорницама у српским крајевима. Знатно је допринело јачању свести српског народа о борби за слободу.

свештити ▪ воринта ▪ крчевина ▪ грунтовник ▪ спахија ▪ бивакарце ▪ зиратан ▪ поистија ▪ шокачки пратар ▪ часне вериге ▪ зијанћараст ▪ шикучија ▪ мирија ▪ претеслимити ▪ деверати ▪ укопација ▪ кабô ▪ вереника ▪ уред ▪ мал ▪ мисирача ▪ јармац ▪ мусаведити ▪ волованица ▪ жирован ▪ сермија ▪ ћудеван

- Главна личност ове сатире, Давид Штрбац, често се у говору служи иронијом. Објасни право значење следећих Давидових ироничних изјава:
О, добре царевине, крст̑и јој љубим! (...) Право ће бити и боју и људима да што царевина узме себи кô, речемо каз' ши, неку наџраду, јер она је мене од најас̑и ослободила.
- Објасни какав је био живот босанских сељака на основу следећих реченица из дела:

... Само (плаче), само сам ши њивицу куруза имô, ѓа...

Чудновашо се, дијеше, зове њивица. Зове се: Ни Давидова ни царска ни с̑а'иска

Имô сам сина (...) Узеше ѓа у војску (...) донесе ми кнез црну књиу и шири воринша: „Давиде, умро ши син, ѓа ши царство шаље шири воринша, што ши је наџрада“.

Онда сам имô једну краву (...) Дочу што некако славни суд (...) Како би било да ми ши несрећну краву ѓрешеслимимо царевине...?

- Кроз лик Давида Штрпца дате су особине босанског сељака. Он је **лукав, досетљив, упоран, шљивчина** и **бунтовник**, у неким тренуцима претвара се да је **наиван**.
- Пронађи у делу доказе за сваку од поменутих особина Давида Штрпца.
- Пронађи у тексту и подвуци реченице из којих се може закључити колика је бунтовна снага босанских сељака.

Када се Давид обраћа властима, он намерно погрешно изговара неке речи, дајући им скривено значење. Уместо речи *окуџација* он каже *укоџација* (што може да значи: укопана слобода народа).

Зашто Давид уместо *џлави* каже *џлавиџи* господин?

Сатира *Јазавац њред судом* завршава се Давидовим речима:

Нијесам ја, тосџодини моји, четџргесетџи џради будала, већ сам ја вами за џио чудноватџи, шџио у мени има милијун срца и милијун језика, јер сам данас џред овим судом џлакао исџред милијуна душа које су се од силноџ добра и милине умрџвиле, џа једва дишу.

Напиши које поруке наслућујеш из тих Давидових речи.

КЊИЖЕВНИ ПОЈМОВИ

- **Драма** је књижевно дело у стиху или прози, писано у дијалозима, а намењено извођењу у позоришту, на филму, радију или телевизији; заснива се на сукобу ликова. У драмском делу, посебно у комедији, користе се различити облици изражавања.
- **Хумор** је духовито казивање које изазива смех. Понекад хумор прелази у сатиру. Хумористичан однос према теми означава разумевање за људске слабости, али и критику.
- **Иронија** је прикривено подсмевање. Речима се у иронији придаје супротно значење од оног што стварно значе. Мане се у иронији представљају као врлине.
- **Сатира** је оштра осуда друштва и људских мана. Сатиричан смех је оштар и убојит. У драмском делу *Јазавац њред судом* преовлађује сатира.

РЕКЛИ СУ О ДЕЛУ ЈАЗАВАЦ ПРЕД СУДОМ

„Живот је научио Давида да се сналази у свакој ситуацији: да се повлачи када осети опасност, да поново пусти своју жаоку када се ситуација смири, када судијама завару траг својим чудним речима. Животна мудрост и дар беседе чине његову реч увек многозначном, *чудном*. Његова реч је и ведрa и тужна и наивна и блентава, *али изнад свега* – она је *ошџра* и *убојитџа*.“

Сџаниша Величковић

Коста Трифковић је познати писац комедија са темама из војвођанског грађанског живота XIX века. Најчешће је писао о љубавним згодама и незгодама.

Коста Трифковић

ИЗБИРАЧИЦА

ДРУГИ ЧИН

(Врт код Соколовића)

Прва појава

САВЕТА, СОКОЛОВИЋ и ЈЕЦА (Савета приправља доручак, Соколовић хода горе-доле по соби, Јеца седи и плете.)

СОКОЛОВИЋ: Ја ти кажем, жено, да су те проклете вечерње забаве велики трошак!

ЈЕЦА: Биле оне трошак или не биле, то је сад свеједно! Што мора бити, мора!

СОКОЛОВИЋ: Али зашто мора бити?

ЈЕЦА: Зашто? Зато што мора бити!... Или ћемо ми зар да будемо гори од других?

СОКОЛОВИЋ: Од других!... Увек се мо-рамо по другима да равнамо! Када ћемо једаред по нашој вољи живети?!

ЈЕЦА: Хоћеш ваљда да се отуђиш од целог света?

СОКОЛОВИЋ: А шта ја имам од тога целог света што ми долази на моје вечерње забаве? То, да ме још овога вечера, док је у мојој рође-ној кући, исмејава!

ЈЕЦА: Исмејава?!

СОКОЛОВИЋ: Дакако, исмејава!... Јер ако потрошиш на такву забаву мање него што би могао, онда кажу: „Циција, срам га било, како се није стидео да нас на такву вечеру позове?“... Ако пак учиниш више него што би могао, онда кажу: „Луда, размеће се, потроши једнога вечера толико да после мора месец дана да гладује!“ Ето шта се човеку хасни од вечерње забаве!

ЈЕЦА: Ти си заборавио да имаш кћер на удају!

СОКОЛОВИЋ: Нисам, жено; али ја бих волео да ми ко узме кћер зарад ње саме, а не зарад моје вечерње забаве!... Зар ја нисам тебе први пут у кујни угледао?

ЈЕЦА: Онда су била друга времена!

СОКОЛОВИЋ: Реци боље: онда још није било вечерњих забава!

ЈЕЦА: Добро, добро, ја се нећу препирати!... Ако ти је што неправдо, а ти кажи Малчики!

СОКОЛОВИЋ: Та да, ти би одмах да се ја с Малчиком свађам, ал' тога неће бити. Мал-чика је моје дете!

ЈЕЦА: То јест, ваљда је нешто и моје!

СОКОЛОВИЋ: Утолико што си је родила, али зато она опет мене већма воли!

САВЕТА: Како је Малчика срећна!

СОКОЛОВИЋ: Иди, Савета, види је ли устала Малчика. Ако није, немој да је пробудиш, а ако јесте, а ти је зови да доручкује, то јест, ако је гладна, јер ако није, ми ћемо још причекати, и онако је тек десет и по сахата!

САВЕТА: Одмах ... ал' гле, ево је где долази и сама!

СОКОЛОВИЋ (иде пред њу): Слатко моје дете, јеси ли добро спавала?

ЈЕЦА (исто тако): Чедо моје, да ниси ружно сањала?

СОКОЛОВИЋ: Јеси ли уморна од јуче?

ЈЕЦА: Да ниси ломна?

СОКОЛОВИЋ: Па јеси ли гладна?

ЈЕЦА: Хоћеш ли мало кафице, или мало теја са шункицом?

МАЛЧИКА: Јесам ... нисам ... хоћу ... нећу ... не знам ... маните ме се ... оканите ме се!...

СОКОЛОВИЋ: Опрости, драго дете, ја сам само хтео...

ЈЕЦА: Твоја мати је кô мислила...

МАЛЧИКА: Шта сте ви хтели ... шта сте ви мислили, то ми је сасвим свеједно! Као да немам друга посла већ само на то да мислим! Савета, је ли готов доручак?

САВЕТА: Јесте, одмах ћу га донети! (Оде.)

МАЛЧИКА (седне): Зар ви нисте доручковали?

СОКОЛОВИЋ: Никако без тебе!

ЈЕЦА: Ни за живу главу!

МАЛЧИКА: Та јесам ли вам сто пута казала да не чекате на мене!

СОКОЛОВИЋ: Та ти си баш јуче рекла...

ЈЕЦА: Да не доручкујемо без тебе!

МАЛЧИКА: Јуче је било јуче, а данас је данас!

САВЕТА (уђе): Ево доручка! (Сви седну за сто.)

МАЛЧИКА: Ово млеко ништа не ваља!

СОКОЛОВИЋ: Тако?... Видиш, Савета, никада не пазиш шта узимаш!

ЈЕЦА: Све радиш натрашке! Је ли то млеко за јело?

САВЕТА: Али, стрина, ово је прави обрст...

СОКОЛОВИЋ: Е, сад јеси л' видео!

ЈЕЦА: Па да се човек не једи!

МАЛЧИКА: О, ја се нимало не чудим Савети што све натрашке ради јер, како ми се чини, као да се од неког времена јако променила!

САВЕТА: Како?!... А у чему то?

МАЛЧИКА: Како се чиниш невешта! Као да ја нисам приметила јуче...

САВЕТА (збуњена): Јуче ... приметила...

МАЛЧИКА: Ти си збуњена!... Ти дакле признајеш?

САВЕТА: Ја те не разумем!

МАЛЧИКА: О, добро си ти разумела! Ниси ти бадава кокетовала са господином Бранком!

САВЕТА (за себе): Она дакле не зна... (Наглас.) Већ што се тога тиче, ту ми је савест чиста!

МАЛЧИКА: Како умеш да се претвараш!...

Али неће ти помоћи! Ту сам и ја! Разумеш ли – и ја! Са мнош је тешко делити мегдан!... Јеси ли разумела?

СОКОЛОВИЋ: Јеси ли разумела?

ЈЕЦА: Упамти добро!

САВЕТА: Ти се вараш, Малчика!... Дао би бог да се о томе и уверити можеш!

МАЛЧИКА: Већ знамо, знамо! То се тако само каже!

Трећа појава ЈОВАН И ПРЕЂАШЊИ

ЈОВАН: Ево једно писмо!

МАЛЧИКА: Дај овамо. (Јован преда и оде – Малчика чита адресу.) „Госпођици Малчики“... Гле, гле, још ће бити какво љубавно писмо!... (Отвори и прочита.) Ко би се томе надао?! (Смеје се.)

СОКОЛОВИЋ и ЈЕЦА: Шта је?... Шта је?

МАЛЧИКА: Чујте и пазите! (Чита.)

„Госпођице Малчика,
Ви сте за ме прилика,
То сам одмах видео,
Само сам се стидео,
Да вам кажем усмено.

Зато ево писмено,
Поштено је мишљено:
Будите ми женица
То вас моли Тошица.“ (Смеје се.)... Ха, ха, ха!...

СОКОЛОВИЋ: Та то је просидба!

ЈЕЦА: Од господина Тошице?

МАЛЧИКА: И то у стиховима, на лепом сатинираном папиру, са намолованим прободеним срцем; ал', гле, има још и постскриптум! (Чита.)

„Још се ово додаје,
Пословица српска је,
Она гласи: Избирач
Наиђе на отирач!“

... А, гледај ти само господина Тошице!... Какав безобразлук тако што написати?! Овамо момче за избор!... Ха, ха, ха! Тошица – мој просилац ... са његовим носом!... Ха, ха, ха!...

ЈОВАН (ступи): Ево још једно писмо!

МАЛЧИКА: Још једно? Да се није господин Тошица предомислио?... (Прими писмо – Јован оде.) „Госпођи Соколовићи“ – то је за вас мати!

ЈЕЦА: Отвори писмо, дете моје, па прочитај!

МАЛЧИКА (Учини и чита.): „Поштована госпођо! Ја сам тако слободан био заљубити се у вашу кћер.“... Шта?... „Зато сам тако слободан умолити вас за њену руку.“... Дакле, и он?... „И бићу тако слободан кроз један сахат за одговор доћи. Штанцика Лазић.“... Прекрасно, та то је већ и други младожења!

СОКОЛОВИЋ и ЈЕЦА: Два просиоца!

САВЕТА: Заиста, Малчика, то се зове срећа!

МАЛЧИКА: Срећа?... Зашто срећа?... Право да ти кажем мене није ни најмање изненадило! Штавише, не бих се чудила да дође и трећи!

САВЕТА: Трећи?

МАЛЧИКА: Трећи просилац!

ЈОВАН (ступи): Ево још једно писмо.

МАЛЧИКА: Шта велиш, Савета? Ја бих се чисто опкларила!... Но, ал' одмах ћемо видети... (Узме писмо – Јован одлази.) „Господину Соколовићу.“

СОКОЛОВИЋ: Мени?

МАЛЧИКА: Да, отац, и ако немате ништа противно, ја ћу га отворити... (Учини.) Потписан је Бранко.

САВЕТА (за себе): Бранко?!

МАЛЧИКА: А гласи: „Поштовани господине! Љубазност и доброта којом ме је ваша мила породица увек предусретала, охрабрила је у мени мисао да бих могао цео свој живот у њеном пријатном кругу провести. Стога се усуђујем понудити вам се за зета, молећи за руку ваше миле кћерке Малчике. Долазим по одговор за један сахат!“

СОКОЛОВИЋ и ЈЕЦА: Трећи просилац!

МАЛЧИКА: Но, Савета, јесам ли погодила?

САВЕТА: Јеси, сасвим си погодила! Као да си знала!

МАЛЧИКА: Ти си се збунила?

САВЕТА: Збунила? Зар сам збуњена?! Ти се вараш, драга Малчика, ја нисам ни најмање збуњена, ни најмање!

МАЛЧИКА: Што му драго! Доста да имам три просиоца. Могу бирати по вољи!

САВЕТА: Зар ћеш ти тек да бираш?

МАЛЧИКА: А зашто не? Између тројице може се бирати.

САВЕТА: Али ја сам мислила да твоје срце само за једним може куцати, а онда је избор свршен!

МАЛЧИКА: А ако моје срце не куца ни за једним!

САВЕТА: Онда не треба ни да бираш!

МАЛЧИКА: Ти се шалиш! Ја ћу да бирам – да се промислим, ионако ми неће утећи ниједан!

СОКОЛОВИЋ: Драго дете моје, кад би мене питала, ја бих саветовао да поћеш за Штанцику – он је богат!

МАЛЧИКА: Не спада у интелигенцију!

САВЕТА: А ти узми Бранка. Он је журналиста.

МАЛЧИКА: Он ми је сиромаш, п' онда је и озбиљан.

ЈЕЦА: А ти узми Тошицу, он је увек расположен.

МАЛЧИКА: Сувише је луцкаст!

СОКОЛОВИЋ: Ал' ови људи чекају одговора!

МАЛЧИКА: Нека чекају... Шта је мени брига! Ако чекају, чекају за мном! Разумете ли? За мном! (Оде.)

У наставку овој дела бољи просци су се оженили. Размажена и уображена Малчика морала је да се уда за луцкастој Тошицу, која је највише пошцењивала.

Коста Трифковић (1843–1875)

рођен је у Новом Саду. Лаким и пријатним хумором исмевао је мане друштва и појединаца. Најпознатије су му комедије: *Честитам*, *Школски надзорник*, *Љубавно писмо* и *Избиралица*.

- О ком се проблему говори у овој комедији?
- Зашто мајка предлаже одржавање бала у породичној кући? Које разлоге за то наводи?
- Зашто Соколовић пита: *Када ћемо једаред њо нашој вољи живети?*
- Које разлоге против одржавања бала наводи Соколовић?
- Какав је однос родитеља према Малчки? Из којих се реченица то види?
- Какве су последице таквог односа?
- Како се Малчика односи према родитељима? Зашто?
- Из којих се речи види Малчкина љубомора према Савети?
- Како се Малчика односи према својим просцима? Пронађи у тексту примере који то потврђују.
- Подвучи оне особине и понашање које показује Малчика: *размажена, вредна, не ради ништа, поштује друге, надна, јоунаста, заљубљена само у себе, одлучна, љажљива према другима, само критикује друге, незаинтересована за било шта, храбра, незахвална, хладна према другима, осорна, нежна, поштењује друге, саосећа с другима, скромна, уображена, штедљива, одважна, колебљива.*
- Наведи особине и понашање Малчкиних родитеља.

отац, господин Соколовић

мајка, госпођа Соколовић

- Наведи одлике овог текста које потврђују да је то комедија.

Смисли и напиши животне поруке овог текста.

ДОМАЋИ ЗАДАТАК

- Припремите се да по улогама прочитате овај драмски текст. Размислите о особинама ликова и трудите се да ваше читање што више одговара карактеру ликова.
- Прочитајте целу комедију.

Grozdana Olujić

SEDEFNA RUŽA

Duboko na dnu mora, gde zraci sunca stižu tek u podne, živela je školjka lepotica, zvana Sedefna ruža, rasla i samoj sebi šaputala: – Da mi je izaći na svetlost dana, da mi je videti sunce i cveće, osetiti dah vetra!

– Svetlije je na površini mora, pevaju i lete ptice šarenih krila. Šta da se o ostalim čudima kaže? – riba koja je govorila o sjaju Gornjeg sveta tu bi, najčešće, gubila dah. Kako i ne bi? Jednom su je ribari izvukli na površinu mora, ali samo što je u okrugle oči upila sjaj sunca, a nečija ju je ruka zgrabila i vratila u vodu. Ko zna šta bi sve videla da je napolju ostala malo duže? Na tu pomisao oči ribice postajale bi velike i zamišljene. Ali, uzalud je obilazila oko čamaca, uzalud ulazila u mreže! Prevelika su bila okca mreže. Riba je propadala kroz njih i opet dospevala u staro, dosadno društvo riba i rakova.

Sedefna ruža slušala ju je otvorenih usta. U njenoj glavi rojile su se slike Gornjeg sveta. Šta je iskrenje morskog dna prema njegovom sjaju? Šta cvetovi koralna prema cvetovima jasmina? U razmišljanju o blesku Gornjega sveta sjaj njenog sveta potamne: zamrže Sedefna ruža kruženje riba u prozračnoj plavoj vodi. Dosadno joj postade lelujanje meduza; smešno saplitanje rakova po pesku. Čega ima čudsnog u rađanju nove zvezde iz jednog njenog otkinutog kraka? Milionima godina rastu koralni, puze rakovi, niže se koralna grana srasla uza stenu. Čitavu večnost šume talasi, pa šta?

Sedefna ruža saže glavu i zagleda se u pesak preko kojeg su klizile senke ribljih jata, a na steni, ne većoj od pedlja, pevušila koralna grana. Mogla bi s njom da popriča: možda zna nešto o oblacima, o cveću? Možda je nekada bila u gornjem svetu? Možda zna put k njemu? Lako

je ribama: plivajući stižu do površine! Ali, tek što udahnu kaplju vazduha i povratak je neizbežan. Grana, sigurno, zna neki pametniji put! Sedefna ruža nakloni se koralnoj grani, rešena da je upita za savet i od nje zatraži pomoć.

– Vi ste mudri i dugo živite – reče Sedefna ruža. – Znete li kako se do Gornjeg sveta stiže?

– Naravno, kad sam već u Gornjem svetu! – odvrati koralna grana misleći na sebe i svoju stenu. Neki drugi svet nije je zanimao. Odlasci? Putovanja? Koješta! Baš je neozbiljna Sedefna ruža u svojoj čežnji da se odvoji od dna i krene ka suncu i oblacima. Mora se znati *svoje* mesto i ne odlaziti s njega! Koralna grana seti se jedne rođake koja je, takođe, sanjala da ode u Gornji svet. Toliko je o tome mislila da se jednoga dana otkinula od dna i s talasima krenula u visinu. Šta je s njom bilo ni rak samac ne zna da kaže, iako svake večeri izlazi na obalu. Koralna grana nestrljivo odmahnu glavom. Za onoga koji ima svoju stenu nije razmišljanje o odlasku u nepoznato. Neka se smiri Sedefna ruža. Od prevelikog razmišljanja školjke i koralni gube boju, a ništa se njime ne postiže. Koralna grana se pripi uza stenu i učuta.

Sedefnoj ruži nije ostalo ništa drugo do da potraži novog sagovornika. Ali, ni riba ugor nije imala bolje mišljenje o Gornjem svetu. Za ribe taj svet počinje u mreži, a završava se u tiganju.

Ljutito mašući repom riba se izgubi iza stene, a Sedefna ruža se obrati meduzama. Ali, meduze nisu imale ni volje, ni vremena za priče o Gornjem svetu. Onako kako ga one *vide*, sunce je velika mutnožuta kugla koja uveče pocrveni i pada u talase. Ta kugla se ne jede, ne možeš je obuhvatiti pipcima, ničemu ne koristi. Zašto bi one razmišljale o njoj? Najstarija meduza, zvana

Brkati orkan, srdito raširi velove i otpliva sa jatom riba, dobacujući Sedefnoj ruži kako je najpametnije da izbriše u sebi i samu pomisao na Gornji svet.

Bilo je to poslednje što je Sedefna ruža bila u stanju da učini! Šarajući peskovito dno, zruci sunca zaplitali su se u morske trave i činili ih lelujavim i prozračnim. Kao srebrne strele letela su jata riba. Ribica nije prestajala da priča o oblacima koji plove visokim, plavim nebom, o cveću rumenijem od koralna i vetru koji u šupljinama stena stvara prigušene, nežne glasove. A onda – tu su i ruže!

Sedefnoj ruži tako se otkri da postoji cveće koje zovu ružama: cveće belo i žuto, ljubičasto i crveno. Sada tek nije mogla da čeka. Zašto da čeka? Dokle? U nestrpljenju da što pre krene u čuda Gornjeg sveta, Sedefnoj ruži postade mrzak svet morskog dna. Odvratnim joj se učini čak i slatki šum mora.

Šta su talasi prema vetru? Šta šum mora prema pesmi trava i ptica?

Kao nož prolazila je čežnja srcem Sedefne ruže. Oštar i dugotrajan je bio bol. Neko drugi bi mu, možda, i podlegao. Sedefna ruža se skupi i zaplaka u sebi. Zatim oseti kako tuga, kao plima, plavi čitavo njeno biće i zgušnjava se u blistavu, čvrstu kap.

Nije se više micala. Nije otvarala usta. Sa čežnjom raslo je u njoj zrno *bisera*. Sedefna ruža polako poče da zaboravlja Gornji svet. Čak su je i priče ribe zamarale. Bile su to stalno iste priče! Riba je u njima postajala sve značajnija, a Gornji svet sve beznačajniji i bleđi. Ugojivši se, riba je jedva dospevala do površine vode. Sada se i njoj, kao meduzama, činilo da sunce i nije ništa drugo do mutni žuti krug. Sada je i nju sve više privlačila senovitost morskog dna. Čežnja Sedefne ruže za Gornjim svetom izgledala joj je kao siguran znak nekakvog malog ludila. U pravu je koralna grana što na to tako gleda! Ribica je sve ređe dolazila Sedefnoj ruži. Sedefna ruža ju je sve ređe zvala k sebi. Nije joj više bilo ni do Gornjega, ni do Donjega sveta. Ona je tražila i nalazila svet u sebi.

A zrno bisera raslo je i krupnjalo. Ljeskalo se i zračilo kao nekakvo malo sunce. Sedefna ruža obavi ga svojim laticama, ljubomorno ga čuvajući od svih. Bilo je to njeno posebno malo čudo i nije želela da ga deli sa drugima, niti je više pomišljala na odlazak iz uvale. Smešne su ribe sa svojim raspravama o tome koja je najlepša! Još smešniji je Savet kornjača koji raspravlja to pitanje. *Ona* zna da je malo sunce skriveno u njoj – lepše od svih. Ali, šta se to *drugih* tiče?

Potajna gordost Sedefne ruže dodavala je zrnu bisera sve bleštavije i raskošnije boje. Ono sada u sebi nije nosilo samo nežni sjaj Meseca, blesak Sunca, već i prelivanje nebeske duge. Duboko, na dnu mora gde zraci stižu tek u podne, Sedefna ruža steče svoj mir. Mogla je tako da živi godinu, sto godina, čitavu večnost. Niko joj više nije bio neophodan. Nikoga nije tražila. Skoro i zaboravi na priče o cveću i oblacima, kad senka nečijeg tamnog tela sunu kroz vodu, nečija je ruka zgrabi, otrže s dna i ponese u visine.

Je li prošao trenutak? Ili je čitavu večnost putovala? Nije mogla da odredi, kad se, najednom, razmače voda i Sedefna ruža zatvori oči od prejake svetlosti sunca.

– Kako je krupna! – ču nečiji uzvik i otvori oči. Oj, čuda! Kao zlatna vrteška okretalo je Sunce nebo, gonili se oblaci lakši od morske pene, rastao slani dah mora i slatki miris ruzmarinovog cveta. Sve je bleštalo, sve treptalo blistavije i nežnije no što je riba zapamtila. Sedefnoj ruži stade dah. Ali nije bilo vremena za divljenje Gornjem svetu: nečija ruka grubo ju je držala, čupala joj utrobu i raskidala pluća. Tako i do skrivenog Ružinog blaga dođe.

– Gle, biser! Lepotan! – uzviknu čovek, dok su dva tuđa prsta dizala uvis tajnu Sedefne ruže, a nečiji uzbuđeni glasovi zujali su joj oko ušiju. Jedva je poslednjim pogledom uspela da obuhvati sjaj svoga malog sunca, a već joj se u ispražnjenu ljušturu uvuče slani morski vetar. Ribar odnese zrno bisera, a jedan dečak uze bačenu školjku, očisti je od peska i prinese uhu.

Je li to što je čuo bio šum talasa? Priča o životu pod morem? Dečak nežno pogladi Sedefnu ružu, sakri je pod košulju i potrča kući.

Čitavu noć, zatim, držao ju je prislonjenu na uho. Čitavu noć lutala je nebom biserna kugla meseca. Dečaku se činilo da u šumu školjke sluša šum mora. Sedefna ruža je verovala da to nebom luta oteta njena tajna. Više, sve više penjao se mesec. Nežno, sve nežnije šumela je školjka. A ujutro, sunce proviri kroz prozor i vide kako naslonjeni jedno na drugo spavaju dečak i školjka. Iza sklopljenih očiju plovio im je sjaj bisernog zrna.

More je bilo daleko i tiho. Samo su se u uvalici stanovnici morskog dna komešali pitajući se gde je Sedefna ruža, dok je u izlogu najskuplje prodavnice grada blistalo zrno bisera. Ljudi su jatimice hrlili da ga vide, ali su samo jedan dečak i jedan pesnik znali da to u izlogu, u stvari, blešti jedna čežnja.

Grozdana Olujić rođena je 1934. godine u Erdeviku, u Sremu. Napisala je više knjiga za decu i odrasle. Poznata su joj dela: *Izlet u nebo*, *Glasam za ljubav*, *Ne budi zaspale pse*, *Divlje seme*, *Sedefna ruža* i druge bajke i dr.

- Šta je to što je mnogo želela Sedefna ruža? Podvuci rečenicu koja ukazuje na to.
- Zašto joj je postalo dosadno u dubinama mora? Šta je sve omrzla u Donjem svetu?
- Kakve je savete dobijala od drugih stanovnika morskih dubina?
- Pronađi u priči i podvuci rečenice koje govore o tome kako je u Sedefnoj ruži čežnja prerastala u oštar i dugotrajan bol, zatim u tugu, a onda u zrno bisera koje je krenulo da raste.
- Pronađi u tekstu i ispiši reči kojima se opisuju lepote morskog dna i lepote Gornjeg sveta.

SVET MORA

- *Kao srebrne strele letela su jata riba*

GORNJI SVET

- *Oblaci koji plove visokim plavim nebom*

- Šta se dogodilo sa Sedefnom ružom kada su je izneli u Gornji svet?
- Šta je dečak osećao držeći školjku?
- Šta je dečak znao o sjajnom zrnu bisera iz gradskog izloga?
- Ispričaj kako bi ti završio ovu bajkovitu priču. Da li je Sedefna ruža mogla da učini nešto drugo za sebe?

СЕТИ СЕ ШТА СМО НАУЧИЛИ

ДРАМА

У основи драмског дела је сукоб појединца са светом, односно сукоб у њему самом. Радња се одвија кроз дијалог.

ВРСТЕ ДРАМСКОГ ДЕЛА

- 1. трагедија**
приказује несрећну судбину човека, његово страдање због страсти, узвишених тежњи или судбинских заблуда
- 2. комедија**
приказује људске мане и негативне појаве из живота и извргава их подсмеху

РАЗВОЈ ДРАМСКЕ РАДЊЕ

- 1. увод (експозиција)**
упознавање с ликовима, местом и временом радње
- 2. заплет**
почетак сукоба међу ликовима и раст напетости у развоју радње
- 3. кулминација**
врхунац заплета, најнапетији моменат сукоба када су могућа два или више решења
- 4. перипетија (преокрет)**
нагли преокрет ситуације приликом којег се очекивани расплет додатно компликује
- 5. расплет**
разрешење сукоба који се појавио у заплету

ЕЛЕМЕНТИ ДРАМЕ

- 1. Дијалог** – разговор два лика или више ликова којим се развија радња
- 2. Монолог** – обраћање неке личности самој себи
- 3. Ремарке или дидаскалије** – пишчеве напомене о изгледу позорнице, покретима јунака, начину њиховог говора и понашања
- 4. Чин** – једна целина у развоју драмске радње (од подизања до спуштања завесе); чинови се деле на **појаве**
- 5. Појава** – промена личности на позорници, односно промена места радње и сценографије у оквиру једног чина

ДРАМА И ПОЗОРИШТЕ

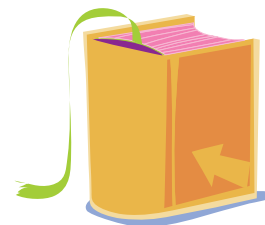
- 1. Позоришна листа или афиша** је обавештење о ликовима, месту и времену догађања радње.
- 2. Глумци** мимиком, кретањем, говором, игром, певањем, гестовима оживљавају ликове и изводе драмску радњу.
- 3. Редитељ (режисер)** поставља драму на сцену и упућује глумце на начин на који треба да глуме.
- 4. Сценограф** се брине о опреми и изгледу сцене.
- 5. Костимограф** је креатор костима за позоришне представе.
- 6.** За звучне ефекте у драми задужен је **мајстор тона**.
- 7.** Музику за филм или позоришну представу пише **композитор**.
- 8.** У појединим драмама постоји и **наратор** или **спикер** који приповеда о ономе што се догађа.

ДНЕВНИК ЧИТАЊА

Зашто треба читати књиге

Зато што оне човеку пружају уживање, у његов живот уносе лепоту и чине га бољим. Пријатно нам је када се са њима дружимо. Књиге богате машту, шире видике, уче мудрости. Оне нуде ново богатство речи, а речи су најмоћније човеково оруђе и оружје. Често се култура једног човека мери по томе колико је добрих књига прочитао, па се каже да је **начитан** или веома начитан, што значи **образован, културан**.

Због чега је важно водити дневник читања

Једно добро дело је прочитати књигу, друго добро дело је размишљати о њој, а треће је записати своја запажања и занимљиве делове из ње. Дневник читања може постати леп споменар и занимљива прича о нашем развоју.

Како се води дневник читања

Набави свеску чвршћих корица од сто страна (за један разред или за више разреда). Можеш и да је украсиш. Упиши наслов, своје име, адресу, нацртај нешто и сл.

Следе подаци о прочитаној књизи: назив дела, име писца, број страница, главни ликови, споредни ликови.

Ако имаш задатак да о књизи пишеш састав или говориш, запиши и друге важне податке.

Пример: роман *Том Сојер*, Марка Твена

Лик Тома Сојера: храбар, стр. 176, 178; несташан, стр. 52; племенит, стр. 178; досетљив, стр. 265; праведан, стр. 203; ветропир, стр. 17...

Хумор: стр. 52–53 (4. пасус); стр. 73–75, стр. 82...

Узбудљива места: разговор на гробљу, стр. 86; на суђењу, стр. 203...; леп опис: стр. 17...

Онда препиши лепе мисли.

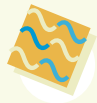
Пример: *Мали њрини*, А. Егзиперија: *Човек њознаје само оне ствари које њријишоме... Ако хоћеш њријашеља – њријишоме ме.*

Лепе мисли из књига су бисери који ће ти осветљавати пут.

Затим препиши **лепе и занимљиве** речи које вреди памтити и користити их и у говору и у писању.

У дневник читања за час лектире можеш записати и свој састав о књизи.

ПРАВИЛА ЗА ИЗРАЖАЈНО ЧИТАЊЕ И РЕЦИТОВАЊЕ

Шта је то изражајно читање?

То је убедљиво, упечатљиво, сликовито, јасно, течно и живо читање. Једна реч може да има више значења, у зависности од смисла текста у којем се нађе, а исто тако се може и изговорити на много начина. Које ћемо јој значење дати, питање је нашег умећа да владамо једном од највећих уметности – уметношћу говора. Рецитовање пак у говорној уметности има посебно место. То је облик говора у којем речи облаче своје најсвечаније рухо.

Због тога је важно:

- Ако излазиш на сцену, буди озбиљан, сигуран и одмерен. Није добро да истрчиш или да изађеш сувише споро.
- Читање и рецитовање почни након краће паузе, када се публика умири. Почни смирено и уздржано, тако да се осети да си се предао тексту.
- Док читаш или рецитијеш, требало би да се уживиш у садржај текста, то јест да замислиш оно о чему се у тексту говори. О томе Д. Калезић у књизи *О рецитовању* пише:
*Каг њесму чишам – видим је,
Када је слушам – чујем је,
Када је ѿговорим – она ѿговори мене.*
- Труди се да јасно изговараш сваку реч и да се сви гласови у свакој речи добро чују.
- Читање и рецитовање не треба да буду једнолични и досадни, већ неке делове треба да изговараш тише, а неке гласније, неке брже, а неке спорије. То зависи од садржаја текста и осећања која текст у теби побуђује.
- Важно је да поштујеш тачке, зарезе, узвичнике, упитнике и друге знаке интерпункције. Код сваког знака треба застати, направити краћу или дужу паузу. Паузе су веома важне, јер дају моћ речима.
- Приликом рецитовања покрети руку и гестови треба да буду одмерени, у складу са оним о чему се говори у песми и са расположењем које постоји у њој.
- Важно је да читање и рецитовање буду природни, налик на свакодневни говор.
- Ради лакшег припремања, текст означи, према свом осећању, следећим знацима:

- овако означене делове текста
читај или рецитиј *шише*
- ~~~~~ овако означене делове текста
читај или рецитиј *гласније*
- | на овако означеном месту у тексту
направи *краћу ѡпаузу*
- || на овако означеном месту у тексту
направи *дужу ѡпаузу*
- _____ овако обележене речи *посебно нагласи*.

ПРАВИЛА ЗА ДОБРО ПИСАЊЕ САСТАВА

Припрема

Док размишљаш о теми свог састава, запиши на посебном папиру, у кратким цртама, све чега се сетиш у вези с темом – шта си о томе чуо, видео, запазио итд. Прве забелешке веома су корисне за даље писање састава.

Израда плана

На посебном папиру направи план састава. Прво одреди главну идеју. Затим наведи неколико најважнијих тачака о којима ћеш писати. Прибележи примере којима ћеш илустровати сваку од тих тачака. Одреди којим ћеш их редоследом распоредити у саставу. Планирање је посебно важно јер ти омогућава да се не понављаш и да не пишеш о ономе што није у вези с темом.

Писање састава

Твој састав треба да има најмање три дела: почетак (увод), средину (развијање) и крај (закључак).

Увод. Циљ увода је у томе да заинтересујеш читаоца за оно о чему пишеш. Зато је добро да одмах на почетку истакнеш проблем, питање или своју дилему у вези с темом. Почни неким занимљивим примером, доживљајем из свог искуства, шалом или нечим сличним.

Разрада. У главном делу састава, разради, детаљно образложи све што желиш да кажеш на задату тему. Добро је да сваку појединачну тачку тог образложења издвојиш као посебан пасус. Уколико описујеш неки догађај, разрада треба да обухвати елементе, као што су: ликови, место и време радње, заплет, кулминација, расплет. Уколико износиш своје мишљење о нечему, поткрепи га ваљаним аргументима. Састав ће бити убедљивији уколико у писање унесеш своја осећања.

Закључак. Заврши састав упечатљиво. Закључак може бити и твој предлог, порука и томе слично. При том води рачуна о томе да у закључку све буде у логичној вези са оним о чему си претходно писао.

Провера

Прочитај још једном свој састав. Исправи све правописне грешке, бесмислене реченице и др. То је прилика да неке речи замениш бољим. Састав можеш и да прочиташ неком да би проверио утисак који оставља на читаоца. Уколико састав пишеш код куће, после провере га препиши. Труди се да пишеш читко и у одвојеним пасусима. То ствара добар утисак код читаоца.

Уколико састав пишеш на часу, потруди се да ти прва верзија буде што боља, јер ако га преписујеш, изгубићеш много времена.

ЛЕКСИКОН КЊИЖЕВНИХ ПОЈМОВА

А

алегорија – стилска фигура, проширено поређење, којом се уместо оног што се жели рећи казује нешто друго, али тако да се лако може разумети на шта се заправо мисли

анegdота – кратка, духовита, шаљива прича из живота знаменитих људи, са неочекиваним завршетком

аутобиографија – књижевно дело у којем аутор сам пише о свом животу, обично од рођења до тренутка писања

ауторска књижевност – књижевна дела којима је аутор познат

Б

бајка – прича фантастичне садржине чији је аутор познат; описује свет чудесног и чаробног; у њој се јављају натприродна и измишљена бића: виле, аждаје, вештице, змајеви и чаробњаци; главни лик се бори са силама зла и увек их побеђује; *ујореди*: народна бајка

баллада – дужа лирско-епска песма тужног садржаја у којој се опева неки догађај или несрећна судбина неке личности

басна – кратка прича у стиху или прози с циљем да поучи; главни ликови су животиње које имају људске особине и понашају се као људи; у басни се казује једно, а мисли се на друго; на крају се налази поука или наравоученије; *ујореди*: народна прича о животињама

биографија – књижевно дело у којем се описује живот неке истакнуте личности

брзалица – говорни израз за забаву или вежбу; састоји се од игре гласова и слогова чији је распоред тежак за изговор

Г

градација – стилска фигура којом се постепено, по јачини, ређају осећања, представе, појаве и мисли и то од најслабијих и најмање значајних до најснажнијих и најважнијих

Д

двосложна (женска) рима – *види*: рима

десетерац – стих од десет слогова; најчешћи стих наше народне поезије; *ујореди*: стих

дескрипција – *види*: опис

дидаскалије (ремарке) – напомене, објашњења писца у заградама у драмском тексту; упућују на изглед сцене (позорнице), на понашање и поступке ликова, на место радње и сл.

дијалог – разговор два лика или више ликова у неком књижевном делу; *ујореди*: монолог

дистих – строфа од два стиха

додолске песме – летње обредне лирске народне песме везане за култ плодности; намењене су дозивању кише и повезане су са земљорадњом; девојка *gogola*, обмотана зеленилом преко голе коже, у време суше обилази села са другарицама и младићима; заустављају се пред кућама и играју и певају, а домаћица на додолу излива пун кабао воде; потом следи даривање; стихови додолских песама описују обредне радње и имају припев *ој gogo, ој gogole*

драма – књижевно дело у стиху или прози, писано у дијалозима, а намењено извођењу у позоришту, на филму, радију или телевизији; заснива се на сукобу ликова

Ђ

ђурђевске песме – обредне лирске народне песме (календарске песме) које се певају на Ђурђевдан, уочи празника и током целе недеље пре празника; свети Ђорђе, према песмама, отапа лед, доноси здравље, игру и весеље, пуни ливаде цвећем и њиве житом

Е

експозиција – *види*: увод

епика (епска књижевност) – књижевни род који је настао у далекој прошлости; приказује важне догађаје или личности; аутор тежи објективности, па се труди да свет посматра са одстојања, без уношења емоција

епилог – завршни део књижевног дела у којем се описује оно што се десило после, даља судбина јунака

епитет – стилска фигура, реч – најчешће придев – која се додаје именици да би исказала њене опште или посебне одлике; доприноси живости изражавања

епска (јуначка) народна песма – песма, обично у десетерцу, која опева неки значајан догађај: јуначко дело, битку, борбу за ослобођење од поробљивача или подвиг који се песмом чува од заборавља; често је певана уз гусле; преносила се с колена на колена, усменим путем

З

загонетка – кратка духовита изрека, говорно-мисаона питалица која се састоји од питања које има само један одговор, а заснива се на упоређивању појмова; њом се показује досетљивост и оштроумност

заплет – друга фаза у развоју радње књижевног дела у којој долази до напетости, сукоба

И

интонација – промена висине тона при изговарању реченица

иронија – стилска фигура којом се речима даје супротан смисао од оног које имају у основном значењу; прикривено исмевање

испрекидана рима – *види*: рима

историјски роман – врста романа која за предмет узима један од многобројних догађаја из прошлости, а као јунаци могу се појавити и историјске личности

Ј

једносложна (мушка) рима – *види*: рима

К

календарске песме – обредне народне песме везане за прослављање годишњих доба и промене у природи; основ свих песама је изражавања добрих жеља; деле се на песме летњег и зимског периода, песме према годишњим добима или на песме повезане са земљорадничким пословима – сејањем, гајењем и убирањем плодова

катрен – строфа од четири стиха

коледарске песме – обредне лирске народне песме које су певане око зимске краткодневице (21. децембра), а повезане су с култом плодности, рађањем сунца, нове године и терањем зиме; певане су с припевом *коледо*, што значи: коло, сунце; у тим песмама чест је мотив младог коњаника у раскошној опреми, који је симбол сунца

комедија – врста драме (у прози или стиху) чији је циљ да забави тако што ће изложити подсмеху негативне појаве из живота или људске мане: тврдичлук, похлепу, лажљивост, љубомору, незнање, завист, глупост, необразованост

контраст – вид поређења; стилска фигура која настаје тако што се две представе, две мисли, два осећања, две слике које имају потпуно супротне особине, од којих се једна жели истаћи, ставе једна поред друге

краљичке песме – обредне лирске народне песме (календарске песме) којима се прослављају дугодневица (22. јун) и долазак лета; везане су за хришћански празник Духова (Тројице) када свечано одевене девојке, *краљице*, обилазе куће у селу и певају песме са припевом *љељо* или *лаго*, због чега те песме имају назив и *ладарске ђесме* или *ладарице*; певају о животној радости и о срећи

кулминација – трећа фаза у развоју драмске радње која означава врхунац сукоба и напетости; тада се назире намере главних ликова и откривају њихови карактери

ладарске песме (ладарице) – *види*: краљичке песме

лазаричке песме – обредне лирске народне песме (календарске песме) којима се прославља долазак пролећа; певале су их девојке *лазарице*, идући од куће до куће окићене зеленим гранчицама на Лазареву суботу (Врбицу), недељу дана пре Ускрса, са жељом да домаћин, домаћица и укућани буду здрави; очувале су се посебно у источној и јужној Србији и на Косову

легенда – краћа прича која се преноси с колена на колена; народно предање о животу неке особе, о неком необичном догађају или историјској личности; измишљена прича, бајка

лирика – поезија која изражава лична осећања (радост, тугу, занос, љубав, очајање, разочарање); песник у њу уноси своје емоције и постаје део стварности о којој пише

лирска љубавна песма – песма у којој се изражава осећање љубави, лепота вољеног бића и љубавна чежња

лирска описна песма – песма у којој песник исказује мисли и осећања кроз опис природе

лирска песма – песма у којој се изражавају осећања, расположења и размишљања песника; по томе која се осећања њима исказују, ове песме могу бити *љубавне*, *родољубиве*, *мисаоне*, *ојисне*, *шаљиве* и др.; деле се на *народне* (којима аутор није познат) и *уметничке* (за које знамо ко их је написао)

лирска родољубива песма – песма у којој песник исказује љубав према домовини, националној прошлости и културном наслеђу свог народа

лирска социјална песма – песма у којој се опева тежак живот радника, сељака и осталих сиромашних слојева друштва

лирске свадбене народне песме – *види*: свадбене (сватовске) лирске народне песме

лирски запис – прозни текст писан сликовитим језиком у којем преовлађују размишљања и осећања

лирски субјект – говорно лице у лирској песми; то може бити главни јунак песме, али и сам песник ако је он јунак песме

лирско-епске песме – песме у којима се лирске теме представљају на епски начин

М

метрика – наука која проучава елементе од којих је састављен један стих

мит – предање из старих времена, прича о боговима, херојима, натприродним бићима, вилама и сл., али и о догађајима са историјском подлогом; настао је из потребе примитивног човека да објасни необјашњиво, из незнања и обмане, а преносио се усменим путем

митолошке песме – лирске и епске песме и баладе у којима се јављају ликови и догађаји засновани на човековом веровању у натприродна бића

монолог – облик приповедања, приказивања драмске радње у којој се једна личност не обраћа другој особи, већ себи, односно публици; *ујореди*: дијалог

моностих – строфа од једног стиха

мотив – део теме, уметничка мисао, мисао водиља у неком књижевном делу која носи то дело; може бити главни (основни) и споредни

Н

нагомилана рима – *види*: рима

нарација – *види*: приповедање

народна бајка – приповетка фантастичног садржаја која је настала у народу; говори о натприродним бићима и нестварним дешавањима; јунак се бори за правду, а очекивани срећан крај стално се одлаже низом напетих догађаја; *ујореди*: бајка

народна књижевност – сва дела усмене књижевности (лирске песме, епске песме, приповетке, бајке, пословице, питалице, загонетке) настала у народу и усмено преношена док нису записана

народна прича о животињама – приповетка у којој су животиње носиоци радње; за разлику од басне, народна прича о животињама нема наглашену поуку; *ујореди*: басна

научнопопуларни текст – дело које на јасан, разумљив, популаран начин приближава науку читаоцу

научнофантастични роман – књижевно дело у којем се описује свет различит од стварног света; радња се обично одвија на другој планети, у будућности или у некој измишљеној земљи

нечиста рима – *види*: рима

новела – народна приповетка реалистичке садржине, блиска бајци, у којој се јунак увек извлачи из невоље или необичних ситуација захваљујући сналажљивости или довитљивости својих помагача; главна поента новеле је у решавању задатака или загонетака – питалица

О

обгрљена рима – *види*: рима

обичајне лирске народне песме – певају догађаје из свакодневног живота, а потичу од прастарих обредних песама; у њих спадају *свадбене (свајшовске) ђесме, здравице, џужбалице* и сл.

обредне лирске народне песме – најстарије усмене творевине; извођене су током различитих обреда – делова старих религија које су обожавале сунце и земљу и изражавале страх од натприродних бића; такви обреди и обичаји временом су примали и хришћанска обележја; певањем таквих песама човек је настојао да умилостиви природне силе да му подаре богат род, здравље, добру жетву и сл.; везане су за годишња доба и прастаре светковине (па се називају и *календарским обредним ђесмама*); *види*: додолске песме, ђурђевске песме, календарске песме, коледарске песме, краљичке песме, лазаричке песме

ономатопеја – стилска фигура којом се подражавају гласови и звуци из природе, а основа су јој речи таквог порекла

опис (дескрипција) – описивање, представљање човека или природе у неком књижевном делу; састоји се од призора из природе, карактеристичних детаља и мноштва песничких слика

парна рима – *види*: рима

пауза – кратак прекид, застој, прекид (у говору и сл.)

пејзаж – предео, слика предела; у књижевном делу то је опис природе

перипетија – четврта фаза у развоју драмске радње која представља нагли преокрет ситуације; означава тренутак када се према свим знацима очекује одређени расплет, а онда се изненада деси нешто што целокупну радњу упућује у супротном правцу

персонификација – стилско средство којим се оживљавају појаве и предмети тако што им се придају људске особине; њим се оно што је неживо представља као да је живо

питалица – кратка прозна усмена врста; састоји се од питања и оштроумног одговора; понекад је то духовита анегдота с поентом у одговору

поезија – сликовито исказивање осећања, најчешће у стиху; основна обележја су јој стих и ритмичност, рима и мелодичност

поема – дужа, обимнија песма у којој се преплићу лирски и епски елементи и у којој преовлађује наративан тон

поента – место у књижевном тексту којим се заокружава смисао целог текста или неког његовог дела; она садржи поуку или поруку која саопштава закључак

појава – промена личности на позорници, промена места радње, сценографије у оквиру једног чина; *ујореди*: сцена

поређење – стилска фигура којом се непознате, нејасне појаве или предмети чине разумљивим и јасним упоређивањем са сличним, познатим појавама или предметима; оно је обично веома сликовито и изазива јака осећања

породичне лирске народне песме – краће народне песме које опевају живот у породици или се певају у породичном кругу; најчешћи мотив је мајчинска и сестринска љубав

портрет – у сликарству и вајарству то је верно представљање лица неке особе; у књижевном делу то је опис лица, одела, појаве неке особе, а такође и њених осећања и карактера

посленичке лирске народне песме – песме које се певају уз рад, приликом бербе или жетве, на моби или прелу; у почетку су биле повезане с култом плодности (нарочито жеталачке песме), а промена услова и начина рада утицала је и на настанак нових песама

пословица – кратка сликовита поучна изрека која је израз животног искуства и мудрости

приповедање (нарација) – излагање догађаја, најчешће у трећем лицу, али понекад и у првом

приповетка – прича заснована на једном догађају из живота личности; описи су детаљни, а у њој обично постоји више ликова

прича о животињама – приповетка у којој су носиоци радње животиње; слична је басни, али је дужа од ње и нема наглашену поуку као басна

проза – приповедање о ликовима и догађајима које није у стиху

пустоловни роман – роман у којем су описани узбудљиви догађаји из живота неких личности; за њега су карактеристични: интересантна прича, занимљиви заплети и изненадни преокрети

путопис – књижевна врста у којој писац износи своје утиске о земљама кроз које путује; описује природне лепоте, људе који у тим пределима живе, њихову културу и обичаје; у путопису има бекства од самог себе, од средине у којој се живи, али и потребе за променом и упознавањем нових народа

радио драма – драмско дело које је писано за извођење на радију

расплет – пета и последња фаза у развоју драмске (или епске) радње у којој долази до разрешења сукоба, смањења напетости и сагледавања поруке и идеје дела

резиме – кратак, сажет извод оног што је најважније у неком делу

ремарке – *види*: дидаскалије

рефрен – понављање већих целина у песми (стиха, строфе), чиме се истиче основно песничко осећање или главна мисао

рима – гласовно подударане на крају два стиха или више њих; може бити: *јарна* (римују се два узастопна стиха), *укрштена* (римују се први и трећи и други и четврти стих), *објрљена* (римују се први и четврти и други и трећи стих), *најомилана* (подудара се више узастопних стихова), *исјрекидана* (нема правилности у подударану стихова); *једнословна (мушка)*, *двословна (женска)*, *шрословна (дактилска)*; *чисћа* (поклапа се и акценат), *нечисћа* (акценат се не поклапа)

ритам – правилно понављање одређених језичких елемената: наглашених и ненаглашених слогова, стихова, пауза, рима итд.

роман – најобимније књижевно дело, обично у прози; у њему је описан читав живот једне личности или низ важних догађаја из њеног живота

роман за децу – писан за најмлађе језиком који је њима близак; у њему писац дочарава догађаје и личности из дечјег света

сатира – књижевно дело у којем се на духовит и подругљив начин исказује оштра осуда друштва или људских мана; сатира се јавља у виду песме, комедије, драме, епа, романа итд.

свадбене (сватовске) лирске народне песме – врста обичајних песама које прате свадбене обичаје од прошевине до доласка невесте у младожењину кућу; њима се слави лепота младенаца и исказује жеља за њиховим срећним животом

слик – *види*: рима

социјална песма – врста лирске песме у којој се говори о друштвеним односима и тешком животу сиромашних слојева, о неправди, неједнакости, као и о борби за бољи живот

стил – начин изражавања мисли у књижевном делу; може бити: *књижевни, разговорни, научни, административни и новинарски*

стилске фигуре – језичка изражајна средства, прецизан одраз људских мисли и осећања у једном мисаоном или емоционалном тренутку

стих – основна ритмичка јединица у песми састављена од једног реда; према броју слогова, може бити: *осмераи, десетераи, једанаестераи, дванаестераи, слободан стих* и сл.

стопа – ритмичка јединица стиха која се понавља; комбинација дугих и кратких слогова у стиху

строфа – више стихова неке песме који чине мисаону и ритмичку целину

сукоб – главни део драмског текста; до њега долази сукобљавањем, супротстављањем две личности, обично позитивне и негативне, личности и средине у којој лик живи, али то могу бити и унутарњи сукоби у истој личности; из сукоба проистичу заплет и радња

сцена – најмања тематска јединица у драмској радњи, промена личности на позорници; *ујореди*: појава

сценарио – прозни текст са дијалозима и поделом на сцене према којем се снима филм; детаљан опис целокупног садржаја: свих радњи, ликова и њиховог понашања, места радње и времена у којем се она одиграва

тема – оно о чему се у делу говори

темпо – брзина изговарања речи, стихова, строфа и сл.

терцет – свака строфа од три стиха

трагедија – врста драме (обично у стиху и у пет чинова) која приказује људске страсти и велике сукобе и која се, по правилу, завршава трагично, смрћу главног јунака; настала је у Грчкој

тросложна (дактилска) рима – *види*: рима

увод (експозиција) – прва од пет фаза драмске радње, уводни део у књижевном делу у којем се упознајемо са личностима и догађајима

укрштена рима – *види*: рима

успаванка – врста лирске песме која се пева детету при успављивању; она треба да чува дете од *несана*, да га у сну штити од злих сила, а пева се са жељом да дете буде здраво и срећно

фабула – сви међусобно повезани догађаји који чине радњу књижевног дела

Т

У

Ф

Х

хексаметар – стих од шест метричких јединица, стопа, којим су написани Хомерови спевови *Илијада* и *Одисеја*

хипербола – стилска фигура којом се, ради снажнијег израза, особине неке личности или описи преувеличавају

хумор – представљање догађаја, ситуација, људи и њиховог понашања у смешном или у шаљивом облику

Ч

чин – део драме (драмског текста, позоришног комада, представе) који представља целину

чиста рима – *види:* рима

Ш

шаљиве народне песме – песме које исмевају људске мане и слабости

шаљиве народне приповетке – кратке приче састављене од ведрих и духовитих епизода у којима се на шаљив начин исмевају људске нарави и мане

РЕЧНИК

А

аветињски – сабласно, језиво
алај – војна јединица, пук
алат – алатаст, риђ коњ, риђан
алем-камен – драгуљ, дијамант
алмаз – драги камен, дијамант, алем-камен
аманет – овде значи: светиња
аналфабета – особа која не зна ни да чита ни да пише, неписмен човек; незналица
анархија – стање у друштву у којем престаје владавина закона, неред, безвлашће
анатема – проклетство
анакронизам – грешка у времену: када се нешто постави у време у којем није постојало или када више не може да постоји (на пример, компјутер на двору кнеза Лазара, односно борба топузом у Другом светском рату); такође грешка у рачунању времена
антидинастичар – непријатељски расположен према владајућој династији, противник краља, владара
антиквар – продавац и купац старих предмета (посуђа, намештаја, књига и сл.)
анулирати – поништити, уништити, укинути
апелација – жалба вишем суду

Б

баба – особа која женама помаже при порођају и неговању детета, бабица
бак – бик
бег – муслимански племић, велики поседник у Турском царству
бездан – дубока провалија чије се дно не може сагледати, понор; бескрајност
бена – неозбиљан човек, будала
беша – бешика, колевка
бивакарце – биће да, ваљда, може бити, бива
благослов – изражавање жеље за нечијим добром и срећом призивањем божје милости; божја милост
боља – болест, бол

брбљати – говорити много о нечему безначајном, причати празно, без смисла
букати – испуштати дубок, снажан глас (о волу)
бурмут – уситњен дуван за шмркање
бурмутица – џепна кутијица за бурмут

вареника – млеко
вас – сав
васер-вага – зидарска справа којом се подешава хоризонталан или вертикалан положај помоћу воде у цеви, либела
вертеп – мало покретно позориште с луткама у којем се на Божић приказују сцене Исусовог рођења
витица – плетеница, кика; оно што подсећа на њу
виторог – који је витких, извијених рогова
волованица – крдо волова
воринта – некадашњи аустријски новац, форинта

гај – шумица, шумарак
глисандо – брзо превлачење прстом преко доњих дирки клавира
гнојити – ђубрити
голет – планинско земљиште без биљног покривача
градинар – онај који гаји цвеће у градини (башти), баштован
грахораст – зеленкастосив и присут ситним тачкицама
грдити – озлеђивати, рањавати, чинити ружним, нагрђивати
грунтовник – чиновник који води земљишне књиге
грцати – гушити се у сузама, јецати

давори – узвик којим се углавном исказује жалост: еј, ах, авај
даждевњак – животиња слична гуштеру

В

Г

Д

деверати – живети тешким животом, мучити се

депеша – телеграм

депозит – новац или драгоцености који се некоме дају на чување, уз обавезу да се после извесног времена врате

дефицит – мањак, недостатак

долигати – певати треперавим гласом

дрекавац – по народном веровању, биће слично вампиру

држаља – штапић, дршка на чијем је крају учвршћено метално перо за писање

дуга – узана, лучно савијена даска на бурету

дукат – златан новац, златник

Ђ

ђечерма – одевни предмет без рукава, јелек, прслук

ђоја – тобоже, кобајаги

ђувегија – момак за женидбу, младожења

Ж

жирован – угојен, ухрањен

журналиста – новинар

З

забрдица – мала увала испод брда

загрдити – претерати, превршити меру, прекардашити

задужбина – манастир, црква или нека друга грађевина подигнута „за душу“ и у спомен дародавца

зазирати – бојати се, плашити се

зараванак – мала равна површина на узвишењу

заран – рано; на време

заредити – поћи, кренути редом од једног до другог, заређати

зарукавље – доњи део рукава, обично украшен везом

затон – мали залив

заход – залазак сунца

зацело – сигурно, заиста, стварно

зеленко – коњ зеленкастосиве длаке

зијанћараст – који прави штету

зиратан – обрадив (о земљи)

зубун – врста капута од сукна различите дужине, с кратким рукавима или без њих

зулум – насиље, терор

зулумћар – насилник, силеција

иконостас – у православној цркви преграда са насликаним или причвршћеним иконама између олтара и осталог простора

импоновати – уливати поштовање, производити снажан утисак

интелигенција – овде: образовани, учени људи, интелектуалци

искати – захтевати да се нешто добије, тражити

јамачно – поуздано, сигурно

јапунце – огртач, кабаница без рукава

јармац – пречка преко руде која се ставља стоци да не би правила штету

јатимице – у јату, у јатима; у великом броју

једек – парадни коњ

језуитски – овде: лицемеран, неискрен

И

Ј

К

кабô – дрвени суд, кабао, чабар

кадрил – врста плеса који се игра у паровима

калуп – предмет помоћу којег се обликује оно што се прави, производи (на пример, калуп за ципеле)

калфа – занатлијски или трговачки помоћник

капислара – стара пушка која се пунила метком који је имао капислу на чаури

каријера – успешан ток службе, напредак у професији

касаба – варошица, паланка

Каур – назив за припадника друге вере, човека из другог краја

качар – онај који прави каце, бачве, бурад

класа – овде: степен напредовања у служби

клепало – даска или метална плоча у коју се удара и тиме даје знак за нешто

клипсати – тешко ићи, једва се вући

књига – овде: писмена порука, писмо

књиге староставне – старе, стародревне књиге

кокета – жена која жели да се допадне другима, нарочито мушкарцима
кокетовати – отворено испољавати тежњу за допадањем, гледати некога изазовно, кокетирати
коље – ваљкасте, подуже мотке зашиљене на једном крају, кочеви
концепт – писмени нацрт, план, скица неког текста
Корјец – становници Сибира
крепак – овде: постојан, непоколебљив, поуздан, сигуран, чврст
крепост – духовна и морална снага, непоколебљивост, часност
криза – тешко стање, рђава ситуација која доводи у опасност опстанак нечега
криоце – део тела човека који седи, од стомака до колена, крило
крок – корак
крташ – барјак, застава са знаком крста
крушка дивљака – самоникла крушка
крчевина – искрчено земљиште у шуми
кујунџија – занатлија који израђује накит и друге предмете од злата и сребра, златар
кукавичлук – недостатак храбрости, смелости, бојажљивост, плашљивост
кулаш – коњ пепељасте, жућкастосиве, мишје боје

Л

лабуд – овде: коњ беле боје или коњ дугог врата
ласно – лако
ледењача – просторија с ледом у којој су се некада чувале намирнице
летописац – писац летописа, историјског списка у којем се догађаји бележе хронолошким редом, хроничар
лимунација – раскошно осветљавање у свечаним приликама
лицитација – јавна продаја путем надметања (робу добија купац који понуди највишу цену)
лоза – овде: огранак племена, породице или владарске фамилије

Љ

љескар – лескова шумица

мал – имовина, роба, стока
маркиран – обележен неким знаком
махала – део вароши, кварт
мигати – намигивати
мирија – врста пореза, данак
мисирача – врста тикве, бундева
Михољдан – верски празник који се слави 12. октобра
мусаведити – бедити, оцрњивати, клеветати

навиљак – мања количина, гомилица сена, сламе, траве; количина нечега што подсећа на такву гомилицу
намолован – овде: насликан
наудити – изазвати неповољне последице по некога, нашкодити некоме
нафора – освећен хлеб који се узима уз причешће
нахерен – накривљен, крив, нагнут
находити се – налазити се на неком месту
нихилиста – онај који се одриче свих вредности и негира традицију и културно наслеђе; присталица мишљења да друштво и поредак не ваљају ништа и да их треба уништити

обесветити – повредити светињу, упрљати, немарним поступком окаљати
ободац (мн. обоци) – наушница, минђуша
обредити се – изређати се, измењати се
обронак – стрма планина брда низ коју се одроњавају камење и стење
обрст – кајмак са куваног млека, павлака
оправити – спремити, послати
оптимизам – склоност да се на све гледа с најлепше стране, вера у добро и став који проистиче из наде да ће све бити добро
ореол – светао кружни појас око главе свеца, месеца, звезда и сл.
осионост – дрскост, силовитост, бахатост, охолост
осоран – оштар, груб

пандур – чувар јавне безбедности, стражар, полицајац
парићати – спремити, припремити

М

Н

О

П

пас – оно чиме се опасује одећа у струку
патријархалан – који се заснива, за савремени свет, на застарелим схватањима, старински (нарочито у породичним и међуљудским односима)
пенџерче – мали прозор, прозорче
перспектива – тачка гледања, посматрања; изгледи за успех у будућности
песимизам – склоност да се на све гледа с најгоре стране, да се у свему види лош исход; мрачно, суморно расположење
пируета – у балету: окрет око себе на једној нози и врховима прстију
пландиште – место на којем се одмара стока
поднимити се – држати главу међу длановима ослонивши се лактовима о нешто
пожудно – с јаком, страсном жељом, жудњом
позно – касно, доцкан
поистија – лагано, мало-помало, полако
пољар – чувар поља
понорница – река која понире, тече даље испод земље и опет излази на површину
поношљиво – с поносом, поносећи се, охоло
понуда – овде: храна за болесника
популација – становништво, људство
порфира – љубичастоцрвена одежда (одећа) коју су на свечаностима носили српски средњовековни владари
посве – сасвим, потпуно
посветити се – постати свет, светац
постскрипtum – додатак писму; обележава се краћеницом P. S.
прапорац – шупља метална лоптица с куглицом унутра, која звецка при протресању, а ставља се на коњску опрему
пређашњи – који је ту већ био; претходни
Преображење – верски празник који се слави 19. августа
претеслимити – предати, уступити нешто некоме
природопис – наука о природи и природним појавама
присој – место окренуто сунцу

проституција – продавање свог тела за новац (као професија)
просто му било – нека му је опроштено
протегљаст – дугачак и узан

работа – посао, дело
радин – вредан, марљив, радан
различак – биљка тамноплавог цвета која расте по усевима
распуштеница – разведена жена
ребрити се – разметати се, правити се важан
регатати – крекетати
режим – начин владања, управљања државом, влада
ривал – противник, супарник, посебно у љубави
ризик – излагање опасности, могућност страдања
рунити – откидати, кидати, крунити

самар – дрвена направа слична седлу која се ставља на леђа товарне животиње
самарџија – човек који прави и поправља самаре
самопоуздање – сигурност, вера у самог себе и своје способности
састав – овде: телесна грађа
сатиниран – сјајан, гладак као свилена тканина сатен
свадбарина – такса која је некада наплаћивана за свадбу
свастика – женина сестра (њеном мужу)
свештити – добро упознати нешто
седеф – унутрашњи слој љуштуре шкољке који се пресијава у разним бојама
Сервана – измишљена река
сермија – стока
скопнети – овде: изгубити снагу, телесно ослабити
сламарица – душек пуњен сламом
смет – снежни нанос
смиље – врста биљке
спахија – власник великог поседа, велепоседник

P

C

Т

срез – административна јединица која је обухватала више општина
стрњиште – њива са које је покошено жито
стуживати се – осећати муку, гађење
сукобити – овде: срести

таворити – тешко живети, једва састављати крај с крајем, животарити
теј – чај

телалити – објављивати, оглашавати
тепсија – плитка, округла посуда од метала у којој се пеку пите и колачи

терзија – занатлија који кроји и шије ношњу, кројач

тестија – земљани суд, крчга за воду крушкастог облика, са грлићем и дршком на којој је сисак

тиморан – кршевит, пун стена и шуме
тканица – шарени појас од грубо тканине вуне
тобџија – војник који је обучен да рукује топом, артиљерац

токе – металне плочице пришивене на предњи део ђечерме, које су се носиле као украс, а и ради заштите груди у биткама

тољага – дугачак, тежак штап који служи за поштапање или ударање, мотка

тргнути – овде: нагло потећи, ударити

тројка – запрега од три коња

трти – стругати, рибати

тупити зубе – узалуд причати, говорити

Ћ

ћаскати – необавезно разговарати

ћудеван – расположен

ћук – врста ноћне птице грабљивице из породице сова

ћух – лако струјање ваздуха, лахор, поветарац

У

убог – бедан, јадан

удити – наносити штету, зло

ужагрити – посматрајући нешто добити ватрен сјај (о очима)

узаман – без резултата, узалуд

уклет – на којег је бачена клетва, који доноси несрећу

укопација – погрешно а намерно изговорена страна реч: *окупаација* (игра речи: окупирати–укопати)

уред – канцеларија

урећи – бацити урок на некога и тиме му проузроковати несрећу

урок – поглед или чин који, по народном веровању, може код некога да изазове зло, несрећу; магија, проклетство

фантазија – способност представљања догађаја и појава у мислима, машта

Феличе – Срећко

Феличита – италијанско женско име које значи *срећа*

формула – кратко правило, образац који се може применити у великом броју случајева

хајдук – одметник од турске власти и члан једне од дружина које су штитиле народ борећи се против турског насиља

хајкати – терати стоку узвикујући *хај-хај*

хаснити – користити

хладовати – седети, одмарати се у хладовини

хрлити – журно и радосно ићи, хитати, журити

часне вериге – окови у које је, према веровању, био окован свети Петар; (Часне вериге) црквени празник

чезе – лака путничка кола на два точка

честар – густа шумица

чобанин – онај који чува стоку на паши, пастир

џаба (џабе) – без користи, бадава, узалуд

шибе – батине, ударци прутом

шикуџија – погрешно изговорена реч *еџекуџија*, овде: извршилац судских одлука

шишано кумство – народни обичај првог шишања косе

шокачки пратар – католички свештеник (фратар)

штангла – гвоздена шипка

Ф

Х

Ч

Џ

Ш

ИНДЕКС АУТОРА

Андрић, Иво	88–92
Антић, Мирослав	4
Велмар-Јанковић, Светлана	54
Данојлић, Милован	86
Дучић, Јован	111
Ерић, Добрица	116
Илић, Војислав	41
Јакшић, Ђура	129
Јесењин, Сергеј	39
Карацић, Вук Стефановић	11
Кочић, Петар	80–82, 132–134
Максимовић, Десанка	56
Нанети, Анђела	43–45
Нушић, Бранислав	13–15, 98–104
Олујић, Гроздана	140–142
Петровић, Вељко	96
Петровић, Јасминка	106–108
Раичковић, Стеван	78, 119–120
Ракић, Милан	52
Саројан, Вилијам	122–125
Секулић, Исидора	37
Тагоре, Рабиндранат	26
Трифковић, Коста	136–138
Ђопић, Бранко	21–22, 71–73
Ђоровић, Светозар	64–65
Фор, Пол	75
Чехов, Антон Павлович	28–30
Шантић, Алекса	50

САДРЖАЈ

1. ПЛАВА ЗВЕЗДА	3
Плава звезда, Мирослав Антић	4
Mala vila, narodna bajka	6
Свадбене народне лирске песме	9
Живот и обичаји народа српског, Вук Стефановић Караџић	11
Аутобиографија, Бранислав Нушић	13
Породичне народне лирске песме	17
Успаванке	19
Чудесна справа, Бранко Ћопић	21
Сети се шта смо научили	24
2. НАЈДУБЉЕ РЕЧИ	25
Градинар, Рабиндранат Тагоре	26
Вањка, Антон Павлович Чехов	28
Formula za samorouzdanje	33
Poruke koje šaljem sebi	35
Буре, Исидора Секулић	37
Бреза, Сергеј Јесењин	39
Свети Сава, Војислав Илић	41
Мој дека је био трешња, Анђела Нанети	43
Срип	47
Сети се шта смо научили	48
3. МОЈА ОТАЏБИНА.....	49
Моја отаџбина, Алекса Шантић	50
Наслеђе, Милан Ракић	52
Светлост певања, Светлана Велмар-Јанковић	54
О пореклу, Десанка Максимовић	56
Цар Лазар и царица Милица, народна песма	58
Смрт мајке Југовића, народна песма	62
Вогојављјенска ноћ, Svetozar Ćorović	64
Марко Краљевић укида свадбарину, народна песма	66
Орлови рано лете, Бранко Ћопић	71
Коло, Пол Фор	75
Сети се шта смо научили	76

4. ХВАЛА СУНЦУ, ЗЕМЉИ, ТРАВИ 77

Хвала сунцу, земљи, трави, Стеван Раичковић	78
Јаблан, Петар Кочић	80
Šljiva, Milovan Đapojić	86
Аска и вук, Иво Андрић	88
Ратар, Вељко Петровић	96
Аналфабета, Бранислав Нушић	98
Ово је најстрашнији дан у мом животу, Јасминка Петровић	106
Село, Јован Дучић	111
Сети се шта смо научили	114

5. ЧУДЕСНИ СВИТАЦ 115

Чудесни свитац, Добрица Ерић	116
Бајка о дечаку и месецу, Стеван Раичковић	119
Лето лепог белца, Вилијам Саројан	122
Вече, Ђура Јакшић	129
Јазавац пред судом, Петар Кочић	132
Избирачица, Коста Трифковић	136
Sedefna ruža, Grozdana Olujić	140
Сети се шта смо научили	144

Дневник читања	145
Правила за изражајно читање и рецитовање	146
Правила за добро писање састава	147
Лексикон књижевних појмова	148
Речник	156
Индекс аутора	161

ЧИТАНКА

за шести разред основне школе
прво издање

аутори *др Симеон Маринковић*
Славица Марковић

илустрировали *Душан Павлић, Ивица Стевановић, Милан Павловић, Тихомир Челановић,*
Доброслав Боб Живковић и Милица Ненадић

речник и лексикон израдила *Виолета Бабић*

рецензенти *проф. др Живојин Сјанојчић, Филолошки факултет, Београд*
др Александра Сјанић, професор српског језика и књижевности, Београд
Јелена Анђеловски, професор српског језика и књижевности, ОШ „Ј. Ј. Змај“, Панчево

редактор и лектор *Виолета Бабић*

уредник *Анђелка Ружић*

ликовни уредник *Душан Павлић*

припрема за штампу *Марко Хубер*

издавач *Креативни центар*
Градишанска 8
Београд
Тел./факс: 011/ 38 20 464, 38 20 483, 24 40 659

за издавача *др Љиљана Маринковић*

copyright © *Креативни центар, 2008*

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
37.016:821-82(075.2)

ЧИТАНКА: за шести разред основне школе /
[приредили Симеон Маринковић, Славица
Марковић ; илустрировали Душан Павлић ...
[и др.] ; речник и лексикон израдила Виолета
Бабић]. - 1. изд. - Београд : Креативни
центар, 2008 (Београд : Публикум). - 163 стр.
: илустр. ; 26 см. - (Креативна школа)

Податак о ауторима преузет из колофона. -
Тираж 15.000. - Лексикон књижевних појмова:
стр. 148-155. - Речник: стр. 156-160. -
Регистар.

ISBN 978-86-7781-667-4
1. Маринковић, Симеон [уредник] 2. Марковић,
Славица [уредник]

COBISS.SR-ID 150557196

Министар просвете Републике Србије одобрио је издавање и употребу овог уџбеника у оквиру уџбеничког комплета за српски језик у шестом разреду основне школе решењем број 650-02-00375/2008-06.

ISBN 978-86-7781-667-4

9 788677 816674

www.kreativnicentar.rs